BIBLIOTHECA MVNDI LATINA

CAROLVS ALEXANDER EASTMAN

PVER DAKOTA

EX OPERE ANGLICO INDIAN BOYHOOD
OHIYESA

LATINE REDDIDIT
BENIAMINVS MARTINVS

MMXXVI

NOTITIA BIBLIOGRAPHICA

OPVS PRIMVM

Carolus A. Eastman (Ohiyesa), Indian Boyhood, Noui Eboraci, apud McClure, Phillips & Co., anno MCMII editum.

DE LICENTIA ET ATTRIBVTIONE

Versio Latina © MMXXVI Beniaminus Martinus (Benjamin Martin). Haec versio sub licentia Creatiue Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) publicatur. Libere describi, distribui, accommodari atque etiam commercio adhiberi potest, dummodo interpres agnoscatur et mutationes indicentur.

Attribution: Charles A. Eastman, Indian Boyhood (1902); Puer Dakota, translated into Latin by Beniaminus Martinus (Benjamin Martin), 2026, CC BY 4.0. Credit the translator, link to the license, and indicate changes.
https://creatiuecommons.org/licenses/by/4.0/

VERSIO LATINA · BENIAMINVS MARTINVS · MMXXVI

INDEX CAPITVM

Introductio auctoris....1
I. Memoriae primae....2
II. De puero Dakota instituendo....24
III. Ludi et sodales mei....30
IV. Prima Hakadae oblatio....48
V. Traditiones familiares....54
VI. Vesper in tabernaculo....66
VII. Finis saltationis vrsinae....79
VIII. Epulae virginum....84
IX. Fabulae aliae....88
X. Vita et casus indigenarum....99
XI. Philosophus ridens....125
XII. Primae de cultu ciuili notiones....130

BIBLIOTHECA MVNDI LATINA

INTRODVCTIO AVCTORIS

Indigena Americae Septentrionalis praestantissimum exemplum hominis pagani cultuque ciuili carentis praebebat. Neque corporis tantum robore formaque excelluit, sed etiam ingenio singulari praeditus erat. At indigena ille, qui secundum naturam liberam vitam degebat, iam non exstat. Reliquiae autem eorum qui nunc in finibus sibi assignatis degunt quasi picturam quandam exhibent: fictam vitae pristinae imaginem.

Quae sequuntur capita memoriam continent, imperfectam quidem, eorum quae puer vsque ad quintum decimum aetatis annum sensi atque expertus sum. Has dispersas vitae meae siluestris periculisque plenae memorias in primis propter filium meum paruulum collegi, qui serius natus erat quam vt illud vitae agrestis spectaculum ipse conspiceret. Huic igitur libellum meum, amore permotus, filio meo Ohiyesae alteri dedico.

CAROLVS A. EASTMAN (OHIYESA)

CAPVT PRIMVM

MEMORIAE PRIMAE

I. Hakadah, «Postremvs miserandvs»

Quis puer, si liberissimam vitae rationem quae in terris reperiatur cogitet, non vel aliquantisper indigena esse velit? Mihi quidem illa vita obtigit. Singulis diebus vera erat venatio; verae quoque ferae erant quas persequeremur. Interdum in abditas siluas, vbi nemo nos interpellare posset, secedentes saltationem sacram instituebamus; ibi pueri maiores gentis nostrae agebant: Taurum Fortem, Ceruum Stantem, Accipitrem Excelsum, Vrsum Arcanum ceterosque.

Coloribus facies corporaque pingebant, patres auosque ad minima vsque imitabantur, idque summa cum fide; rem enim ipsam ab infantia cotidie ante oculos habuerant.

Neque tantum imitandi arte pollebamus; naturae etiam studiosissimi eramus. Animalium mores non aliter cognoscebamus quam vos libros vestros discitis. Viros gentis nostrae obseruabamus, ludentes eorum personas gerebamus, postea vero vitam ad eorum exemplum instituere conabamur.

Nulli mortalium quinque sensibus rectius vtuntur quam pueri in solitudinibus educati. Naribus non minus quam auribus oculisque valebamus; eadem in tactu atque gustu erat subtilitas. Nusquam memoria magis quam in vita siluestri excolitur; etiamnunc intellego quantum primae illi disciplinae debeam.

Equidem quo tempore primum lucem aspexerim meminisse non possum; fratres tamen mei rem saepe magno cum risu commemorabant. Mos enim apud Sioux erat vt, puero nato, frater eius in aquam desiliret vel, si hiems esset, nudus in niue volutaretur. Quod si adhuc tam paruus erat vt neutrum per se facere posset, aqua super eum effundebatur; si infanti soror erat, illa quoque immergebatur.

Significabatur nouum bellatorem in castra aduenisse, cuius fratres sororesque fortitudinis aliquod specimen darent.

Mihi vero parum prospere euenit vt natu minimus essem quinque liberorum, qui paulo postquam natus sum matre orbati sunt. Itaque nomen ignominiosum «Hakadah» ferre debebam, quod «Postremum

miserandum» significat, donec honestius ac dignius rebus gestis mihi quaesiuissem. Ceteri liberi paene pro ludicro me habebant.

Mater mea, quae inter Sioux Lacus Spirituum et eos qui Frondicolae dicebantur omnium formosissima habebatur, grauiter aegrotabat. Quidam ex sacrorum medicis, qui ei assidebant, dixit: «Alter vir sacris artibus praeditus in lucem editus est; sed mater mori debet. Quare nomen ei sit Medicina Arcana.» Tum vnus ex astantibus festinanter intercessit; nam eodem iam nomine fratrem alterutrius parentis appellari dixit. Sic interim Hakadah tantummodo vocatus sum.

Mater mea formosissima, quam Sioux interdum «Semideam» appellabant, omnem, vt ferebatur, generis Caucasici speciem vultu referebat, praeter capillos vberrimos nigerrimosque atque oculos eiusdem coloris. Illa, cum in lecto morti iam proxima iaceret, me ad pectus arcte pressit, tum socrui suae pauca susurrauit: «Hunc puerum tibi tamquam tuum trado. Matri meae eum committere non possum: negleget enim, et profecto morietur.»

Mulier, cui haec dicebantur, statura mediocri minor erat, quamquam iam annos sexaginta nata mira pro aetate agilitate praedita, nec minore bonitate quam prudentia. Recte mater mea de matre sua iudicauerat: nam illa anus, paulo post filiae mortem adueniens, Hakadah sine matre nimis paruum esse ad vitam tolerandam affirmauit. Se eum custodituram pollicebatur, donec moreretur; deinde in sepulcro matris eius deposituram.

Altera vero auia mea hoc consilium tamquam nefarium vehementer improbauit, nec me illi tradere voluit.

Infans, vt mos erat, in cunis portatilibus collocabatur, quae ex tabula querna duos pedes cum dimidio longa, sesquipedem lata constabant. Vnius lateri saccus opere acu picto egregie ornatus clauis capitibus aeneis affixus erat; anterior pars patebat, sed loris e pelle ceruina hinc inde traiectis constringebatur. Supra brachia infantis arcus ligneus imminebat, vtraque extremitate tabulae firmiter alligatus, ne, si cunae decidissent, caput vultusque laederentur.

Ex hoc arcu crepundia mira pendebant: fila ex ossiculis artificiose sculptis atque vngulis ceruorum composita, quae motis infantis manibus crepitabant.

In his cunis erectis primis vitae mensibus maximam temporis partem viuebam, ludebam, dormiebam. Siue ad perticam tentorii reclinabar, siue ex arboris ramo suspendebar, dum auia ligna caedebat, siue eius dorso ferebar, siue cum altero infante suis cunis incluso vtrinque ad latera equuli ad pondus aequandum dependebam, semper tamen in lectulo meo querno eram.

Auia haec, iam per sexaginta annos labores aerumnasque perpessa, admirationi erat puellis gentis nostrae. Non minore studio Hakadah fouebat quam olim filium primogenitum, patrem meum, in vlnis complexa fuerat. Quidquid infanti carissimo praestari debet, id summa cum sollertia pietateque faciebat. Vestimenta mea pauca et calceolos e molli pelle concinnatos ipsa eleganter parabat. Omnes dicebant me, etiamsi mater viueret, diligentius curari non potuisse.

Vncheedah — ita auiam appellabamus — cantu maxime valebat. Cum Hakadah interdum ante tempus expergiscebatur, solebat carmen ei huiusmodi canere:

> Dormi, dormi, puer mi; longe absunt
> Ojibuae, longe absunt.
> Dormi, dormi, puer; te ad hostem
> luce para, luce para.
> Ignaui pugnam committere non audent
> ante lucem, ante lucem.
> Dormi, paruule, dum nox manet;
> fortis surge, fortis surge!

Feminae Dakotae ligna e siluis caedere atque comportare solebant, et reliquos fere omnes castrorum labores grauiores obibant. Necessitate id fiebat, cum viri interdiu feras persequi deberent. Saepissime me auia in eiusmodi itinera secum ferebat. Dum autem ipsa laborabat, cunas meas ex vite siluestri vel ramo flexili suspendere consueuerat, vt vel leuissimo vento huc illuc mouerentur.

Narrabat mihi postea, cum iam ea aetate essem vt res animaduerterem, me cum auibus et sciuris rufis sermones longissimos nescio qua lingua habere visum esse. Semel in cunis, quae quinque aut sex pedibus a terra suspensae erant, obdormiueram, cum Vncheedah aliquantum aberat, betulae corticem ad lintrem faciendam colligens. Sciurus autem in arcu cunarum sedere commodum duxerat, ibique nucem caryae rodebat, donec micis cibi in me deiectis somnum mihi rupit.

Adeone aduentum eius aegre tuli vt confestim in alium ramum se proriperet, vnde iram in me cum magno strepitu effundere coepit. Ego nihilo secius tam clare repugnabam vt Vncheedah mox auxilio veniret et importunum hospitem abigere cogeret. Saepe etiam aues, cum in siluis essem, cunis meis insidere solebant.

Cibus quo alerer benignae nutrici initio multam curam attulit. Oryzam palustrem coxit, percolauit, liquoreque e carne ceruina selecta decocta

admixto mihi dedit. Carnem quoque ceruinam aridam tam diligenter contudit vt paene farina fieret, eamque in aqua diu macerauit, donec sucus alens eliceretur. Huic liquori maizium prius tostum deinde contusum immiscuit. Ex hac oryza palustri, carne ceruina contusa maizioque composita sorbitio praecipuum mihi alimentum fuit.

Mox tamen dentes mihi prodierunt, multo maturius quam infantibus albae gentis fieri solet. Tum bona nutrix ciborum maiorem mihi varietatem praebuit; equidem iam ipse dentibus meis quidquid edebam comminuebam.

Cum e cunis excessissem, vt auia narrabat, paene statim ambulare coepi. Tum animum meum ad naturae res intendere instituit. Quotiens cantum alicuius auis audiebam, cuius esset mihi explicabat, his fere verbis:

«Hakadah, audi Shechokam (turdum pectore rufo) feminam suam vocantem; aliquid boni ad edendum modo se inuenisse dicit.» Aut: «Ausculta Oopehanskam (turdum); vxori suae paruulae canit. Quam suauissime nunc canere conabitur.» Vesperi autem, cum caprimulgus haud longius ab nostro in siluis tentorio quam quantum lapis mitti posset strenue canere inciperet, mihi dicebat:

«Sile! Fortasse speculator ex Ojibuis adest!»

Aliquando autem, cum media nocte experrectus essem, dicebat:

«Noli flere! Hinakaga (noctua) e summa arbore te obseruat.»

Itaque caput plerumque operiebam; nam auiae monitis sine vlla dubitatione credebam, quae mihi de hac aue terribilem opinionem impresserat. Inter fabulas suas haec erat: puerulum quendam prope tentorium stantem matremque magno clamore appellantem Hinakaga subito e tenebris deuolans arripuerat atque inter arborum ramos sustulerat. Notum porro erat exploratores indigenas, cum in expeditione bellica essent, noctuarum vlulatum saepius imitari.

Hunc sonum interdum confestim dirae caedes secutae erant. Quam ob rem vtile atque prudens esse videbatur illius vocis sonum iam teneris puerorum animis imprimere.

Pueri nostri ita instituebantur vt noctu vix vmquam diu flerent. Quod in vita tam periculis exposita vtile prorsus atque necessarium erat. Me infantem auia, vt ipsa dicebat, cum auibus sopire et cum auibus excitare solebat, donec assuetudo fieret. Nec sine consilio hoc faciebat. Indigena enim semper mane surgere debet. Primum venator primo diluculo feras facilius inuenit.

Deinde gentes aliae, si bello se committunt, plerumque prima luce impetum faciunt. Etiam cum nostri nullam itineris festinationem habent,

ante lucem surgere malunt, vt frigidiore aere viam faciant et fortasse ab hostibus non conspiciantur.

Iam paruulo mihi silentium et sermonis parcitas inculcabantur. Haec enim in indole indigenae instituenda inter praecipua habebantur. Venatori pariter atque bellatori prorsus necessaria putabantur, patientiaeque ac sui moderandi fundamenta esse credebantur. Habent quidem nostri tempora quibus iocis ac laetitia effusa indulgent; sed plerumque grauitas atque modestia seruantur.

Denique infantia mea plena erat rebus memorabilibus atque ipsis vitae verae rudimentis. Iam audaciae amor mihi velut in aurem susurrabatur; aquilae pluma, quam bellator insigne virtutis gerebat, oculos meos iam allexerat. Quodam die, cum solus relictus essem, vix biennis, ornamentum capitis bellicum patrui mei sumpsi, omnesque ex eo aquilae plumas euulsi, quibus et canem meum et me ipsum exornarem. Tam mature vita quae me circumdabat animum meum formauerat, vt omnia quae a me postulabat iam summo studio praestare cuperem.

II. Primae aervmnae

Inter primas pueritiae meae casibus plenae memorias illud iter est quod ad latus equuli pendens feci. Ipse quidem in tota ea re nihil agebam. Consobrina mihi paruula in saccum coniecta ex cornu sellae, qua nostri vtebantur, suspensa erat; sed nisi alterum pondus ex aduerso oppositum esset, sella in dorso equuli manere non poterat.

Itaque ego quoque alteri sacco inclusus sum, vt meo pondere et sellam et puellam in aequilibrio continerem. Nec quicquam recusabam: nam cum paruula illa consobrina ludum iucundissimum agebam, nunc vultum occultans, nunc ostendens. Tandem ad ingentem niuis aggerem peruenimus, in quo miser equulus haesit atque procumbere coepit. Tum vero res haud ita iucunda fuit!

Hoc erat quibusdam matribus expeditum ac simplex genus liberos per hiemem iter facientes portandi. Quantumuis saeuiret frigus, qui in sacco pellibus intus munito iacebat satis commode plerumque habebat; sic saltem mihi tum videbatur. Omnibus fere itinerum generibus, quamuis incertis, quibus nostri vtebantur, assueueram; et, cum iam puer essem, non minus libenter quam quisquam alius traha a canibus ducta vehebar.

Traha autem hoc modo fiebat. Lora e corio crudo perticis tentorii firmiter alligabantur; perticae vero vtrinque animali aptabantur, quasi inter geminos temones staret, ita vt earum extrema humi traherentur. Et equuli et canes maiores ad onera vehenda adhibebantur; hac ratione non modo impedimenta, sed etiam paruuli liberi portabantur.

Huiusmodi iter pueris aestate tantum fieri poterat. Et quoniam canibus non semper confidere licebat, paruuli interdum in periculum adducebantur. Nam vbi agmen canum longo itinere, aestu atque onerum pondere paene exanimatum, aquam tandem conspexerat, ilico omnium officiorum obliuiscebatur.

Nonnulli, mulieribus frustra clamantibus, cum oneribus suis in riuum refrigerantem natando irruebant; atque ita mihi non semel balneum, quamuis inuito, subeundum fuit.

Paulo amplius quattuor annos natus eram, cum in Minnesota res illa accidit quae «caedes Siouxiana» appellata est. In communi perturbatione in Columbiam Britannicam fugimus; cuius itineris memoria omnibus nostris etiamnunc viuidissima manet. Par boum iugo iunctorum et plaustrum ad

ligna vehenda ex cuiusdam agricolae albi fundo sumpta ad nos allata sunt, quibus in fuga vteremur.

Quanta me laetitia cepit, cum audiui nos illis bestiis sapientis quasi vultus iunctis, in plaustro tam egregie picto, vectum iri! Nouum illud vehiculum mihi paene animal viuum, quattuor cruribus praeditum, videbatur; idque eo magis, cum, vnguento quo axes illinebantur absumpto, rotae iter facientes velut porcelli stridere coeperunt.

Pueri multam in eo oblectationem reperiebant, quod ex alto plaustro desiliebant, dum boues lento gradu procedebant. Fratres mei maiores breui ea arte peritissimi facti sunt. Tandem ipse quoque animum addidi vt eundem ludum experirer. Persuasum mihi erat eos prius in rotam pedem ponere; itaque pedem calceolo pelliceo indutum caute rotae imposui. Heu me miserum! Priusquam quid accidisset intellegere possem, sub rotas decideram; nisi vicinus, qui proxime a tergo iter faciebat, adfuisset, sequens quoque iugum me opprimere potuisset.

Haec mihi prima fuit experientia vehiculi hominum cultiorum. Quotquot maledicta noueram in iugum albi hominis conieci, mecumque constitui satis mihi esse traham a canibus ductam. Gaudebam etiam quod ab ea gente discedebamus quae plaustrum illud, quo paene vitam amiseram, fabricata erat; neque mihi tum in mentem veniebat me ipsum solum in culpa fuisse. Nullis postea precibus adduci potui vt in illud plaustrum rursus conscenderem, laetatusque sum cum tandem ad flumen Missurium relictum est.

Aestate quae «caedem Minnesotensem» secuta est, Sibley, dux militaris, nostros etiam trans hoc flumen persecutus est. Missurius autem inter fallacissima terrarum flumina numeratur. Ne nauigium quidem huius aetatis egregie instructum in incerto eius impetu semper tutum est. Nos tamen in cymbis e pellibus bisontium confectis, tam rotundis vt dolia viderentur, transire coacti sumus!

Washechu, id est homines albi, magno numero cum ingentibus tormentis bellicis appropinquabant. Dum plerique viri nostri eos pugnando morabantur, vt tempus fugae daretur, mulieres senesque cymbas subitarias exstruere atque instruere properabant, costis e ramis salicis additis quibus firmarentur. Aliae cymbae a binis ternisue viris aut mulieribus, qui per aquam natabant, trahebantur; alias equuli ducebant. Difficile sane erat efficere ne inuerterentur, cum pueros sibi consulere nequientes et pauca quae possidebamus impedimenta portarent.

In fuga nos paruuli aut sellis loris alligabamur aut ante maiorem natu sedentem continebamur. Dum noctu longa itinera conficiebamus, vt milites effugeremus, somni inopia atque alimentorum penuria laborabamus. Cibum raptim sumebamus, interdum etiam in ipsa sella. Neque aquam vbique inueniebamus; quam secum homines in saccis ex ventriculorum tunicis aut ex membrana quae animalium corda cingit exsiccata factis portabant.

Iam necessario in fines gentium nobis infestarum transibamus, a quibus paene cotidie noctuque vexabamur. Sola summa vigilantia nos incolumes seruauit.

Quodam die, cum iam haud procul a finibus Britannicis abessemus, alius nobis hostis occurrit: incendium per campos gramineos late serpens. Vndique flammis circumsepti eramus. Statim alium ignem excitauimus; quo facto e periculo vitae erepti sumus.

Inter ea quae proxima hieme maxime animum concusserunt fuit tempestas niuosa, quae nos huc illuc errantes subito oppressit. Passim familiae in niue procubuerunt, iis locis delectis vbi nix minus facile in aggeres coaceruari videretur. Diem noctemque sub niue iacuimus. Patruus meus perticam longam iuxta nos defixit, qua cognosceremus quando procella desisset. Pelles bisontium nobis abunde suppetebant, nixque ipsa calorem retinebat; sed eius pondus graue erat.

Interposito tempore nix ita concreuit et circa corpora nostra cauata est, vt, quantum in tantis malis fieri poterat, satis commode iaceremus.

Postero die tempestas sedata est, et magnum bisontium agmen paene super nos constitisse deprehendimus. Niue effossa e latebris euasimus; aliquot bisontes occidimus, ignem accendimus, bonoque prandio laeti refecti sumus.

Iam igitur et exul et matre orbatus eram; neque tamen infelix mihi videbar. In assiduis migrationibus non pauca nobis iucunda contingebant, totidem fere aerumnae casusque aduersi. Interdum rerum omnium copia, interdum egestas erat; aliquotiens etiam a morte vix effugimus. In vita siluestri primum ver omnium anni temporum difficillimum est; fames enim paene semper illo tempore grassabatur.

Indigenae patientia atque studio suorum insignes sunt; tam arcta inter eos caritas viget, quantam apud nullum populum quem ciuilem vocant maiorem esse cognoui. Quod nisi ita esset, aliquas ex his gentibus carnibus humanis vesci solitas fuisse credo. Constat albos homines interdum, ne fame perirent, socios suos occidisse atque comedisse; Indigenas autem numquam!

Vbi cibi penuria vrgebat, adulti saepe sibi ipsis cibum subtrahebant, quo diutius liberis alimenta suppeterent; nam pueri famem minus facile quam senes tolerabant. Nostri autem, si gentem vniuersam spectes, diutius sine cibo vitam sustentare possunt quam vlli alii homines.

Memini me aliquando vere tam aspero conflictatum esse, vt per complures dies nihil omnino haberemus quod ederemus. Numquam mihi excident sex auiculae, quae vno quodam mane sex familiis ad ientaculum obtigerunt; nullum deinde prandium, nulla cena secuta est! Quantopere tum recreatus sum, quamquam mihi ex auicula paruula parua tantum ala contigit! Nec multo post in regionem bisontibus abundantem peruenimus; tum fames egestasque statim obliuioni datae sunt.

Talis erat vita Indigenarum in solitudine! Vbi ferae capi poterant et sol lucebat, asperarum rerum proxima hieme toleratarum facile obliuiscebantur. De futuro parum prouidebant. Naturae velut liberi erant: quae eos interdum duris rerum experimentis tamquam flagris castigabat; illi tamen obliuiosi atque incuriosi permanebant. Multa quae passi sunt modica prouidentia vitari potuissent.

Aestate vero, cum natura pulcherrima est et homini siluestri omnia large suppeditat, nulla mihi vita felicior videtur! Cibus sine pretio, tectum sine pretio, omnia sine pretio! Aestate omnes aeque diuites erant, hieme et ineunte vere omnes aeque pauperes. Morbi tamen tum et rariores erant et minus perniciosi quam nunc, valetudoque Indigenarum plerumque firma erat.

Puer indigena eam vitam agebat quam paene omnes pueri somniare solent, quamque, si eis eligendi potestas fieret, ipsi sibi optarent.

Aliae gentes nostros saepe incursabant; quare nobis assidue excubandum erat. Memini noctu quodam tempore castra nostra oppugnata esse, atque omnes equulos terrore in fugam actos. Paucos tantum recuperauimus, et post eam calamitatem pleraque itinera trahis a canibus ductis conficiebamus.

Altera hieme post caedem Minnesotensem pater meus duoque fratres natu maiores, cum aliis quibusdam, apud Winnipeg ab homine mixtis parentibus orto magistratibus Ciuitatum Foederatarum proditi sunt. Ego tum apud patruum in alia regionis parte degebam; itaque per decem annos ab eis seiunctus fui. Toto eo tempore ab albis interfectos esse credebamus; docebarque, simul atque ad bellum proficisci possem, eorum mortem vlcisci debere.

Pauca nunc de hoc patruo, fratre patris mei, dicenda sunt, qui per multos annos consiliis ac disciplina mihi praefuit. Statura erat sex pedum Anglicorum

et duarum vnciarum, corpore rectissimo, humeris latis. Eo tempore inter Sioux in America Britannica degentes vnus ex optimis venatoribus fortissimisque bellatoribus habebatur. Ibi etiamnunc viuit; neque enim ad hunc diem impetrare ab eo potuimus vt in Ciuitates Foederatas rediret.

Vere Indigena erat: forma haud insigni, sed verax ac fortis. Paucis simplicibusque vitae praeceptis vtebatur, a quibus vix vmquam discedebat. Nonnulla eorum exponam, cum de puerili disciplina mea agam.

Mirum est omnino vllos pueros inter tot pericula aerumnasque, quibus tum obnoxii eramus, ad aetatem adultam peruenisse! Tentorium tenue, vbicumque positum, hieme non minus quam aestate vnum nobis aduersus frigora tempestatesque praesidium erat. Memini nonnumquam tanta niue nos obrutos fuisse vt ligna igni alendo aegerrime reperirentur. Semel per triduum vix quicquam ignis habuimus, dum toto eo tempore saeuissima tempestas grassabatur.

Nulla tamen singularis sollicitudo apud nostros apparebat; haec enim tamquam res solitas accipiebant, certo scientes tempestatem suo tempore desituram esse.

Olim ego quoque frigus famemque non minus fortiter quam ceteri tolerare poteram; nunc autem, si semel cibum non capio aut forte pedes mihi madefiunt, non secus afficior ac si talem vitam numquam egissem, cum olim saepissime me totum madefacere nihil nisi rem cotidianam putarem.

Etiam si cibi satis suppetebat, interdum ieiunare nobis vtilius videbatur. Nec corporis exercitatio vmquam intermittenda erat, tum valetudinis causa, tum vt vires ad labores extraordinarios, si quando subito postulati essent, compararemus. Ipse memini patruum saepe ceruum occisum vmero impositum domum reportare. Haud exiguum interdum iter erat; ille tamen id ne egregium quidem facinus putabat.

Mos apud nos plerumque erat bis in die cibum capere, mane atque sub vesperum. Nec tamen id perpetuo obseruabatur; nam si qui hospites aduenissent, mos gentis iubebat aut tabacum aut cibum aut vtrumque eis offerri. Huic consuetudini bis in die edendi viri, maxime iuniores, diligentius parebant quam mulieres liberique. Illo enim tempore nostri intellegebant veram virilitatem, quae corporis actione et patientia continetur, victu temperato atque certa exercitatione niti.

Talis disciplina vitae apud Indigenas, qui nunc in agris sibi destinatis degunt, omnino non seruatur.

III. Avia mea Dakota

Matre orbatus, auiam meam optimam sapientissimam ducem atque certissimum praesidium semper habui. Nec diu me latuit eam plerisque sui temporis feminis antecellere. Id non solum meis oculis obseruaueram, sed etiam ex honore quem reliquae mulieres illi habebant intellexi. Ad naturale ingenium rerumque sollertiam memoria plane admirabilis accedebat.

Nulla illius aetatis obstetrix in gente nostra aut arte aut iudicio cum ea certare poterat. Quaecumque in obeundo munere experientia didicerat, ea tam diligenter memoriae mandabat, quam si ordine in tabulis scripta reposuisset.

Memini perspicue eam aliquando me secum in siluam duxisse ad quaerendas quasdam radices salubres.

«Cur», inquam, «non omnium generum radicibus ad medendum vteris?»

«Quoniam», respondit sua illa solita celeritate, «Magnum Arcanum non vult omnia nobis nimis facile reperiri. Alioquin omnes medicinam profiterentur. Discendum autem est Ohiyesae multa esse arcana quae Magnum Arcanum non nisi dignissimis aperiat. Qui ieiuni solique illud quaerunt, ii demum signa eius accipient.»

His similibusque explicationibus adeo viuas mirasque de Magno Arcano, de precibus deque solitudine opiniones animo meo infundebat, vt pueriles interrogationes non desinerem.

«At cur», quaesiui, «illas herbas, quas in silua vidimus, eiusdem generis atque hae quas nunc effodis, non collegisti?»

«Eadem de causa qua baccae quae sub densarum siluarum vmbra crescunt minus nobis placent quam quas loca soli exposita alunt. Hae enim dulciores sapidioresque sunt. Herbae autem quibus vis medendi inest ibi quaerendae sunt vbi neque nimium vmoris neque nimium siccitatis est, sed solis lumen satis largum vt vigorem suum retineant.

«Aliquando Ohiyesa aetatem habebit qua medicinae arcana discere possit; tum omnia ei aperiam. Sin autem malus vir euaseris, haec tibi dona subtrahere et fratri tuo tradere debebo; nam qui sacram medendi artem exercet, eum bonum sapientemque virum esse oportet. Spero fore vt Ohiyesa, cum adoleuerit, sacrae medicinae peritissimus fiat. Magnam laudem meretur qui fortis bellator esse cupit; maiorem tamen qui medicandi sacras artes praeclare tenere studet.»

Haec tam grauiter atque attente dicebat, vt etiam nunc eorum vim sentiam verbaque memoria teneam.

Feminae nostrae oryzam palustrem, radices, baccas ceteraque siluestria poma colligebant, quae non minimam victus nostri partem praebebant. Hoc proprium feminarum opus erat. Vncheedah, id est auia, omnium harum rerum peritissima erat: adeo quasi naturali quodam sensu nouerat vbi quodque esculentum genus et qua anni tempestate reperiri posset. Huiusmodi labor mulieribus nostris copiam dabat naturam sua ratione obseruandi atque cognoscendi; qua in re Vncheedah multis viris acutior erat.

Quae filii eius virtutes habebant, non omnes a patre acceperant; immo insigniora generis nostri ingenia ex illa manifeste proueniebant. Inter feminas dux erat, ad quam ceterae non modo remedii sed etiam in rebus suis consilii petendi causa conueniebant.

Fortitudine viris quibuslibet par erat. Haec virtus cum sollertia et praesentia animi coniuncta non semel ipsam suosque e periculo exitii eripuit. Aliquando per fines aliarum gentium vagantibus nobis, cum plerique viri venatum discessissent, repente turma hostium apparuit. Pauci quidem viri domi remanserant, sed tam improuiso periculo obstupefacti quid agerent vix sciebant; tum illa mulier processit sola obuiam venientibus.

Cum aliquantum itineris confecisset, quidam virorum eam secuti sunt. Aduenas ipsa conuenit manumque iis porrexit. Illi amicam salutationem receperunt; eius igitur audacia effectum est vt incolumes quietique relinqueremur.

Aliud de ea factum pater meus narrabat. Auus, venator celeberrimus, saepe a reliqua gente ferarum quaerendarum causa discedebat. Tum autem non nisi vxorem tresque filios secum habebat. Vespere quodam e venatu reuersus miratus est vxorem vallum ex sudibus circum tabernaculum excitauisse.

Vestigium enim vnius pedis in terra animaduerterat, vnde periculum imminere intellexit; statim cognouit neque mariti sui illud esse neque vllius e gente Sioux, quoniam calcei pellicei forma diuersa erat. Omnes fere Indigenae vestigia pedum dignoscere sciunt, sed nonnulli hac arte praecipue excellunt.

Fortis illa femina quinque bellatores Ojibway fugauerat. Caute tentorio appropinquabant, sed canis tempestiue latratu monuit. Tum illa ex munimento sclopetum duobus tubis instructum in eos exonerauit, tam feliciter vt hostes attoniti satius esse ducerent recedere.

Quinque aut sex annos natus eram, cum milites gentis nostrae quodam die magnum nostrum ex pellibus bisontium tentorium euerterunt. Patruus

accusabatur quod ingentem bisontium gregem solus venatus esset. Res tamen non omnino ita se habebat. Ceruum enim in siluae margine iaculans imprudens bisontes complures exterruerat. At etiam casu factam huiusmodi rem grauiter punire mos erat.

Cum publici custodes impetum fecissent, ego intra tentorium ludebam; praeter me nemo nisi Vncheedah aderat. Neque aduentum eorum senseram, cum triginta vel quadraginta homines voce quantum poterant valida bellicum clamorem sustulerunt: mihi videbatur paruus ille meus orbis statim periturus. Confestim innumeri cultri securesque in fragile domicilium nostrum immissi sunt, glandes autem super capita nostra per perticas vinculaque volabant.

Quid tum egerim vix scio; credo me id ipsum fecisse quod alius quiuis eiusdem aetatis puer fecisset. Tum demum quid ageretur perspicue intellexi, cum Vncheedah cum praefecto eorum de iniuria contendebat, affirmans rem non satis cognitam esse, neque quemquam ex custodibus eam bello famam adeptum esse vt tentorium filii sui iure attingere posset. Sed heu! infelix domus nostra iam ita deleta erat vt agnosci non posset; ipsae perticae in assulas fractae iacebant.

Feminae gentis nostrae, vbi media aetate prouectae sunt, plerumque grauiores corporibus minusque agiles fiunt; auia vero hac quoque in re singularis erat. Sexaginta iam annos agebat cum natus sum; cum autem ego septem annos natus essem, me trans torrentem rapidum latumque dorso gestans natando traiecit, quoniam nolebat me in nauigiis illis rotundis atque incommodis e taurinis pellibus factis periculo committere, quibus flumina itineri obiecta, maxime vere, transibamus. Mira erat vis corporis patientiaque eius.

Quin etiam cum duos et octoginta annos attigisset, aliquando viginti quinque milliaria Anglica pedibus confecit, neque magno labore affecta videbatur.

Miror etiam nunc quanta castitate animi quamque excelsis sensibus haec mulier praedita fuerit, si mores consuetudinesque gentis suae eo tempore considero. Marito mortuo ipsa adhuc admodum iuuenis erat, vegeta, prudens, industriosa.

Ex superbo quodam duce e gente «Inter Folia Habitantium» orta erat. Quamquam eius aetatis dignitatisque feminis iterum nubere licebat, pluresque proci pertinaces, et ipsi annis pares atque principes, eam petebant, maluit tamen mariti memoriam sola colere.

Perparuus eram cum patruus duas iuuenes Ojibway domum adduxit, quas bello ceperat. Quoniam in pugna qua captae erant nemo nostrorum ceciderat, feminae Sioux eas miseratae benigne tractabant. Laetae quidem videbantur, etsi damna cum captae sunt accepta grauiter dolebat vtraque; neque tamen nostra erga se beneficia grato animo agnoscere omiserunt.

Quae ex iis maior natu, cum tandem dimitteretur, dixisse memini, ea etiam nunc mihi valde memoratu digna videntur. Per biennium in familia auiae manserant; postea magno conciliabulo pacis inter vtramque gentem facto ad suos remissae sunt. Cum auiae valedictura esset, soror maior primum eam amplexa deinde his fere verbis locuta est:

«Fortis es mulier et vera mater. Nunc intelligo cur filius tuus nostros tam audacter vicerit meque sororemque meam ceperit. Initio eum oderam; nunc admiror, quoniam nihil aliud fecit quam pater meus aut frater aut maritus, si facultas data esset, fecissent. Quin etiam plus praestitit: nos a securibus commilitonum liberauit atque domum suam adduxit vt fortem nobilemque feminam cognosceremus.

«Tot beneficia quibus nos ornasti numquam obliuiscar. Sed discedendum est; ad gentem meam pertineo atque ad eam reuertar. Conabor ego quoque vera esse femina filiosque ita instituere vt, sicut filius tuus, fortes ac liberales bellatores fiant.»

Soror autem eius apud Sioux perpetuo manere elegit et iuueni cuidam ex nostris nupsit.

«Efficiam», inquit, «vt Sioux et Ojibway quasi fratres inter se sint.»

Multa alia exempla sunt feminarum captiuitate acceptarum quae matrimonia apud nostros contraxerunt. Mater Wabashaw, notissimi ducis Sioux, e gente Ojibway erat. Feminam quoque cognoui quam ex albis hominibus captam esse dicebant. Bellatori illustri nupserat quinqueque filios egregios pepererat. Mores Indigenarum adeo didicerat vt mihi puero ne in mentem quidem venisset eam albam esse.

Nam eorum cutis sole ita adusta coloribusque ita imbuta erat vt nisi acutissimus oculus ab ipsis Indigenis eos discernere posset.

IV. De saccharo apvd Dakotas conficiendo

Vbi primum mense Martio nix liquescere coeperat, feminae gentis nostrae quas puer noueram statim ad saccharum quotannis conficiendum animum conuertebant. Huic operi senes, anus, pueri potissimum vacabant. Ceteri enim

gentiles eo tempore ad venandas feras quarum pelles quaerebantur vere proficiscebantur, nos autem domi relinquebant vt saccharum pararemus.

Inter instrumenta necessaria primum locum obtinebant ingentes ollae ferreae atque aeneae quibus sucus decoqueretur. Alia omnia fabricari poterant; has autem emere, poscere aut mutuas accipere oportebat. Arbor acerna quaedam deiciebatur et truncus excauabatur in modum nauigii, in quod sucus colligeretur. Parui quoque aluei ex tilia atque vasa ex cortice betulae fiebant, quibus dulces guttae ex arboribus manantes exciperentur.

His paratis, omnes ad domum sacchararíam e corticibus factam contendebamus, quae in media pulcherrima acerarum silua iuxta flumen Minnesota posita erat. Aediculam hiemalibus niuibus et prioris autumni foliis aridis partim refertam inueniebamus; ea igitur ante vsum purganda erat. Interea tentorium foris ad paucos dies habendum erigebatur.

Alta adhuc in silua nix iacebat, crusta tamen tam dura tecta vt super eam facile ambularemus; soliti enim eramus ad locum saccharo faciendo destinatum antequam arborum sucus fluere coepisset migrare, vt omnia commodius praepararemus.

Auia his diebus tam laboriosa erat quam castor; vel potius, vt Indigenae dicunt, quam mus aquaticus, qui bestiola sedula sex aut octo interdum modios radicum edulium in hiemem recondit, quas tamen nostri nonnumquam reperiunt atque auferunt. Si vbertatem succi sperabat, alterum, interdum etiam tertium, nauigium cauabat quo liquor exciperetur. Eadem postea nauigia a venatoribus ad proprium vsum adhibebantur.

Vltimo illo tempore quo in Minnesota ante tumultum saccharum fecimus, auia securi in fabricando nauigio occupata erat, cum iuuencula quaedam amita mea iuxta staret. Nos pueri in magna domo sacchararia forma ouali congregati sagittas assidue parabamus, quibus lepores sciurosque striatos occideremus, quos sciebamus frequentes ad arborum sucum potandum venturos esse. Aues etiam redire iam coeperant, easque frigidae Martiae tempestates ad ipsas aedes nostras compellebant.

Tum ego natu tam exiguus eram vt nihil fere praeter spectare possem; sed huius diei laetitiam ex animo participabam. Gaudebam pueros maiores sagittas diligenter acuentes videre, cum eas ad extrema lignorum igni admotorum applicarent et interdum cultro particulam e ligno abraserent. Prae studio parum curabant quid agerent, etsi probe sciebant cultro carbonem ardentem attingere seuere vetitum esse.

Subito clamores ingentes foris exauditi sunt; omnes prorupimus vt causam cognosceremus. Grauis res acciderat: securis auiae, dum illa feriebat, sursum deflexa tres amitae digitos, quae manibus ad ventrem compositis spectabat, paene amputauerat. Nobis foras currentibus, anus, quae iam animaduerterat nos circa ligna ardentia neglegenter egisse atque vituperauerat, minacibus clamoribus nos insequebatur verbera interminans.

Hoc fortasse lectoribus mirum videbitur; explicari tamen facile potest ex opinione apud Indigenas vulgata, qui putabant tale facinus, quale nos commiseramus, certo secuturum esse vt aliquis e familia casu secaretur.

Neque vero auia tantum nauigia faciebat: etiam ligna ad ignes satis multa comportabat, quoniam, vbi sucus fluere coepisset, vix tempus ei superfuturum erat ad materiem colligendam. Mox aer mitescere nixque liquefieri coepit. Imbres Aprilis maximam partem niuis in flumen Minnesota detruserunt. Tum feminae arbores explorabant, lente inter eas securibus gestatis ambulantes singulisque vnum ictum celerem inferentes, vt viderent num sucus appareret.

Arbores, haud secus ac homines, suas habent proprietates: aliae sanguinem quasi vitalem libenter effundebant, aliae tardius largiebantur. Singulis sub arboribus vasculum ex cortice betulae positum est, et assula ex ligno duro alte in rimam securi factam adacta. Ex huius angulis sucus primum guttatim, deinde largius in parua vasa destillabat.

Ex aceribus plerumque saccharum conficitur; nostri tamen etiam alias arbores incidere solebant. Ex betula et fraxino saccharum subfuscum paulumque amarum parabant, quod medicinae gratia vsurpabant. Acer autem, quod negundo vocatur, candidissimum saccharum dabat, cui vnum tantum vitium erat: numquam satis eius habebamus!

Tum in domo sacchararia ignis longus excitabatur, supra quem series ollarum aenearum suspendebatur. Feminae sucum situlis stanneis aut e cortice betulino factis colligebant et in nauigia infundebant; ex his ollae assidue implebantur. Quam laeta expectatione pectora puerorum pulsabant, vbi gratissimum succi bullientis sibilum audiebant! Suam quisque ollam sibi curandam vindicabat.

Eius erat ignem sub olla alere, cauere ne liquor exuberaret, denique vbi sucus iam in crassum syrupum vertebatur, ex eo pala lignea hausto in niuem guttas demittere atque gustu probare. Tam crebrae erant hae probationes vt primo aut altero die paene totum saccharum quod parari poterat ipsi

consumeremus; neque auia serio ad recondendum saccharum animum adiecit priusquam nimia dulcedine paulum satiati essemus.

In massas variarum formarum saccharum cogebat, formis e cortice betulae interdumque calamis cauis vel rostris anatum anserumque vtens. Partem in puluerem redigebat et loculis ex corio crudo includebat. Prudens autem femina post primum fere mensem nobis non nisi diebus peculiaribus illud concedebat; ita paene toto anno suppeditabat.

Minuta dulciola pueris ad raras delicias seruabantur. Saccharum in epulis cum oryza palustri aut maizio tosto, itemque cum carne arida contusa edebatur. Potiones quae nunc coffea et thea appellantur, atque earum vicariae, illis temporibus nobis prorsus ignotae erant.

Nulla ars suo labore sollicitudineque caret. Auiae meae inter saccharum conficiendum praecipua molestia erat, quod vascula e cortice betulae subinde euertebantur aut morsibus perforabantur. Nocentes erant lepores atque sciuri; itaque nos pueruli tum primum aliquid vtilitatis attulimus, sagittis ex arcubus in eos coniectis. Per totum locum venabamur, donec bestiolae paene omnes e vicinia depulsae essent.

Interdum aliquis fratrum natu maiorum leporem vnum aut alterum domum referebat; tum conuiuium erat nobis.

Sacchari confectio in prouectum Aprilem durabat, auesque redeuntes omnem locum circum castra cantibus laetificabant. Saepe fratres maiores in siluam sequebar, etsi tum quattuor aut quinque tantum annos natus eram. Quodam die tam longe abierunt vt solus reuerti ausus sim. Iam tugurium nostrum conspiciebam cum sciurum striatum in trunco considentem vidi, sono illo quo feminam suam aduocat.

Quam gloriosum mihi videbatur, si paruo arcu sagittisque bestiolam conficere potuissem! Tacite cautissimeque adpropinquabam, oculos semper in pulchrum animal intentos; iam sagittam emissurus eram cum ad pedes sibilum audiui. Ibi serpens horrendus in orbem conuolutus iacebat, ad saltum paratus! Oblitus me bellatorem esse, magno clamore edito retro exsilui; sed statim memet reprehendens pudore oculos demisi, quamquam nemo aderat.

Ad truncum tamen arboris lapsae oblique innixum me recepi, ibique, vt saepe mihi narratum est, haec solus mecum loquens dixi: «Num serpens etiam arborem conscendere potest?»

Memini eiusdem vltimi temporis quo in Minnesota saccharum confecimus me quodam die ante tugurium stetisse atque hospitem appropinquantem conspexisse: senex incuruus, capillis paene canis, ingentem

fascem salicis rubrae, quam nostri ad fumandum adhibent atque kinnikinick vocant, dorso ferebat. Fascem ante ianuam deposuit, tum nos ita salutauit: «Tempestatem profecto ad saccharum faciendum optimam nacti estis.»

Proauus meus erat, Vir Nubis appellatus, cuius vicus olim ad lacus Calhoun et Harriet iacebat, qui nunc intra suburbana vrbis Minneapolis numerantur. Hic primus inter duces Sioux missionarios Protestantes benigne excepit, virque apud colonos primae aetatis satis notus fuit. Nuntiauit quosdam in propinquo secus flumen quietos sacchari confectores ab Ojibway passim incursantibus oppressos interfectosque esse.

Hoc nuntio non mediocriter perturbati sumus; intellegebamus enim nos quoque in hostium Ojibway manus incidere posse. Itaque vsque ad diem quo onusti domum in vicum nostrum rediimus, nemo nostrum prorsus securo animo fuit.

V. Epvlae media aestate celebratae

Media aestas erat. Quaecumque eo anno Santee Sioux susceperant, ea omnia prospere cesserant. Venatores qui vere ad pelles quaerendas exierant feliciter redierant, et hiems asperior magnam acerni sacchari copiam dederat. Agelli quos feminae frumento Indico atque tuberibus solani conseuerant iam satis prouecti erant vt aliquid ex eis sumi posset. Wahpetonwanenses, e gente Sioux qui «Inter Folia Habitantes» appellabantur, iam omnes intellegebant tempus pristinarum feriarum aestiuarum instare.

Ad conuocandos hospites manipuli tabaci mittebantur; ex variis gentis partibus eodem modo acceptationes reddebantur: a «Tentoriis Lucidis», ab iis «Qui a Flumine Remoti Habitabant», aliisque multis. Hospitium praebebat Mankato, siue Terra Caerulea, dux eorum qui «Inter Folia Habitabant».

Multa certaminum corporis genera parabantur; festus enim ille conuentus nundinis publicis haud dissimilis erat, quippe vbi varia spectacula certaminaque haberentur. Exempli causa, si Virgo Lepus Albus conuiuium virginum celebrare vellet, praeconem per diuersas gentis partes mitteret, qui cantilenam quandam recitans nuntiaret:

«Virgo Lepus Albus hodie meridie amicas virgines accipiet, intra castrorum orbem quem Kaposia tenent.»

Item si vir cui nomen Oculus Somniculosus esset infantis sui aures coram populo perforari vellet, multas diuitias siluestres distribuere deberet: pelles

lutrarum, vrsorum, castorum, equulos; alioquin puer ex familia honesta ortus haberi non posset.

Vnum tamen omnium maxime exspectabatur: certamen pilae reticulatis baculis actae, cui duo illa gentis agmina inter se opposita deligi solebant quae celerrimos cursores plures haberent.

Vicus Wahpetonwan iuxta ripas Minnesotae positus aduenientibus hospitibus apparatuque festi strepere coeperat. Caro ferarum praecedenti autumno studiose reposita erat ad has epulas parandas. Aderant oryza palustris, selectissima caro ceruina siccata per totam hiemem seruata, rapa recens effossa, baccae maturae, caro recens affatim.

Secus siluae marginem tentoria per circulos mediosque circulos disponebantur, suo cuique agmini loco attributo. Mankatonis siue Terrae Caeruleae tabernaculum loco conspicuo stabat. Supra ostium imago fistulae fumariae rubro flauoque colore depicta erat, ex aduerso sol oriens. Haec pictura hospitibus beneuolentiam atque pacem sub sereno caelo pollicebatur.

Conuentus habitus est, quo eligeretur aliquis artium sacrarum peritus qui pilas certamini necessarias conficeret; nec multo post praeco declarauit honorem illum seni Chankpee-yuhah, cui nomen «Clauam Custodiens» significat, delatum esse, cum ceteri eiusdem artis viri spe sua excidissent. Corpore erat validissimus, qui pulchra specie et animos superstitioni obnoxios commouendo populi fidem sibi conciliauisse videbatur.

Ad vesperum in circulum processit, manu ducens puerum quattuor fere annorum. Ille omnes viri gestus attentissime obseruabat; nihil nigros oculos vigilantes effugiebat, qui continenter clariores maioresque fieri videbantur. Capillos nigros nitentissimos, luxuriante copia, in nodos plexos circa caput gestabat, non aliter quam apud Sinenses fieri solet. In vtraque aure paulum plumae cygni habebat, quae cum colore vultus eius mirifice discrepabat.

Praeterea puer illius temporis more coloribus pictus erat; paruum arcum sagittasque manibus tenebat.

Tum ille sacrorum peritus corpore decenter erecto breuem orationem habere coepit:

«Wahpetonwan, gloriari soletis vos ceruos magnos cursu consequi posse; Ojibway ipsos cursu superatis. Vobis omnibus spectantibus hanc pilam rubram vobis consecro. Vos autem, Kaposia, contenditis neminem vestro pede leuiorem esse; totum diem sine aqua currendo tolerare vos posse dicitis. Vobis hanc pilam nigram consecro. Certamine confecto alterutra pars, vestra aut eorum qui Inter Folia Habitant, oculos demittet caputque inclinabit.

«Hoc praeterea denuntio: si Wahpetonwan victores erunt, hic paruus bellator per omnem vitam Ohiyesa, id est Victor, vocabitur; sin vero Tentoria Lucida vicerint, nomen illud cui libuerit puero a se delecto tribuant.»

Locus maximo certamini delectus angusta quaedam terra erat inter lacum et flumen porrecta, longitudine trium quartarum partium milliarii Anglici, latitudine vnius quartae. Spectatores iam per vtrumque latus atque vtrumque extremum constiterant, vbi terra paulo altior erat quam in medio. Milites ad ordinem seruandum constituti non paruam diei voluptatem praebebant.

Hi non sua modo corpora, sed etiam equulos clauasque, Indigenarum more, artificiosis variisque coloribus ornauerant. Leges tam seuere custodiebant vt nemo sine periculo ad paucorum pedum spatium a campi finibus accedere auderet.

Iam minora certamina conuiuiaque, quae complures dies occupauerant, omnia celebrata erant. Praecones equulis vecti nuntiabant omnes qui vltimo certamini interesse vellent rogari vt in campum conuenirent; si quis autem aduersus alium simultatem gereret, eum rogari vt inimicitiam saltem vsque ad finem certaminis deponeret.

Robustissimi viri media in arena collocati sunt, celerrimi autem cursores in postremas partes. Insigne erat spectaculum: athletae agiles, paene nudi, in ipsis corporibus arcus caelestis colores et caelum solis occasu fulgens feris picturis imitabantur. Alii Lacteam Viam per fuscata corpora ducere conati erant, vnus alterue etiam fulgura exprimere ausus.

Aliis satis erat velocis alicuius animalis aut volucris imaginem in pectore lacertoso depinxisse.

Eam capillos componendi rationem qua Sioux in hoc ludo vtebantur hodierni tonsores, fortasse inscii, non raro imitantur. Alii frontis capillos ad aequalem longitudinem tondebant et amburebant; alii etiam puluerem spargebant. Nodus ille quem Graecum appellant non suo loco sed in fronte vehementer constringebatur. Plerique capillos longos retro reiciebant et vinculo pellis lutrae adligabant.

In media arena quattuor viri immensi corporis miraque membrorum forma stabant. Quintus ad eos accessit, paulisper substitit, deinde capite in altum sublato caelum instar galli intuitus vocem claram leuemque, cantui scaenico similem, emisit. Statim pila parua nigra inter duos primarios athletas, inter clamores plaususque atque bellicos vlulatus, in aerem coniecta est. Vterque eam dum volat excipere conabatur; sed heu! alter alterum impediuit, cum custodes vtriusque partis in eos irruerunt.

Aliquantisper centum baculi reticulati inter se certabant; nec quicquam praeter membra virorum inter se contorta coloresque corporum per nubem pulueris cerni poterat. Subito pila per aera magna vi ad meridiem, ad finem Kaposiarum, emissa est. Ab eorum fautoribus ingens clamor ortus est, quem rupes alba in aduersa fluminis Minnesotae ripa reddidit.

Pilam volitantem duo aduersarii excepturi parati erant. Vir Kaposia prior occurrit, sed eam in reticulum baculi sui recipere non potuit; alter enim suum baculum fulguris instar extulerat. Itaque pila terram tetigit, neque tamen resiliendi spatium habuit: statim enim Wahpeton quidam velut felis in eam insiluit, eamque e manibus aduersariorum subduxit atque elapsus est. Ingens clamor laetantium aera compleuit.

Vir qui paruam sphaeram prae se ferre susceperat magnum adibat periculum: multos enim Kaposias fallendo euitare debebat, priusquam vel paulum progredi posset. Acer erat et agilis, modo vt panthera prosiliens, modo vt ceruus super aduersarium pronum saliens, qui medium corpus eius comprehendere conabatur. Omnes aduersarii a tergo vrgebant, dum socii quantum poterant viam ei expediebant. Frustra tamen: quinquaginta tantum passus processit.

Ita ludus agebatur: modo altera pars, modo altera commodum aliquod adipiscebatur, mox amittebat, donec praeco pilam mutandi tempus venisse pronuntiauit. Neutra adhuc pars victoriae propior videbatur.

Breui quiete data certamen redintegratum est. Pila rubra more solito in sublime coniecta est. Vix descenderat cum vnus e primariis eam rapuit, atque statim ad septentriones auolauit; rursus res feliciter cessit, quoniam eiusdem partis athleta pilam longius prouexit. Tum vero tumultus omnem modum excessit. Tandem cursus pilae septentrionem versus paulisper repressus est, atroxque inter multos certamen exortum est.

Clamores laetantium atque vlulatus bellici vndique resonabant, quales in vllo Indigenarum conuentu vix vmquam auditi sunt, fortasse nec alibi nisi in collegiorum Americanorum certaminibus pilae Americanae.

Ex quo pila eo peruenerat, numquam in conspectum rursus emerserat, cum plus centum viri pro ea tumultuarentur. Subito bellator quidam, quasi ipsa pila, ex turba prorupit. Nonnulli tum clamabant: «Antilope adest! Cauete, Antilope adest!» Sed iam sero erat. Parua sphaera in manum eius inciderat; hic, omnium Wahpeton cursu velocissimus, baculo reticulato abiecto ad metam septentrionalem fixis oculis contendit.

Quanta velocitas! Fere omnes aduersariorum custodes iam praeterierat; duo tantum supererant, praestantissimi inter Kaposias cursores. Dum incredibili celeritate ad eos accedit, omnium qui aderant corda vehementius pulsabant. Vno paene momento aut viri e Kaposia victi essent aut certamen longius protraheretur. Duo illi vultu pertinaci hosti occurrerunt, pantheris duabus adsiliendi paratis similes; at ille neque cursum remisit neque a recta via deflexit.

Fragor, ingens clamor: duo Kaposia alter in alterum impegerant, et cursor ille Antilope vocatus victoriam reportauerat!

Quanta laetitia quantusque tumultus in castris victorum ortus sit, dici vix potest. Pauci tympani ictus auditi sunt; deinde praecones per ordines discurrentes nuntiauerunt supremam sollemnitatem in castris «Inter Folia Habitantium» iam celebrandam esse.

Dies omni ex parte prosperus fuerat; cuncta quae acta erant feliciter euenerant. Itaque senes maxime gaudebant, qui ex talibus conuentibus magnos fructus percipere solebant. Intra circulum vniuersae multitudinis consiliarii gentis vna sedebant.

Tum Terra Caerulea surrexit et paucis verbis aptis humanisque hospitibus affirmauit, non suae partis cupiditatem effecisse vt viri eius vltimi certaminis honores sibi vindicassent; amicam potius hanc fuisse contentionem, in qua cuique genti virtus sua ostendenda esset. In memoriam victoriae puer nunc nomen suum acciperet. Clamor adsensionis, «Ho-o-o!» resonans, ab extrema silua iuxta ripam Minnesotae redditus est.

Puer, timore paene perculsus, in medium deductus est, vultu haud dissimili ei qui ad supplicium trahitur. Populus plausibus identidem eum salutabat, qui attonitus circumspiciebat. Tum Chankpee-yuhah, artium sacrarum peritus, nomen ei sollemniter imponere instituit.

«Ohiyesa, hoc est Victor, tibi posthac nomen erit. Fortis esto, patiens esto; sic semper victor euades. Ohiyesa tibi nomen est.»

CAPVT SECVNDVM

DE PVERO DAKOTA INSTITVENDO

Vulgo creditur apud indigenas huius terrae liberos nullo certo disciplinae ordine institui. Nihil autem a veritate longius abest. Omnes huius populi antiqui mores diuinitus constitutos esse credebant; eos vero qui ad puerorum institutionem pertinebant religiosissime seruabant, atque ita a maioribus ad posteros tradebant.

Parentes, dum partus exspectabatur, communi studio id agebant, vt nascituro quidquid optimum ex longa maiorum serie acceperant impertirent. Mulier grauida vnum saepe ex clarissimis suae familiae gentisque viris deligebat, quem infans suus imitaretur. Huius herois memoriam cotidie animo repetebat; res ab eo gestas, praeclara facinora audacesque conatus e traditione colligebat, atque secum sola identidem recensebat. Quo altius haec animo imprimerentur, hominum congressus vitabat.

Quantum poterat se ab aliis segregabat; sola per loca remota vagabatur, non temere, sed vt magnifici pulchrique locorum prospectus animum suum penitus commouerent.

Credebant etiam Indigenae quaedam animalium genera singularia dona infanti nondum nato conferre, alia autem tam grauem atque aduersam vim habere, vt monstrum nasceretur. Labrum fissum plerumque lepori adscribebatur: leporem enim matrem incantauisse et suam ipsius speciem infanti indidisse dicebant. Quin etiam quarundam bestiarum carne praegnantibus vesci vetitum erat, quod ex ea ingenium aut corporis lineamenta nascituri mutari putabantur.

Vix ille futurus bellator in lucem editus erat, cum carminibus ad somnum inuitantibus excipiebatur, quae mirabiles venationum bellorumque res narrabant. Quae ante partum matris animum penitus occupauerant, ea nunc ab omnibus circa infantem in verba conuertebantur; ille tamen neque laudis neque gloriae stimulis adhuc moueri poterat. Futurus gentis suae defensor appellabatur, a cuius virtute atque sollertia suorum vita aliquando penderet.

Sin puella nata erat, hanc statim tamquam futuram generosae stirpis matrem alloquebantur.

In carminibus venatoriis praecipuae ferae inducebantur, quae ad puerum vltro venirent corporaque sua in gentis eius alimentum offerrent. Animalia ei

amici habebantur; de iis quasi de gentibus hominum loquebantur, interdum quasi de consobrinis, auis atque auiabus. Nec minus plena ingenii erant amatoria carmina in cunabula conuersa: in his procorum partes saepe ferae humana voce loquentes agebant, puellae autem formosae mustela aquatili aut cerua effingebantur.

Iam a teneris annis puer Dakota munus sibi sumebat maiorum gentisque suae fabulas seruandi posterisque tradendi. Singulis fere vesperis pater aut mater vel aliquis ex auis narrabat fabulam veterem, interdum rem vere olim gestam; puer interea ore hianti oculisque fulgentibus audiebat. Postridie vesperi idem plerumque ipse referre iubebatur.

Si parum celer ingenio erat, diu cum hac exercitatione laborabat; plerumque tamen puer Indigena attentus auditor et memoria bona praeditus est, itaque narrationes satis accurate discebantur. Tota familia auditores eius erant, a quibus modo reprehendebatur, modo plausu excipiebatur.

Huiusmodi disciplina et mentem pueri erudit et ad magna aspirare incitat. Imago futurae suae vitae tam clara tamque vehemens ei obuersatur, vt animum penitus rapiat. Quidquid discendum est, discat necesse est; quaecumque vero ad vere magnum virum efficiendum requiruntur, ea sibi comparare debet, etiamsi pericula atque aerumnas subire cogatur. Tali studio flagrabat iuuenis Indigena, acri ingenio et animo forti praeditus.

Iam a prima aetate didicit solus vagari nec solitudinem timere aut aegre ferre.

Multi existimare videntur omnem illam Indigenarum sollertiam natura ingenitam atque hereditate acceptam esse. Falluntur. Patientia illa atque animi constantia exercitatione comparantur; nec nisi vsu perpetuo siluestris vitae artes quisquam perfecte discit. Nec corporis exercitatio nec victus moderatio neglegebatur. Memini mihi iusculum e carne bubula factum aut vllam potionem calidam interdici solitum. Ius senibus reseruabatur. Iuuenibus autem in vniuersum praeceptum erat, ne cibos nimis calidos sumerent neue multam aquam biberent.

Patruus meus, qui ad quintum decimum aetatis annum me instituit, disciplina seuerus erat et docendi peritus. Mane, cum e tabernaculo exirem, dicebat: «Hakadah, omnia quae videris diligenter considera.» Vespere vero, postquam redieram, per horam fere me interrogando exercere solebat.

«Qua in parte arborum cortex pallidior est? Qua ex parte rami magis aequabiliter dispositi sunt?»

Iubebat me omnes aues commemorare quas interdiu nouas conspexissem. Nomen eis dabam aut e colore aut ex rostri figura, ex cantu, ex nidi specie situque, denique ex quauis nota quae mihi peculiaris visa erat. Saepe, vt fatear, ridiculos errores faciebam. Tum ille verum cuiusque nomen plerumque docebat; interdum tamen recte diuinabam, quod summis laudibus prosequebatur.

Vbi paululum adoleueram, octo videlicet aut nouem annos natus, altius in hanc naturae cognitionem me ducebat. Sic, exempli gratia, interrogabat:

«Vnde scis in illo lacu pisces esse?»

«Quia meridie ex aqua prosiliunt, dum muscas captant.»

Ad tam promptam sed leuem responsionem subridebat.

«Quid putas significare lapillos illos in aqua tenui in vnum congestos? Quis illas pulchras lineas incuruas in harena fundi duxit, quis paruos harenae tumulos fecit? Vbinam aues quae piscibus vescuntur reperias? Num ad rem pertinent riuus lacum iniens et aqua ex eo effluens?»

Non exspectabat vt statim omnibus tam multis quaestionibus recte responderem; hoc potius spectabat, vt omnia diligenter animaduerterem atque naturam attente inuestigare discerem.

«Hakadah», aiebat, «imitare lupum, quem shunktokecha vocamus. Is etiam si subito territus fuga sibi consulit, antequam in vltimas latebras se recipiat, paulisper consistit vt hostem iterum aspiciat. Sic et tu quidquid videris iterum inspicias.

«Praestat animalia ita obseruare vt te ipsa non sentiant. Ita ipse et amores et rixas eorum spectaui, multa etiam arcana cognoui. Semel occultus certaminis spectator fui, quo duo vrsi grisei cum tribus bisontibus acerrime conflixerunt. Temerarium sane pro vrsis facinus! Erat enim mensis quem Fragarum Lunam vocamus, quo bisontes cornua sua acuere atque polire solent, ad cruenta inter ipsos proelia parati.

«Hoc te moneo, fili: ad specum vrsi grisei numquam a fronte accedas; a tergo furtim adrepas, deinde sagum aut lapidem ante specus ostium proicias. Non solet ille statim irruere, sed primum caput protendit et auscultat; tum lentus ac paene neglegens exit atque super cliuulum ante cauernam posterioribus innixus pedibus considit, priusquam impetum faciat. Dum ita pectus ostendit, cor eius telo pete.

«Aeque tranquillus esto atque ipsa fera.» Sic me docebat quomodo bestiarum dolos meis consiliis eluderem, atque aduersus earum insidias instruebat.

«In venando», pergebat, «mores animalis quod persequeris tibi duces erunt. Memento alcem in paludibus locisque depressis, aut inter montes excelsos prope fontem lacumue, triginta interdum sexaginta dies eodem fere in tractu manere. Ceterae magnae ferae assidue loca mutant, praeter ceruam verno tempore, quam tum cum hinnulo facile inuenias. Vbi vel minimum indicium praesentiae ceruae aut hinnuli animaduerteris, loco apto te abde atque fistula ex betula facta, qua vocem ceruae imiteris, eam conuoca.

«Quaecumque primum vocem audierit, mox in propinquum accedet. Caue tamen diligentissime, ne, dum hinnulum simulas, ipse a magna quadam fele siluestri tamquam hinnulus capiaris: nam vocem ceruae eiusmodi ferae optime agnoscunt.

«Si quando vrsus aut felis siluestris tibi negotium facessat, hoc est si te aggressura videatur, fac vt plane intellegat te ipsam vidisse et consilia eius perspexisse. Quod si ad apertum certamen imparatus es, vna fere via superest qua eam in fugam vertas: longam sudem praeacutam hastae loco sume atque in feram impetum fac.

«Nulla fera tali impetui resistet, nisi in angustias compulsa iamque vulnerata fuerit. Hae bestiae saeuissimae arma maiorum animalium vsitata, cornua dico, plerumque reformidant; ea si praelongis acutisque cuspidibus horrent, in aperto confligere non audent.

«Vnum excipiendum est: lupus canus, si fame vrgetur, ferociter inuadit. Sed audacia luporum ex multitudine pendet; qua in re hominibus albis similes sunt. Vnus lupus aut duo hominem numquam adorientur. Armentum bisontium consternant vt vitulos rapiant; in greges dorcadum ruunt, quod hae se tueri nequeunt; hominem autem aggredi semper cauent.»

Huius generis erant praecepta patrui mei, qui tum inter gentis suae venatores praestantissimos late celebrabatur.

Omnes pueros aduersas res sine querela ferre oportebat. Nam in bello, quale apud nostros gerebatur, iuuenis et corpore exercitatissimus et ad omnem inopiam ferendam assuetus esse debebat. Duos tresue dies sine cibo potuque ita exigere debebat vt nullum debilitatis signum daret; diem noctemque sine requie currere; per regiones inuias atque incultas neque interdiu neque noctu de via aberrare. Haec recusare non poterat qui bellator fieri cupiebat.

Interdum patruus ante lucem me expergefaciens prouocabat, vt cum ipso totum diem ieiunarem. Prouocationem accipere necesse erat. Carbonis puluere vultus nostros denigrabamus, vt omnes pagi pueri scirent me eo die ieiunare. Tum paruuli illi tentatores vitam mihi tam miseram faciebant, vt

nihil optarem ardentius quam vt sol misericors post occidentales colles tandem se conderet.

Vix meminisse possum quo primum tempore seuerus ille magister super caput meum, dum altissimo somno sopitus iacebam, repentinos bellicos clamores emittere coeperit. Exspectabat vt statim mente integra exsilirem, paratus quodlibet telum corripere et ipse acuto vlulatu respondere. Quod si somnolentus aut metu perturbatus nescirem quid agerem, me irridebat atque aiebat numquam fore vt hostibus cutis capitis mei magno constaret.

Saepe rationem mutabat: dum adhuc dormiebam, extra tabernaculum sclopetum subito displodebat, simulque dirissimos clamores tollebat. Paulatim huic quoque rei assuefactus sum.

Cum nostri ad bellum proficiscerentur, nouos bellatores ante pugnam omni modo probare solebant. Velut, si iam castris hostilibus appropinquauerant, tirones ad aquam petendam deligebant, varia deinde eis imperabant quibus virtutem suam comprobarent. Eadem ratione patruus meus, cum in ignoto loco post solis occasum castra posuissemus, me aquatum mittebat.

Fortasse regio illa feris plena erat, et, quod ego scire non poteram, speculatores ex gentibus nobis infestis in ipso vicino delitescere poterant.

Numquam tamen recusabam: id enim ignauiae indicium fuisset. Per siluam caute procedebam, situlam in aquam demittebam, deinde celeriter, sed quam potui tacitissime redibam, feli similis, ne vllum strepitum excitarem. Puerili aetate quotiens ramulus aridus fragore frangebatur aut noctua procul vlulabat, cor mihi palpitabat, donec tandem ad tabernaculum nostrum peruenirem. Tum fortasse patruus diceret: «Euge, Hakadah, vere bellator es!» Sed continuo aquam pretiosam e situla effundebat meque iterum aquatum ire iubebat.

Quid tum animi mihi fuerit, vos ipsi existimate! At ego vir fortis fieri tam cupiebam quam puer albus magnus iuris consultus, vel etiam Ciuitatum Foederatarum praeses, fieri cupit. Itaque tacitus situlam tollebam atque eandem per tenebras viam relegere conabar.

Inter haec nec mores nec honestas neglegebantur. Iubebar maiores natu, senes praesertim, obseruanter colere. Nec mihi licebat disputationibus eorum interesse aut coram eis loqui, nisi rogatus. Seuerissima erat apud Indigenas sermonis et congressus disciplina; inter alia iubebamur neminem honore dignum nomine proprio aperte appellare. Qui reuerentiam ostendere

volebant, cognationis potius nomen aut honestam aliquam appellationem adhibebant.

Docebamur in egenos liberales esse et Magnum Arcanum religiose venerari. Religio totius institutionis Indigenarum fundamentum erat.

Etiam nunc in memoria teneo quaedam blanda monita castigationesque quibus auia mea bona vti solebat. «Animo fortis esto; patienter fer», saepe aiebat. Narrabat mihi de iuuene quodam duce, cuius ira tam impotens erat vt eam regere non posset. Hic olim ira incensus feminam occidere conatus est; quam ob rem sui ipsius homines eum interfecerunt atque insepultum ignominiae causa reliquerunt, corpore tantum herba viridi contecto. Si quando ego iracundia abreptus eram, dicebat:

«Hakadah, te ipsum rege, ne illi iuueni similis fias, de quo tibi narraui, neue sub viridi stragulo iaceas!»

Olim nullo iuueni tabaco quouis modo vti licebat, nisi iam bellator probatus insignique facinore clarus esset. Si quis, antequam ad viginti duos vel tres et viginti annos peruenisset atque fortis vir agnosceretur, vxorem ducere quaereret, irrisioni habebatur, quasi parum honeste institutus. Oportebat eum etiam in venando peritum esse; nemo enim apud Indigenas bonus maritus esse potest nisi multam venationis praedam domum affert.

Haec omnia ad institutionem nostram, quae siluestri vitae nos praeparabat, pertinebant.

CAPVT TERTIVM

LVDI ET SODALES MEI

I. LVDI ET CERTAMINA

Puer Dakota inter siluas tamquam paruus princeps viuebat. Dum pueritia durabat, perpauca ei opera facienda erant; praecipuum negotium erat paucas simplices belli venationisque artes exercere. His exceptis, temporis sui plane dominus erat.

Quidquid a nobis pueris exigebatur, id celeriter conficiebamus; deinde ad lusus certaminaque campus patebat. Erat inter nos perpetua quaedam aemulatio. Quemadmodum patres nostri in venatione aut bello, ita nos singuli ceteros superare studebamus.

Vita quidem nostra rudis et periculis obnoxia erat, grauibus interdum calamitatibus perturbata; neque tamen quicquam impediebat quin ludis quam plenissime frueremur. Mane e tabernaculis exeuntes nesciebamus num vesperi pelles capitum nostrorum crinitae de hasta penderent! Incerta profecto vita. Cernebamus tamen hinnulos hilariter exsultantes, cum lupi cani post colles delitescentes fortasse iam parati essent vt eos membratim discerperent.

Ludi nostri ex moribus vitaque gentis conformabantur: ea tantum ludendo exercebamus quae adulti reuera facturi eramus. Arcu sagittas emittere, pedibus currere, equuleis certare, luctari, natare, maiorumque facta et consuetudines imitari solebamus. Simulata proelia globulis luti virgisque salignis committebamus; pilam baculis reticulatis agebamus, apibus bellum inferebamus, sagittis ad hiemem propriis vtebamur, ac per niues costis animalium vel pellibus bisontium delabebamur.

Simul atque pueri conuenerant, fere in manus duas se diuidebant ducesque eligebant. Tum vna sagitta, quasi dux reliquarum, temere in sublime mittebatur; priusquam terram tangeret, ceterae sagittae certantium velut agmine in eam sequebantur. Quisque quo illa cursu quaque regione ferretur attente obseruabat suamque pari celeritate pari altitudine contendebat mittere, vt cadens primae propius quam aliorum tela iaceret.

Indecorum habebatur prius rem collineare et tum demum sagittam emittere. Id in vera venatione plerumque fieri non poterat, cum fera fere semper moueretur, venator ipse saepe equulo summa celeritate currente

veheretur. Itaque ictum subitum atque sine mora factum maxime discere studebamus. Erat etiam alius sagittarum ludus aleae similis, qui viris potissimum reseruabatur.

Cotidiana erant pedestria certamina. Meridie ad amoenam aliquam aquam conueniebamus; equulis potu refectis atque in pascuum vnius aut duarum horarum dimissis, vestibus depositis ludos meridianos inchoabamus. Dicebat interdum puer ei quem sibi parem putabat:

«Ego quidem cursor non sum; tamen te ad quinquaginta passus prouocabo.»

Qui antea in certaminibus victor fuerat, si superatus esset, excusare se solebat: «Nimis multam aquam bibi.»

Omnis aetatis pueri binis ad cursum iungebantur, ceteris suos quisque fauoribus et clamoribus excitantibus.

His certaminibus absolutis equulorum cursus sequebatur. Qui velocissimi erant eligebantur, rectoribus item delectis. Si quis conscendere recusabat, omnium risu et conuiciis excipiebatur.

Postremo natabamus. Puerulus interdum longae equuli caudae haerebat, dum animal, solo capite super aquam eminente, placide ludensque per flumen ferebatur. Denique equulos in laetam herbam abigebamus ipsi ad alios lusus conuersi.

Ludus ille, quo pila baculis reticulatis excipitur atque impellitur, antiquior erat atque solis Dakota Sissetonibus et Santeis proprius. Alius ludus, quo pila baculis impellitur, qualem pueri albi in glacie exercent, etiam nunc in patentibus pratis apud occidentales Dakotas agitur. Ludus vero calceamentorum, quamquam nonnumquam pueris placebat, adultis potissimum destinabatur.

Certamen luti salicumque satis vehemens ac periculosum erat. Mollis argillae globus in summo flexili salicis ramo affigebatur et tanta vi excutiebatur quanta pueri alii pomum ex virga iaculantur. Cum quinquaginta vel centum ex vtraque parte certarent, acerrimum fiebat proelium; sed quidquid in pueris Dakota fortitudinem excitaret, id maiores nostri salubre exercitium putabant.

Luctae studiosissimi eramus omnes. Mirum fortasse videbitur, sed complures simul luctabantur, ex vtraque parte denis aut pluribus ad libitum admissis. Proelium reuera erat, in quo quisque aduersarium sibi deligebat. Haec lex seruabatur: qui consedisset, intactus relinquebatur; qui vero intra certaminis fines staret, cuique impetum facere licebat. Manu ferire vetabatur,

pedibus autem crura subducere, genu impellere ceterisque modis deicere permissum erat.

Erat hic ludus admodum laboriosus, cum eo certamine quod Americani pila pedibus pulsanda agunt plane conferendus, nec nisi robustis iuuenibus vere iucundus erat.

Inter mirabiliores ludos bellum contra siluestrium apium nidos gerebamus. Fingebamus nos in Ojibuas aut alios gentis hostes impetum facturos esse. Corporibus pictis tacite ad nidum obrepebamus; tum bellico clamore edito subito irruentes domicilium hostium euertere conabamur.

At apes semper vigilare videbantur nec vmquam prorsus improuisae opprimi; nam non pauciores hostium «capillos» illae quam audaces oppugnatores occupabant! Impetu finito, simulatum de hostibus caesis saltationis genus plerumque celebrabamus.

Cum primum hoc belli genus experirer, aderant praeterea duo pueri qui nondum tale facinus temptauerant. Alter eorum adeo paruus erat vt huic expeditioni vix idoneus videretur. Erat autem nostra consuetudo, si quis hostem in acie occidisset vulnerauissetue, factum magna voce nuntiare; itaque et nos idem faciebamus.

Amicus quidam meus, quem «Paruum Vulnus» appellabo, quoniam veri nominis non memini, ob staturam paruam ad nidum peruenire non potuit, nisi postquam iam pedibus fractum ac paene deletum erat et insecta tanto impetu contra nos prosilierant vt manus nostras passim fugassent. Ille tamen sine vlla gloria recedere noluit: fortiter igitur in nidum insiluit atque clamauit:

«Ego, Paruum Vulnus, bellator fortis, hodie vnicum illum hostem ferocem interfeci!»

Vix haec dixerat cum velut corde transfixus vlulare coepit. Tum ex maioribus vnus conclamauit:

«In aquam te merge! Curre! In aquam te merge!» Lacus enim haud procul aberat. Huic consilio ille paruit.

Cum iterum conuenissemus et saltationem bellicam imitando ageremus, Paruo Vulneri saltare non licebat: inter viuos non iam numerabatur; ab hostibus nostris, gentis Apium militibus, interfectus erat. Miser puer tumido vultu maestus et pudore affectus in trunco procumbente sedebat saltationemque spectabat.

Quamquam iure suo inter claros pro patria mortuos se numerare poterat, non tamen obliuiscebatur se clamorem doloris edidisse; quae infirmitas ei deinceps saepe commemoranda erat.

Aliquando ludos quietiores asperioribus bellicisque intermiscebamus. Inter hos erant virgarum atque sagittarum niuali tempore mittendarum certamina. Hiemis tempore per decliuia saepissime labebamur. Nec nobis erant grandes illae tabulae quibus alii bini simul vehuntur, nec vehicula niuaria; sed sex vel septem longae bisontis costae, crassioribus finibus religatae, ad omne opus satis erant. Interdum tiliae cortex, quattuor fere pedes longus, sex digitos latus, haud parua arte adhibebatur.

Alteri corticis extremo pedibus insistebamus, alterum manibus tenebamus, parte interiore lubrica foras conuersa; ita incredibili celeritate per longos colles delabebamur.

Trochorum circumactorum ludus hieme nos potissimum tenebat. Trochos e ligno, cornu, ossibusue cordis effigie faciebamus, quos longo loro e pelle ceruina facto verberabamus. Manubrium erat baculus circiter pedem longus, cuius extremum interdum ad cochlearis similitudinem exsculpebamus.

His trochis certabamus, binis interdum, interdum quinquagenis pueris. Quisque suum loro agitabat donec strideret; deinde vnus praecedebat ceteri quasi per cursus impedimentis obiectis sequebantur. Trochus per totum cursum rotari debebat. Super niuis aggeres eum in concauo baculi sustinebamus; interdum in aera iactabamus vt viginti aut quinquaginta passus vltra in glacie vel niue plana rursus decideret. Cuius trochus diutissime circumagebatur, is vincebat.

Interdum etiam sacros saltatus ludendo imitabamur. Nobis id fere idem erat ac pueris albis sacra ecclesiastica ludendo repraesentare. Nostri autem tales ritus imitari irreligiosum esse putabant; quare clam ea spectacula agere delectabat. Sollemnia omnia attente contemplati eramus; nec sine aliqua histrionis sollertia partes ritus ita imitari poteramus vt gestus ac verba redderemus.

Veri illi saltatus diem noctemque occupabant, longo varioque ordine caerimoniarum; haud facile igitur singula ad amussim efficere poteramus. Sed pueri Indigenae ad imitationem paene nati sunt.

Ex ramis pineis in loco remoto vmbraculum exstruebamus, cuius ad extremum tugurium rude stabat; id erat aedes sacrae siue conuentus principis sedes. Ibi initiati omnes aderant. Ad vlteriorem partem, iuxta aditum,

ianitores consistebant, quos milites vocabamus. Singulorum conuentuum socii vna intrabant, singuli in ordine stantes ad principem sedem versi. Dextra quisque extensa, praeeunte duce precatio fiebat; deinde locis sibi assignatis considebant.

Ritibus prioribus peractis princeps noster magnum tympanum percussit, nos autem omnes «A-ho-ho-ho!» velut assentientes diximus. Tum cantores carmen inceperunt; singulis versibus finitis eundem clamorem repetebamus. Denique ad concentum peruentum est, et omnes surgentes saltare coepimus, nunc alterum pedem nunc alterum attollentes corpore leuiter huc illuc moto.

Vnusquisque puer medicorum sacrorum aliquem referre atque imitari conabatur. Eodem more corpora pinximus et ornauimus; pro sacculis sacris vel aues vel sciurorum pelles, interdum etiam aues viuas sciurosque striatos viuos gerebamus, pro amuletis conchulas candidas aut lapillos.

Tum initiandi magna cum caerimonia adducebantur, in lodice vel pelle bisontina collocabantur. Ante eos solum aequabamus, veterem fistulam foliis siccis pro tabaco completam ibi ponebamus. Circa eam auium variis coloribus insignium pennas disponebamus, lignum cedri gramenque odoratum pro ture incendebamus.

Postremo ii qui huic officio deligebantur bracchia quam longissime protendebant, sacculos sacros gestantes atque in nouos socios dirigentes. Quater illis agitatis repente in nouos socios porrigebamus, neque tamen e manibus dimittebamus. Tirones tum in faciem procumbebant velut mortui; subito cantu excitato omnes circa simulata corpora hilariter saltabamus. Puellae eos stragulis tegebant quasi sepulturae mandatos.

Ad extremum amuletis nostris quasi e morte excitatos inter spectatores ad loca sua deducebamus; tum omnium vltima saltatio supremumque conuiuium sequebatur.

His occasionibus saepe ego choro praeficiebar, quod multa carmina sacra memoria tenueram et imitatione satis valebam. Auia mea, praeclara sacrorum medica e sodalitate Testudinis, cum talia sacra temere imitari audisset, monebat, si quis e veris sacrorum ministris id comperisset, me grauissimas poenas daturum esse: illos enim morbo lente serpente membra mea tabefacturos esse.

Nonnumquam etiam «hominem album» agebamus. Pauca de eo cognita habebamus; sciebamus eum mercibus aduectis aduenire, nostros vero pelles pro iis permutare. Coloris candidi esse, capillos in capite breues, barbam

autem longam habere, tunicam bracas pileumque gerere, nec interdiu pallio vti audieramus. Hanc nobis albi hominis imaginem finxeramus.

Itaque duos aut tres e nostris argilla candida inungebamus, iis pileos e cortice betulae consutos imponebamus, barbam e villo mento alligabamus, vestitum prout poteramus mutabamus. Cortex betulinus candore suo candidarum tunicarum vicem praestabat.

Merces eorum erant arena pro saccharo, siluestres fabae pro potione coffeae, folia arida pro potione herbae Sinensis, terra in puluerem trita pro puluere tormentario, lapilli pro glandibus plumbeis, aqua pura pro perniciosa illa «aqua spirituosa». Has res pellibus sciurorum leporumque atque auium paruarum emebamus.

Cum bisontes venari simulabamus, paucos e cursoribus optimis cum aliquantula carne in patentem campum mittebamus; tum alios aeque veloces ad insequendos eos et cibum occupandum dimittebamus. Quondam hoc ludo occupati eramus, cum viri prope veram bisontium venationem agebant. Tam vicinos eos esse ignorabamus, donec in medio ludo maximum bisontem recta in nos summa vi ruentem vidimus. Ita simulata venatio in verum bisontis terrorem conuersa est.

Feliciter siluae marginem prope habebamus; continuo inter frondes quasi grex pullorum campestrium euanuimus, aliis in fruticibus delitescentibus, aliis altas arbores conscendentibus.

Aquae ludis magnopere delectabamur. Si equulos non habebamus, ipsi natatu certabamus vel trabibus in ratium speciem coniunctis lacus fluminaque transibamus. Mos erat puerum timidum aut minorem aquae submergere vel in altum deportare, vt ipse pro viribus enatare conaretur.

Memini me cum socio, cum neuter nostrum septimum annum expleuisset, ligno quodam instabili insidentes periculosissime flumine vectos esse. Maiores pueri nos huic infidae naui imposuerant inque rapido fluminis cursu propulerant. Quid socius meus animi passus sit nescio; ego vero nunc malo ferocissimo equulo incitato vehi quam super breui trunco in flumine consistere eumque regere. Nec vmquam intellexi quomodo illo itinere naufragium vitauerimus atque ad ripam peruenerimus.

Multas et mirabiles feras mansuefactas habebamus: catulos vulpium, vrsos, lupos, lotorum animalium, hinnulos, bisontium vitulos auesque omnis generis alii pueri alebant. Mihi pro tempore alia atque alia placebant; vnum tamen praecipue memini. Vrsum quondam griseum mihi educandum sumpseram. Quantum ad nos duos attinebat, familiaritas iucundissima et

artissima erat; sed nescio vtrum ille mihi plures inimicos fecerit an ego illi. Nam quemcumque puerum me laesisse senserat, eum sine misericordia vexabat.

Ita ille propter nimiam mei curam contemnebatur, ego vero ob eius importunam defensionem odio habebar.

II. SODALES MEI

Chatanna frater meus erat, cum quo magnam primae pueritiae partem egi. Ex quo primum satis aetatis habui vt cum pueris luderem, is mihi comes familiarissimus fuit. Erat formosus puer atque amicus amantissimus. Simul ludebamus, dormiebamus, cibum sumebamus; cum autem tribus annis me maior esset, eum merito tamquam superiorem suspiciebam.

Oesedah puellula erat venustissimi ingenii, mihi consobrina, quattuor annis minor. Nullius fortasse ex sodalibus pueritiae clariorem imaginem in memoria seruo quam huius paruae puellae.

Nomen ei a claro quodam sacrorum medico gentis inditum erat Makah-oesetopah-win, quod significat «Quattuor terrae angulos». Quoniam autem ipsa admodum exigua erat, nomen breuius deminutiua terminatione aptius videbatur; itaque Oesedah vulgo appellabatur.

Quamquam optimam habebat matrem, Vncheedah eam sedula magistra custosque instituebat. Quicquid auia mea puellae scitu conuenire iudicaret, tenero eius animo diligenter imprimebat. Cum non in siluis cum Chatanna versabar, Oesedah domi mecum erat; vbi vesperi e ludis redieram, centum iam paratas habebat quaestiones quibus me interrogaret.

Quaedam ad res cotidianas pertinebant, aliae difficiliores erant quaestiones quae subito in promptam eius mentem incidissent. Quicquid interdiu animum eius mouerat, mihi continuo narrabatur.

De nonnullis rebus me auctorem certissimum habebat atque interrogabat vt scientiam suam exiguam augeret. Saepe eam audiui sodalibus puellis praedicantem: «Hoc verum esse scio; Ohiyesa dixit!» Huius rei partim Vncheedah causa erat; nam si qua de re quaereretur quae ad virorum obseruationem pertinere videretur, dicebat:

«Ohiyesa id scire debet: vir enim est, ego non sum! Ex eo quaerere satius est.»

At vero ipsa de plurimis rebus quas disputabamus antea me docuerat.

Interdum simili ratione ad paruam Oesedah ego remittebar; eius explicationes pueriles semper probabam, si quid de ea re ab ipsa quaerere iussus eram, quoniam vnde illi sapientia proueniret sciebam. Hoc simplici modo alter alterius magister efficiebamur.

Saepissime aliquid coram communi nostra magistra disceptabamus vel interrogati simul respondebamus, vt vter mente promptior esset appareret.

«Ad quam animalium gentem lacerta pertinet?» quodam die rogauit Vncheedah.

«Ad quadrupedum gentem!» statim exclamaui.

Oesedah, vt erat ingenio praesenti, continuo respondit:

«Ad repentium gentem pertinet.»

Indigenae quattuor in genera omnia animalia diuidebant: quae quattuor pedibus ambulant; quae volant; quae pinnis natant; quae repunt.

Ego sane sententiam meam defendere conabar, lacertam ad quadrupedes pertinere, quod quattuor crura distincta haberet quibus et in terra et in aqua moueretur. At aduersaria negabat eam ambulare, contendebat potius repere. Praecipuum argumentum mihi erant ipsa crura; Oesedah autem corpus eius progredientis terram contingere asseuerabat. Denique lacertam ipsam inuenire atque rem oculis demonstrare obtuli.

Lacerta allata, terram complanauimus cinereque leuiter conspersimus vt vestigia eius perspiceremus. Tum quaesiui: «Quid proprie est repere? Quid ambulare?»

Vncheedah iudex erat; neque cunctata pronuntiauit eum ambulantem habendum esse qui cruribus sustineretur, corpore supra terram elato et nullo modo eam contingente; reptantem vero eum qui, siue crura haberet siue non, corpus per solum traheret. Audita iudicis sententia, statim aduersariae meae cessisse fateor.

Alio tempore, cum similem cum Chatanna fratre controuersiam haberem, Oesedah mihi auxilio venit. Auia enim interrogauerat:

«Quae auis in pullis educandis prudentissima videtur?»

Chatanna continuo exclamauit:

«Aquila!» Ego autem paulisper tacui, tot auibus mihi simul in mentem venientibus vt dubitarem; denique respondi:

«Oriolus!»

Chatanna iussus est omnia argumenta pro prudentia aquilae in educandis pullis afferre. Tum magna fiducia ita disseruit:

«Omnium auium sapientissima aquila est. Nidum in tutissimo loco, in alta rupe atque inaccessa, ponit. Pullis multam carnem recentem suppeditat; purissimo aere fruuntur. Inter magnificentissima rerum spectacula educantur, vnde animos excelsos fortitudinemque concipiunt. Vident omnia animantia infra se habitare, se autem regis auium liberos esse. Pullus aquilae iam in nido animum bellatoris ostendit.

«Quod ventos imbresque tolerare coguntur, aquilae pulli robusti fiunt. Tonitruum Auem fremere, Magnum Arcanum suspirare audire assuescunt.

«Quomodo fieri potest vt aquilae pusillae non sint nobiles, cum parentes domicilium tam excelsum tamque animos ad alta excitans elegerint? Quam felices esse debent cum supra nubes se reperiunt et fulgura circum se flexuoso cursu discurrentia spectant! Quam iucundum aestate flagrante carnem recentem in frigido illo domicilio gustare! Deinde, cum ossa praedarum quibus vescuntur deorsum demittunt, lupi vulturesque sub rupe conueniunt atque reliquiis eorum aluntur.

«Hoc vnum satis esset vt auibus omnibus imperare viderentur. Nonne ita est, auia?» Sic cum triumpho disputationem suam absoluit.

Primo quidem tam splendida Chatannae oratione perturbatus sum; mox tamen animum recepi, cum parua Oesedah mihi succurrisset: «Exspecta dum Ohiyesa dicat quam amoena sit orioli pulchri domus!» His dictis opportune confirmatus sic exorsus sum:

«Auia, quisnam dixit matrem blanda suaui voce praeditam liberos boni ingenii habituram esse? Ego puto oriolum talem parentem esse. Pullis et solis lucem et vmbram parat. Nidum ex pulcherrimo ramo formosissimae arboris suspendit, quem lenes aurae huc illuc agitant; ille autem quem heri reperimus mollissimis rebus intus alte atque calide instructus erat, vt pulluli nondum plumati neque frigore neque pluuia vexarentur.»

Hic Chatanna sermonem interrumpens exclamauit: «Ista quidem alborum hominum sunt; quis ea curat? Aquila pullos suos ad labores perferendos, vt iuuenes bellatores, assuefacit!»

His verbis iratus Ohiyesa fratrem obiurgauit ad iudicemque prouocauit, quod orationem nondum finiuisset.

«At tu, Chatanna, si infans tali aeri expositus fuisses, non superuixisses! Oriolus sapientiam ostendit quod liberis domum commodam tutamque parat. Domus in alta rupe posita iniucunda esset; frigus ibi esset! Quondam montem conscendimus et ibi frigidissimum erat; quis tali in loco inter tempestates manere vellet? Quae prudentia est nidum e ramis asperis in nuda rupe

construere, circa quam ossa bestiarum fetida iaceant? Patruus etiam dicit pullos aquilae paene semper fame laborare.

«Nonne audisti eum qui ex praeda ab alio capta viuit aquilae comparari? Nonne ita est, auia?

«Oriolus sub parte inferiore rami transuersi nidum suspendit, vt nullus hostis ad eum accedere possit; pace pulchritudine securitate fruitur.»

Oesedah inter disputandum ad latus Ohiyesae stabat et subinde ei in aurem susurrabat. Vncheedah tum sententiam pro Ohiyesa dixit.

Quondam hieme nobis victus magnopere deficiebat. Patruus, ex quo solo sustentabamur, aegrotabat; praeterea a reliqua gente seiuncti eramus in regione vbi ferarum genus paene nullum inueniebatur. Oesedah sciurulum mansuefactum alebat, atque, cum cibum parcere coepissemus, ex sua portione aliquid illi dare perrexerat.

Tandem ad vltimam inopiam redacti, cum spes noui cibi obscura esset, auia inuita proposuit vt sciurus ad cibum occideretur. Quo audito consobrina paruula lacrimans dixit:

«Cur non omnes pariter fame mori possumus? Tam cara illi sua vita est quam nobis nostra.» Haec dicens sciurum arcte complexa est. Fortunate auxilium tempestiue aduenit, quo animalculum seruatum est.

Oesedah aliquam anni partem nobiscum habitabat. Cum ceterae puellae in familia non essent, saepe sola ludebat et multos sibi socios imaginarios fingebat. Quondam parua erat salix quam cotidie adibat atque cum ea diu colloquebatur, quorum sermonum partem postea mihi referebat. Aiebat salicem maritum suum esse, qui magica vi in arborem mutatus esset; neminem autem adultum arcani huius participem esse patiebatur.

Cum octauum annum fere agerem, socius mihi fuit puer albus captiuus, a quodam Dakota in filium adoptatus. Is puellus iam tunc satis notus erat, quamquam decem aut vndecim annos natus. Cum eum primum cognoui, ad superiorem partem fluminis Missouri versabamur. Ex ipso didici eum in campis captum esse atque vtrumque parentem occisum.

Primo tristis solusque erat, sed mox in noua domo multa solacia inuenit. Patri adoptiuo nomen erat «Equulos Maculatos Seruans». Is insolitum numerum pulchrorum equulorum maculis distinctiorum habere ferebatur; immo opes in equulis, tabernaculis pictis, ephippiis ornatis aliisque ornamentis congerere maxime cupiebat. Vnicum filium amiserat; paruus autem albus duarum filiarum formosarum iam iuuenum frater adoptiuus factus est.

Ita apud iuuenes bellatores satis gratiosus erat. Nec diu cunctatus mores Dakota suscepit et linguam nostram breui didicit.

Memini satis clare quid de prima eius bellica expeditione audiuerim. Vix sedecim annos natus agmini contra Gros-Ventres Mandanosque proficiscenti interfuit. Patruus narrabat eum fortiter dimicasse donec talo vulneratus esset; tum flens supplicauit vt in locum tutum reduceretur. Feliciter pater adoptiuus, sua vita in discrimen adducta, accurrit atque eum eripuit.

«Indigena albus» vocabatur. Capilli eius longissimi creuerunt, faciem capillosque coloribus ita obducebat vt nemo eum album hominem esse suspicaretur.

Aliquando puer ille cum bellatore Dakota alea certabat. Cum tali ludo peritus esset, omnia ab aduersario lucratus erat. Tum orta est controuersia. Bellator vehementer iratus est, cum comperisset socium callide data opera eum fraudauisse. Nostri tum etiam in alea summa fide vtebantur.

Puer se tantum amicitiarum causa quoddam artificium ostendisse affirmauit; paene tamen vita poenas dedit. Bellator indignatus iam arcum tetenderat vt captiuum sagittaret, cum tertius quidam se interposuit et puerum seruauit. Ille continuo dolum exposuit; et vt se honestum aleatorem ostenderet, omnia quae vicerat aduersario restituit.

In medio tumultu senex «Equulos Maculatos Seruans» per turbam maxime commotus irrupit. Filium album occisum esse putauerat. Vbi quid actum esset intellexit, bellatori laeso equulum dedit, «vt nulla», inquit, «inter eum et filium meum vmbra maneat».

Vere quodam patruus Chatannam ad Canadiensis negotiatoris stationem prope flumen Assiniboine duxit, vbi pelles in puluerem pyrium aliasque merces commutare solebat. Cum rediit, frater meus cum eo non aderat!

Primo animo multo deteriora quam reuera acciderant finxi. Res autem sic se habebat: Canadensis quidam, cum quo patruus frequenter mercatus erat, sex filias habebat, filium nullum. Vbi puerum pulchrum et ingeniosum conspexit, continuo eum sibi adoptandum obtulit.

«Filium in familia non habeo», inquit, «et hunc tamquam meum filium habebo. His in regionibus assidue merces ago; eum igitur bis aut ter quotannis videre poteritis».

Addidit puerum adoptatum mutuam eorum amicitiam firmiorem redditurum esse. Denique de re constitutum est. Chatanna primo inuitus erat; sed cum parentes tutoresque nostros obsequi doceremur, cedere coactus est.

Mihi vero grauissimum vulnus animi fuit; diu nulla consolatione leniri potui. Vncheedah dolorem meum ex animo communicabat. Dicebat institutionem hominis albi suis pueris minime conuenire; quin etiam filium suum tantopere hortabatur vt Chatannam repetitum iret, vt ille se proximo ad stationem aduentu puerum reducturum esse promitteret.

At negotiator callidus erat: statim in aliam terrae partem commigrauit; neque ego Chatannam meum, pueritiae sodalem, vmquam postea vidi! Comperimus postea eum adoleuisse vxoremque duxisse; sed die quodam saeua niuis procella errans viam amisit et frigore periit.

Consobrina quoque parua mecum annis posterioribus scholam frequentauit; sed intra parietes inclusam vitam ferre non poterat. Quamquam laeta videbatur, mutatione ad interiorem domus vitam grauissime vexata est, sicut multis de nostris accidit, atque sex mensibus postquam in Ciuitates Foederatas redieramus mortua est.

III. PVER VENATOR

Non nimium dixero si vitam venatoris indigenae miris illecebris plenam fuisse affirmauero. Vbi primum obscurum siluestris domicilii sui aspectum post tergum reliquerat, mens eius, nulla disciplina instituta, innumeris naturae pulchritudinibus viribusque penitus capiebatur. Nec tamen, quantumuis venationis studio teneretur, vmquam oblitus est quam magnum a latente hoste aut bestia feroci sibi periculum immineret.

Puer Dakota ad venandum natus videbatur. Omnis motus, omnis gressus quandam innatam dignitatem simulque altissimam cautelam ostendebat. Pes eius molli calceamento tectus haud secus ac felis mollis planta sine strepitu terram contingebat; oculi nigri fulgentes quidquid in conspectum venisset perquirebant. Nulla auis, ne sciurus quidem striatus, aciem illorum effugiebat.

Vix trium annorum aetatem excesseram, cum quodam mane ante tabernaculum e pellibus bisontinis factum, paruo arcu sagittisque instructus, inter arbores suspicerem. Subito magnum me cepit animalia persequendi interficiendique desiderium. Tum auis supra caput meum euolauit; altera mox oculos meos allexit, in ramo vento agitato se librans. Cetera omnia oblitus sum; eo ipso momento primum venatoris gradum feceram.

Pueri qui in patentibus campis alebantur non multo minus ab eis qui inter siluas crescebant differebant quam vrbani a rusticis pueris. Campestres venationis angustiores fines habebant et naturae cognitione minus exculti

erant. Equitandi plerumque periti erant, sed corporis exercitatione vniuersa pueris Dakota siluestribus multo inferiores.

Venatio nostra pro tempore anni naturaque regionis, in qua tunc habitabamus, mutabatur. Telum praecipuum arcus sagittaeque erant; si fortuna fauebat, vnus fortasse ex sodalibus cultrum gerebat. Antiquitus cultri securiculaeque ex ossibus aut lapidibus acutis fiebant.

Ad ignem concitandum silice vtebamur et ligno arido atque spongioso et altero lapide ad silicem percutiendum. Alia ratio erat vt complures pueri in orbem considentes duo arida molliaque ligna vicissim confricarent, donec flamma oriretur.

Saepe vna venabamur, quamquam non raro puer solus in siluam egrediebatur neque minore voluptate fruebatur. Praeda plerumque auiculae erant, lepores, sciuri, tetraones. Piscatio quoque magnam partem temporis occupabat. Vix vmquam riuulum stagnumue praeteribamus quin piscium vestigia quaereremus; vbi adessent, aliquos capere fere semper poteramus. Lineas piscatorias e cannabe siluestri, neruis animalium aut pilis equinis faciebamus.

Pisces modo hamis capiebamus, modo laqueis aut hastis, modo sagittis transfigebamus. Autumno leni virgae titillatione ad summam aquam eos alliciebamus et repente eiciebamus. Interdum riuulis aggeres obiciebamus, maioresque pisces in corbem saligneum ad id comparatum compellebamus.

Pars venandi erat noua atque insolita in siluis reperire. Leuissima vitae signa explorabamus: si auis folia e solo vngulis rasisset, vel vrsus radicem ad prandium matutinum eruisset, consistebamus coniectantes quanto ante tempore id factum esset. Si arborem vetustam et magnam cortice scalptam videramus, vrsum aut lotorum animalium familiam ibi habitare coniciebamus. Tum non propius quam necesse erat accedebamus, rem autem domi postea nuntiabamus.

Vestigium cerui antiquum statim acrem controuersiam mouebat, num mas an femina fuisset. Plerumque meridie conueniebamus, praedam mutuo comparabamus atque notas proprias cuiusque animalis occisi obseruabamus. Non sola venatio erat, sed cum studio morum animalium coniuncta. Quid quisque cepisset accurate numerabamus; ita discere poteramus quis inter pueros sagittandi peritissimus esset.

Piget me confiteri nos auibus parum misericordes fuisse; oua saepe et pullos rapiebamus. Ego et frater Chatanna quondam in auibus aucupandis haud iucundum casum experti sumus. Aestate anatum anserumque pullos

manibus capere solebamus; hoc facientes forte gruum nidum inuenimus, quo inuento mire gauisi sumus.

Iam autem media aestate pulli duo satis magni erant et a nido aliquantum aberant; duas etiam grues adultas in paludoso proximo loco animaduertimus. Sed cum tempus pennarum mutandarum esset, eas ex palude in siccum egredi ausuras esse non putabamus. Pullos igitur persequi coepimus; illi autem cursu celeres erant, multaque mora eos assecuti sumus.

Interea parentes pullorum clamorem audiuerant et auxilio aduenerant; nos ipsos persequebantur, dum nos pullos insequimur. Vere periculosum fuit certamen! Denique validis arcubus nostris in proxima cum iratis gruibus pugna superiores fuimus; sed deinceps gruum nidos vix vmquam inuadere ausi sumus. Fere omnes aues, si oua pulliue auferuntur, aliquam vim opponunt; raro tamen hominem sine metu impetunt.

Pro auibus cuiusque generis arbores magnas scandere solebamus; noctuarum autem pullos petere numquam temptabamus, nisi humi inueniebantur. Noctua praesertim quae magno vlulatu clamat hac in re periculosa est. Quondam cum picum alis flauentibus e cauo arboris extrahere conarer, bracchium in profundo angustoque cauo ita contortum haesit vt sine cultro educere non possem. Longe autem a domo aberamus et vnicus comes meus consobrinus erat surdus idemque mutus.

Quinquaginta fere pedes supra terram in arbore pendebam, in situ molestissimo; amplius hora ibi exspectare coactus sum, priusquam ille cultro allato me denique liberaret.

Insidiae quibus animalcula capiebamus rudes quidem erant, sed saepe efficiebant quod volebamus. Modium fere inuolucrorum seminum acutis spinis horrentium colligebamus et in angustam leporis semitam spargebamus. Mane lepusculus in ipso vestigio quietus sedebat nec progredi poterat, quoniam illae spinae pedibus adhaeserant.

Alio modo lepores tetraonesque capiebamus. Ex pilis equinis contortis laqueum faciebamus, quem in flexilis arboris tenerae summo ramo arctissime alligabamus; deinde arbore ad vestigium deflexa, re bene composita, nodum solubilem adligabamus. Lepus caput in laqueum inserens nodum trahit; arbor repente resiliens eum in sublime rapit. Haec vtilis ratio est: animal enim alte suspensum ab aliis periculis tutum pendet.

Inter omnes venationes sciurorum striatorum certamen fortasse iucundissimum erat. Hos quidem toto anno capiebamus, sed maxime Martio mense venabamur. Primo tepore sciuri striati per crustam niuis foramina

aperiunt et post hiemem primum se ostendunt. Aliquando quinquaginta simul conueniunt quasi ad amicorum conuenticulum; id prima luce vsque ad tertiam fere horam diei accidit.

Haec cum aliis naturae arcanis edocti, sagittas capitibus obtusis instructas ad expeditionem in sciuros striatos mature parabamus.

Seni plerumque aut duodeni, interdum quindeni, per greges venatum ibamus, vt appareret quis plurimos cepisset. Pridie vesperi pueros aliquos elegimus qui sciurorum striatorum vocem per auenae siluestris fistulas imitari scirent; hi singuli multas secum fistulas sumebant.

Eo anni tempore crusta niuis pueros commode sustinebat. Prima luce omnes ad locum statutum conueniebant, singuli deinde greges diuersis itineribus ibant, constituto antea solis loco quo denuo conuenirent.

Prima mea talis venatio etiam nunc bene memoriae haeret. Martius erat dies serenus ac rigidus; sol nondum supra longinquarum arborum cacumina apparuerat, cum per siluam vmbris plenam festinabamus. Mox ad locum deuenimus vbi multa animalculorum vestigia conspiciebantur. Tum quisque arborem elegit post quam se absconderet. Qui sciurulos vocaturus erat trunco insedit quam quietissime et vocem eorum reddere coepit.

Breui leuium pedum crepitum super duram niuem audiuimus; sciurulos vndique aduentantes conspeximus. Alii consistebant et quasi exploraturi arborem truncumue scandebant, incerti vnde vox exiret; alii inter se cursitabant.

Paucis momentis ille vocis imitator sciurulis vndique obsessus erat. Quidam per totum corpus eius cursitabant, alii sub ipso transibant, alii arborem cui innitebatur ascendebant. Quisque nostrum immobilis mansit, donec dux signum dedit; tum ingens clamor exortus est et animalcula fugientia per varias arbores sursum cucurrerunt.

Ibi certamen sagittarum incepit. Misellae bestiolae nullam sibi fugae spem relictam intellegere videbantur; iterum atque iterum arboribus descendere et a telis puerorum fugere conabantur. At celerrime caedebantur; si complures ad terram delabi temptabant, puer arborem amplexus vehementer clamabat vt rursus eas sursum terreret.

Quisque sagittas ad truncum arboris dirigebat, vt repercussae ad ipsum redirent; alioquin omnibus emissis inermis maneret, aliusque sua arbore iam purgata veniret et praedam eius auferret. Quare aemulatio acerrima erat. Interdum sciurulus desperatione adactus ex summa arbore desiliebat vt

effugeret; id puero cui elapsus esset ludibrio, forti vero bestiolae gloriae ducebatur.

Postquam omnes aut occisi aut effugerant, alium locum petebamus atque eo vsque ludum continuabamus, donec sol altior factus sciuruli vocem imitantibus iam respondere nollent.

In apertis campis aliud venandi genus exercebamus, minus alacre. Parua animalia sub terra habitantia, canes etiam campestres, laqueis ex pilis equinis et chordis arcuum captabamus; nonnulla telis feriebamus. Quondam puerulus laqueum ad foramen posuit atque aliquantum remotus humi procubuit, funiculi extremum tenens.

Mox aliquid moueri sensit, traxit, immanemque serpentem crepitaculo praeditum extraxit; inde vsque ad hunc diem «Qui serpentem crepitantem cepit» appellatur. Saepe puero ob talem euentum nomen nouum imponebatur. Alio tempore in silua ludentes vestigium hinnuli offendimus; eum secuti dormientem cepimus, sed cum se explicare conaretur vnum puerum calcitrauit, qui etiamnum «Ab hinnulo calcitratus» nominatur.

Pars necessaria institutionis nostrae erat, cum venaremur, cibum nobis ipsis parare discere. Plerique quidem Indigenae iecur quasdamque magnarum ferarum partes crudas edunt; pisces tamen nec aues crudas comedunt, nec ranas anguillasue gustant. In venationibus puerilibus saepe tam longe a castris processimus vt ignem accenderemus et partem praedae ibi assaremus.

Plerumque carnem in baculo super prunas torrebamus; interdum ante apertam flammam assabamus. Optime vero pisces auesque sub fauilla magni ignis coquuntur. Piscem modo e flumine aut lacu extractum accipimus, bonum ignem in arena facimus, tum in arenacea fauilla locum fodimus atque illum penitus sepelimus. Idem in aue facimus, sed plumas prius madefacimus. Vbi coctus est, squamae vel plumae cum cute tota detrahuntur; caro suauissima omnem suum vmorem saporemque retinet.

Carne vescentes eam particulatim detrahebamus, ossibus intactis relictis.

Habebant etiam nostri rationem carnem sine ollis vel lebetibus coquendi. Magnum ventriculi frustum diligentissime lauabatur, extremis religatis, tum inter quattuor sudes humi fixas suspendebatur aqua frigida impletum. Caro in hoc nouo vase ponebatur et, lapidibus ignitis in aquam immissis, coquebatur.

Chatanna peritus venator erat. Voces ceruae hinnulique mirifice imitari poterat, tenui corticis betulini lamina inter duos baculos applanatos interposita. Quodam mane ceruae hinnulique vestigia inuenimus, qui vix vna

hora ante transierant; rore enim leui herba deterso apparebat recentem fuisse transitum.

«Quid agemus?» quaesiui. «Num ad tabernaculum redeamus atque patruum rogemus vt sclopetum afferat?»

«Minime vero!» exclamauit Chatanna. «Nonne olim nostri sine sclopetis ceruos bisontesque occidebant? In hunc locum apertum eam alliciemus; dum stupet, laqueum meum in eius collum inicere potero.»

Vix per pauca momenta vocem imitatus erat, cum hinnula e densa silua prosiluit ante nosque constitit, pictura ipsa formosior. Tum ego vocaui; illa aures tabaci foliis similes ad me conuertit, Chatanna autem laqueum proiecit. Vno clamore edito in sublime prosiluit, paene puerum venatorem ad terram deiciens. Saepius violenter resiliebat, sed tandem ad arborem proximam perduximus et firmiter alligauimus.

«Nunc», inquit frater, «feras quas mansuefecimus adduc et vide quid agant.»

Tum ille vrsum nigrum satis magnum ex parte mansuefactum habebat; mihi vulpecula rufa erat et fidus Ohitika, id est Fortis. Chagoo vrsum et Wanahon vulpem vinculis solui; Ohitika autem surrexit et cauda cum quadam grauitate mota me salutauit.

«Venite», inquam, «vos tres: credo nos aliquid inuenisse quod vobis videre placeat.»

Quae verba intellexisse videbantur: Chagoo vtrisque pedibus anterioribus funem suum trahere coepit, Wanahon vero teneram arborem cui alligatus erat radicitus effodere conabatur.

Priusquam ad apertam siluae partem peruenimus, iam laetum Ohitikae latratum audiuimus; duae autem ferae ita concurrerunt meque per frutices traxerunt vt vix sequerer. Chagoo mox cautissimus factus tam lente incedebat quasi surculi acuti plantas ei pungerent; Wanahon rostro ad terram demisso per arbores furtim serpere videbatur.

Denique in apertum locum processimus, vbi coram tribus illis nebulonibus innocens hinnula stabat. Illo vario agmine conspecto plane contremuit. Duos autem nebulones humanos, opinor, non minus horrendos quam ceteros tres arbitrabatur. Chagoo eam partim mirans partim contumaciter intuebatur; Wanahon tamquam radicibus fixus immotus stabat, quomodo ad eam perueniret secum meditans. Ohitika vero, bonus ille Ohitika, interdum per iocum tantum latrabat neque in misellam bestiam impetum facere volebat.

Repente hinnula in sublime vehementer exsiluit, deinde formosum caput ad terram demisit.

«Ohiyesa, hinnula mortua est», exclamauit Chatanna. «Volueram eam seruare!»

«Turpe factum!» ego quoque dixi.

Quinque nos rei circa corpusculum iners constitimus. Omnes magnopere paenitere videbamur; etiam in oculis Chagoo pudor ac dolor apparebant. Ohitika duos ingentes suspiratus edidit, tum paulo longius reuerenter discessit. duae ingentes lacrimae Chatannae longa nigraque cilia paulatim madefaciebant; mihi autem tempus videbatur vultum abscondendi, ne me ille intueretur.

CAPVT QVARTVM

PRIMA HAKADAE OBLATIO

«Hakadah, coowah!» Sonora haec vox e magno tabernaculo in mediis castris Dakota audita est. Ad clamorem e silua, quae paucos tantum passus aberat, puer quidam cum egregio cane nigro prodiit. Nihil fere in pueri habitu erat quo a ceteris Dakotae pueris distingueretur.

Ad tabernaculum vnde vocabatur festinabat, arcum sagittasque splendidis coloribus pictas manibus ferens, dum e cingulo pendebant auiculae sciurique his telis occisi.

In tabernaculo duae anus sedebant, altera hinc altera illinc iuxta ignem. Vncheedah auia pueri erat, quae matre orbati curam susceperat. Wahchewin eam visendi causa venerat, sed inuitata erat vt maneret atque ad primam quam Hakadah suo nomine Magno Arcano daturus erat oblationem adiuuaret.

Haec res per aliquot iam dies Vncheedah animum paene totum occupauerat. Solebat enim curare vt quisque liberorum suorum, vbi octo aestates vixisset, talem ritum perageret. Omnes inter gentem suam bellatores et venatores praeclari facti erant; nec ipsa partem laudis sibi vindicare dubitabat, quod eos iam paruulos Magno Arcano commendauisset.

Credebat sua opera ad filiorum ingenia ita conformanda atque excolenda plurimum valuisse, vt illi ad summam illam siluestris vitae nobilitatem virilemque fortitudinem peruenirent.

Per vicum tabernaculorum fama increbuerat Vncheedah conuiuium daturam esse in honorem primae nepotis sui oblationis. Id tamen coniectura erat: prudens enim anus constituerat hanc consilii partem occultam seruare, donec sacrificium absolutum esset; Magnum Arcanum silentio atque dignitate conueniri oportere putabat.

Puer in tabernaculum properauit, cane Ohitika subsequente, qui caudam huc illuc agitans veluti dicebat: «Ego et dominus meus veri venatores sumus!»

Hakadah, vix respirans, singulas aues sciurulosque quomodo occidisset diligenter narrabat, dum eos de cingulo detrahens ante auiam proiciebat.

«Haec sagitta obtuso capite», inquit, «hodie mane reuera oculos habebat. Antequam sciurulus circum arborem se occultare potest, in caput eius incidit; simul atque ad terram cadit, meus Ohitika eum occupat.»

Haec loquens altero genu nixus erat, oculis nigerrimis quasi vespertinis sideribus fulgentibus.

«Hic asside», inquit Vncheedah; «aliquid tecum loqui volo. Iam prope virum te esse vides. Aspice quot animalia mihi attuleris! Non multo post me relinques: bellatori enim occasiones quaerendae sunt quibus apud suos gloriam comparet.

«Patrem auumque tuum aequare stude», perrexit. «Illi et bellatores et conuiuiorum largitores fuerunt. At venator inops multa conuiuia dare non potest. Nonne meministi fabulae de viro qui intra duodecim lunas quadraginta conuiuia dedit? An oblitus es bellatoris qui voluntatem Magni Arcani quaesiuit? Hodie tu primam ei oblationem facies.»

Vltima haec sententia ita pueri venatoris oculos dilatauit, vt magnum quoddam euentum instare intellegeret, in quo ipse primas partes acturus esset. Vncheedah tamen sermonem continuauit.

«Ex rebus tuis eam tradere debes quae tibi omnium carissima est: nam sacrificium hoc est.»

Haec verba puerum aliquamdiu perturbauerunt, non quod auarus esset, sed quod nesciebat quid donare maxime conueniret. Praeterea de ornamentis solisque ludicris auiam loqui opinabatur. Itaque sponte obtulit:

«Arcum meum optimum sagittasque, colores etiam omnes quos habeo, et —et monile ex vnguibus vrsi confectum, auia, dare possum!»

«Num ista tibi omnium carissima sunt?» rogauit illa.

«Non quidem arcus nec sagittae; colores vero difficillime comparantur, cum albi homines procul absint. Monile quoque simile denuo reperire haud facile est. Etiam capitis ornamentum e pelle lutrae confectum tradam, si tibi haec non sufficiunt.»

«At cogita, mi puer; nondum eam rem nominasti quae Magno Arcano gratissima futura sit.»

Puer anum vultu perquam dubio intuebatur.

«Nihil habeo melius quam quae dixi, auia, nisi equulum meum maculis distinctum. Nec credo Magnum Arcanum a puerulo tam magnum donum postulaturum. Praeterea patruus pro eo tres lutrarum pelles quinqueque aquilarum pennas dedit; ego vero pollicitus sum me eum diu seruaturum esse, nisi Nigri Pedes aut Corui eum furati fuerint.»

Vncheedah his liberalibus oblationibus haud omnino contenta erat. Fortasse puero nondum in mentem venerat quid ipsa reuera desideraret. At

illa bene nouerat quid ille omnium maxime diligeret: canis ille fidus, quem domi alebat et pro comite habebat, a Hakadah paene numquam separabatur.

Difficile futurum esse sciebat vt puero persuaderet talem amicum immolare; tamen vnum adhuc conatum facere ausa est.

«Memineris oportet», inquit, «in hoc sacrificio te inuocaturum esse eum qui e singulis rebus creatis te intuetur. In vento eum tibi susurrantem audis; in tonitru bellicum clamorem edit. Interdiu oculo suo, sole, te obseruat; noctu per lunam vultum tuum dormientem contemplatur. Denique Arcanum Arcanorum est, quod rebus omnibus imperat, cui nunc primam oblationem facies. Hoc facto petes vt tibi ea largiatur quae paucissimis viris concessit.

«Scio te cupere clarum venatorem et bellatorem fieri. Non patiar meum Hakadah ignauiam ostendere; nam res suas nimis amare, non fortis viri, sed mulieris proprium est.»

His verbis puer ita virili ardore commotus erat, vt, quicquid haberet, etiam equulum, tradere paratus esset. Vnius tamen amici, canis Ohitikae, prorsus oblitus erat! Vix igitur Vncheedah loqui desierat, cum ille paene exclamauit:

«Auia, quidquid possideo Magno Arcano in sacrificium dabo! Tu ipsa elige quod ei gratissimum esse putas.»

Duo huius colloquii testes taciti aderant: Wahchewin et Ohitika. Mulier, quamuis vicina tantum esset, rogata manebat; canis more suo iuxta dominum in tabernaculo ingressus consederat. Nullo membro nisi oculis moto, quid ageretur attente obseruauerat.

Si canis vel semel se mouisset vt parui amici animum in se conuerteret, fortasse eum a temeraria illa voce reuocare potuisset: «Auia, quidquid possideo dabo!»

Vncheedah aegre ferebat quod puero dicendum erat eum cane suo cariturum esse; tamen animum obfirmauit.

«Hakadah», caute perrexit, «tu paruus es bellator. Scio, quamquam aetate tener es, te animo forti magnoque praeditum esse. Gaudebis rem tibi carissimam in prima oblatione dare. Ohitika tibi tradendus est. Fortis ille est, et tu fortis es. Ille mortem non timebit; tu eius iacturam fortiter feres. Age: quattuor hic fasciculi colorum sunt et fistula tabaco plena; ad locum eamus.»

Postremis verbis auditis Hakadah ea vix percepisse videbatur. Loqui omnino non poterat. Qui eum tunc vitae vrbanae adsuetus intueretur, paruam statuam ex aere rubente factam se videre putauisset. Nigri nitidique oculi iam lacrimis inundabantur, cum in auiam oculos conuertit atque sententiae eius

saepius auditae recordatus est: «Mulier lacrimis, vir bellico clamore dolorem exstinguat!»

Duos tresue acerrimi doloris velut haustus aegre deuorauit; tum paruus bellator se ipsum vicit.

«Auia, meus Fortis mori debet! Sine me duas pulcherrimas caudas sciurorum quos hodie mane vna occidimus inter se religare, vt Magnum Arcanum videat quantus venator fuerit. Sine me ipsum eum coloribus ornare.»

Hoc Vncheedah denegare non potuit; itaque duos amicos paulisper solos reliquit, dum Wacootam rogatura iret vt Ohitikam interficeret.

Omnis puer Dakota scit bellatorem, cum mortem obiturus est, lugubre carmen canere debere. Hakadah suum Ohitikam tamquam hominem sine certamine mortem accepturum cogitabat; itaque, canem artissime amplexus, carmen funebre pro eo canere coepit. Deinde, quasi homo esset, in aurem susurrauit:

«Fortis esto, mi Ohitika! Tui memor ero cum primum in terram Ojibuarum ad bellum proficiscar.»

Tandem Vncheedah cum viro foris colloquentem audiuit; continuo colores sumpsit. Ohitika erat canis per totum corpus nigerrimus, extrema caudae parte et rostro quasi argenteis notis distinctis, vno etiam pede albo et stella candida in eminentia inter aures posita. Sciebat Hakadah virum morti destinatum rubro nigroque colore se pingere solere. Natura hoc ex parte iam Ohitikae praestiterat: rubro tantum opus erat, quo puer largissime vsus est.

Deinde panniculum rubrum circa collum canis religauit; ad eum duas sciurorum caudas alamque orioli quem eodem mane occiderant alligauit.

Tum in mentem venit fortes viros pro amicis mortuis semper lugere, eum autem luctum colore nigro ostendi. Solutis igitur longis crinium suorum nexibus, carbonem exstinctum contriuit, adipe vrsino miscuit totamque faciem inunxit.

Interim nullum fere tabernaculi foramen erat quin oculus aliquis inde intueretur; auia inter spectatores aderat. Iam paene paenitebat eam consilii sui. Nisi iram Magni Arcani timuisset, libenter puero inclamasset: «Serua carissimum canem tuum, mi fili!»

Sic tamen Hakadah e tabernaculo prodiit, vultu quasi luna obscurata, pulcherrimum canem ducens, qui candidis maculis rubro colore distinctis etiam formosior videbatur.

Iam Vncheedah ipsa procellam et pondus doloris in pectore suo ferre debebat. Puer vero admiratione populi ob suam fortitudinem confirmatus ne vnam quidem lacrimam fudit. Simul atque loqui potuit, auia amantissima dixit:

«Non ita, fortis mi puer! Primae oblationis causa lugere non debes. Vultum laua; tum ibimus.»

Puer obtemperauit, Ohitikam Wacootae subridens tradidit, et cum auia Wahchewinque discessit.

Per semitam saepe tritam secus Assiniboinis fluminis ripam ibant, per amoenum quercuum nemus, deinde circum excelsissimam rupem et sub ea. E flumine infra eos labente murmur aquae audiebatur; aduersa in ripa candida rupes perpendicularis surgebat, post quam mollius accliuis regio magnis quercubus montanis vestita patebat. Locus ferus atque admiratione dignus erat.

Wahchewin, cum parua manus ad rupis marginem peruenisset, sine verbo substitit. Inter eam et Vncheedah constitutum erat vt ibi Wacootam opperiretur, qui partem sacrificii sibi commissam eo vsque apportaret.

Puer cum auia per tortuosam semitam ripam descendit, donec ad aquae marginem peruenerunt. Inde ad os ingentis speluncae processerunt, sub rupe circiter quinquaginta pedes supra flumen sitae. Aquula limpida e fonte in spelunca orto paulatim defluebat; riuulus ipse quasi gradus a natura factos eis praebebat. Aura frigida et suauis ex antro spirabat.

Vere hoc naturae sacrarium erat; nec mirum si tota gens eum locum sacrum esse putabat.

Puerum metus quidam religiosus veneratioque occupauit. «Haec Magni Arcani domus est», secum cogitauit; loci autem maiestate commotus dolorem suum interim oblitus est.

Paulo post Wahchewin non sine labore ad illos gradus aduenit; corpus Ohitikae in solo ita composuit vt viuere adhuc videretur, tum rursus eos solos reliquit.

Vbi illa e conspectu abiit, Vncheedah summa cum grauitate et reuerentia corrigias soluit quibus quattuor parui colorum fasciculi atque vnus tabaci continebantur; fistulam plenam iuxta mortuum Ohitikam posuit.

Colores tabacumque passim sparsit. Deinde aliquamdiu rursus taciti steterunt; tum illa alte spiritum duxit ac Magnum Arcanum precari coepit:

«O Magnum Arcanum, vocem tuam in aquis subter nos rapidis audimus! Te in quercubus magnis super nos susurrantem audimus! Spiritus nostri halitu

tuo, qui ex hoc antro procedit, reficiuntur. O audi precem nostram! Hunc paruum puerum aspice eique benedic! Fac eum tam magnum bellatorem atque venatorem quam patrem auumque eius fecisti.»

Hac precatione paruus bellator primam suam oblationem perfecerat.

CAPVT QVINTVM

TRADITIONES FAMILIARES

I. AD DIEM FVMOSVM

Dies Fumosus, quem Anglice Smoky Day vocabant, apud nostros memoria historiarum fabularumque antiquarum longe celebrabatur. Ipse velut liber viuus erat, ex quo mores resque gestas gentis suae discere posses. In eius supellectile complures erant fasciculi breuium bacillorum, incisuris notati et variis coloribus picti. Alter fasciculus numerum annorum quibus ipse vixerat continebat; alter ex bacillis constabat, quorum singuli singulas res memoria dignas significabant, incisis notis, quibus numerus annorum ab vnoquoque euentu elapsorum adnotabatur. Ita designauerat annum quo innumerabiles stellae de caelo decidisse visae erant, atque quot deinde hiemes transissent; item alium quo sidus crinitum apparuerat. Ab eiusmodi caelestibus portentis clades maximas victoriasque gentis suae numerare solebat.

Eius autem narrationes nonnullas, quas ex ipsius ore audiui, pro viribus repetam. Quodam die ad eum adii tabaci paulum et aquilae pinnam ferens, non vt eius quasi commentarios pretio mercarer, sed sperans fore vt de egregiis maiorum nostrorum facinoribus olim editis aliquid mihi narraret.

Senex procera et ampla corporis statura me solita comitate excepit atque ob munus gratias egit. Etiam nunc, quoties occursum illum memoria repeto, et magnitudo corporis et sermo tardior et comitas morum mihi ante oculos versantur.

«O Ohiyesa!» inquit, «mi parue bellator (nam bellator aliquando eris), id ipsum intellego ex eo quod magnas maiorum tuorum res audire cupis. Praeclarum hoc signum est; neque enim inuitus tales historias narro ei quem futurum virum fortem auguror. Nolo quidem mollibus verbis te quasi ad somnum mulcere. Sed noui quae paterni tui maiores gesserint: inter fortissimos nostrae gentis et olim fuerunt et adhuc habentur.»

«Quod vt tibi persuadeam, narrabo quid ante viginti annos in familia aui tui paterni acciderit.»

«Duo eius fratres ab adulescente quodam eiusdem agminis, inuidia incenso, interfecti sunt. Caedes illa nulla iusta causa perpetrata erat; itaque omnes viri fortes adulescentem morte puniendum censuerunt. Sed cum ad

auum tuum hoc consilium delatum esset, respondit se reliquosque fratres indignum ducere vt tam scelesti hominis sanguine se contaminarent; ceteri autem de illo, quod iustum arbitrarentur, statuerent.»

«Hi viri principes inter bellatores Sioux erant, nec quisquam eorum virtutem vmquam in dubium reuocauerat. Tamen, cum tantam iniuriam ab improbo homine accepissent, ne attingere quidem eum voluerunt. Ecce, puer, certissimum verae fortitudinis experimentum! In tanta calamitate animum in potestate retinere sibique imperare firmi pectoris est.»

«Audiuisti sine dubio de Tonitru Tinniente seniore, quem Jingling Thunder appellant; eius virtutem omnes qui ad Lacus habitant norunt. Is gloriam, vt dicere solemus, ‹in hostium portis› quaerebat. Magnum Arcanum illi singulariter fauebat, quod dicto audiens erat.»

«Multis ante hiemibus proelium ingens commissum est, in quo Tonitrus Tinniens prima virtutis insignia adeptus est. Hoc quadraginta hiemibus ante multas stellas cadentes accidit; illae autem viginti hiemibus post aduentum sacerdotis albi nigra veste induti visae sunt, et quattuordecim hiemibus antequam nostri triginta tentoria gentis Sac et Fox penitus delerent. Huius quidem rei bene memini, nam quinquaginta iam hiemes ab ea transierunt. Sed bacillos meos iterum numerabo.»

Haec locutus Dies Fumosus fasciculum bacillorum diuersis coloribus distinctum protulit, quorum singuli circiter quinque pollices Anglicos longi erant. Ipse numerauit, deinde mihi dedit vt rationem eius examinarem.

«Tibi vero,» perrexit, «minime cordi est quot hiemes effluxerint: iuuenis es, res ipsas factaque hominum tantum scire cupis. Multi sane anni ab eo facto, quod narraturus sum, praeterierunt; nihilominus nostri etiam nunc eadem animi alacritate de illo loquuntur ac si heri gestum esset. Etenim memoria fortium virorum numquam apud gentem nostram interit.»

«Tum nostri orientalem Mississippii ripam incolebant, paulo infra eum locum vbi nunc Imnejah-skah, id est Rupes Alba, vrbs quae Sancti Pauli dicitur in Minnesota, sita est. E Mille Lacs discedentes complures vicos condiderunt; postremo in eo loco consederunt, vnde singulae tribus paulatim in diuersa discesserunt. Ibi maximum omnium, quorum memoria extat, proelium commissum est. Vno die integro pugnatum est, Sacis et Foxis et Dakotis aduersus Ojibuas coniunctis.»

«Bellator quidam ex gente Sac et Fox ad Sioux venit, more sollemni fistulam tabaco refertam offerens, qua ad communem hostem vniuersis copiis oppugnandum inuitabat. Dakotarum viri fortes simili ritu statim se paratos

esse significauerunt. Cum conuenisset vt ad flumen Sanctae Crucis copiae coirent, nulla mora interposita ad magnum agmen bellicum comparandum se contulerunt.»

«Erant apud nostros multi spectatae virtutis bellatores, quorum nomina omnium ore celebrabantur; omnes autem iuuenes qui aetatem habebant idoneam illos imitari studebant. Cum tirones ex singulis castris atque ex omnibus fere tentoriis exirent, matres sorores auique atque auiae carmina ad animorum fortitudinem excitandam canebant.»

«Inter has anus quaedam maxime conspiciebatur. Cum vno tantum nepote viuebat; ceteri omnes, qui amplam olim familiam constituerant, tribus diuersis temporibus ab Ojibuarum agminibus interfecti erant.»

«Quicumque cantum eius audiebant, miseratione commoti ad eam respiciebant. Nemo enim ignorabat ex tota illa Dakotarum manu anum cum nepote solos superesse; carmen autem ostendebat dilectissimum puerum iam ad aetatem militarem peruenisse cum expeditione profecturum, vt caesorum suorum iustam vltionem peteret. Hic erat Tonitrus Tinniens, qui etiam ‹Postremus Paruus› familiariter appellabatur. Quaedam familiae suae monumenta, clauas scilicet et hastas bellicas, secum ferre videbatur.»

«Carminis senilis haec fere sententia erat:»

Perge, Tonitrus Tinniens, fortis mi!

Argenteam per semitam

fulgentem illam cerne viam.

Sed, fili, memor esto quam miserum sit

post iuuenes omnibus ereptis

solum superstitem viuere.

Nomen nostrum stirpemque restitue!

* *Lactea Via, quam Dakotae iter esse putabant quo mortuorum bellatorum animae proficiscerentur.*

«Saci autem atque Foxi eo die tam audaces tamque victoriae certi erant, vt peterent a Sioux vt soli primum cum hostibus congrederentur: tum demum socii spectarent quam fortiter Saci Foxique dimicarent. Nostri assensi sunt atque in collibus consederunt, vnde pugnam sociorum cum Ojibuis spectarent. Pari fere Marte diu certatum est, neque facile apparebat vtri superiores essent.

Tonitrus Tinniens iuuenis spectandi impatientissimus erat; aegre contineri poterat quin in hostes ipse incurreret.»

«Tandem clamor ingens sublatus est; Saci Foxique multis suorum amissis terga vertere videbantur. Tum Sioux in aciem descenderunt atque iam victoriam sibi parabant, cum noua auxilia ab aquilone Ojibuis aduenerunt. Huc vsque Tonitrus Tinniens inter primos dimicauerat atque saepius comminus cum hostibus conflixerat. Sed inopinatus hic impetus recentium copiarum Dakotas, iam laboribus aliquantum fessos, perturbauit.»

«Praeterea sociis Sacis Foxisque iusserant in collibus consistere, membra defessa quiete reficere atque ex amicis Sioux discere quomodo pugnandum esset; nullum igitur ex ea parte auxilium exspectabant.»

«Tum dux quidam Ojibuarum ingenti vi in Dakotas impetum fecit. Huic Tonitrus Tinniens obuiam cucurrit. Dux ille apud suos superbe clamauit hinnulum sibi tenerum occurrisse, quem interficere sibi soli gloriam reseruaret. Tonitrus contra respondit vrsum illum senem, de quo toties audiuisset, nunc denique se inuenisse, nec tamen vllius auxilio opus esse vt eum vinceret.»

«Vir ingens securim bellicam super iuuenis caput vibrauit; at ille fulminis celeritate in latus se subduxit eodemque momento hasta aduersarium ad cor vsque transfixit. Dux Ojibuarum, extremo edito clamore, mortuus concidit. Eius casu animus hostium cecidit, victoria autem Tonitri Tinnientis vires Dakotarum excitauit; qui confestim occasionem secuti inimicos e finibus suis expulerunt.»

«Haec Tonitro Tinnienti prima belli gloria fuit; maiora postea virtutis facinora edidit. Ab eo ortum duxit illustris quaedam Sioux manus, cui etiam pater tuus, Ohiyesa, adnumerabatur. Nomen eius multis magnis rebus gestis coniunctum profecto audiuisti. Quamquam acer erat in bello, patientissimus tamen in pace fuit; neque vmquam cum vllo suae gentis homine rixatus esse dicebatur.»

Eam noctem diu vigilans traditam mihi historiam memoriae mandaui. Postero die sodali meo Paruo Iride gloriatus sum, quod primam a sene fabularum custode institutionem accepissem. Ille autem respondit:

«Ego malim Weyuham magistrum habere. Eum plura quam omnes ceteros meminisse puto. Cum Weyuha de proelio narrat, rem ipsam oculis videre tibi videaris, quin etiam vlulatum bellicum audire potes!» Haec summa cum admiratione dicebat.

«Id quidem amici eius praedicant,» indignans respondi; «qui vero non sunt amici aiunt eum multos in aciem introducere qui ibi numquam fuerint.» Ferre enim non poteram vt quisquam Diei Fumoso, magistro meo, par haberetur.

Antequam ad eum rursus venirem, Vncheedah auia frustum ceruinae carnis delicatissime assae magistro diligenter parauerat; gloriabar autem quod, antequam ille fabulam ordiretur, aliquid boni cibi ei afferre poteram.

«Hau!» inquit senex me salutans. «Iam igitur, Ohiyesa, incepisti? Vestri enim maiores tam epulis instruendis quam bellis gerendis semper inclaruerunt.»

Postquam tenera carne satis se refecerat, cultrum in terram iterum atque iterum defigens detersit atque in vaginam reposuit; deinde hilari animo narrandi initium fecit:

«Haud multis ante hiemibus Wakinyan-tonka, summus ille sacrae medicinae peritus, caeleste quoddam visum accepit. Quare agmen militum in fines Ojibuarum profectum est; aderant tres ex vestra familia fratres, omnes et bello et venatu egregii.»

«Septem deinceps proelia commissa sunt antequam domum redire statuerunt. Complures ex hostibus scaphas cortice betulaceo factas ceperant, totaque manus Mississippio flumine secundo laeta et de prospere gestis rebus exsultans deuehebatur.»

«Sed nocte quadam dux agminis infaustum aliquid instare nuntiauit. Postero die nemo nauium agmen primus ducere volebat. Tandem fratrum natu minimus dixit sibi mortem non timendam videri, quae eo tempore adueniret quo minime exspectaretur; se primum iturum vltro obtulit.»

«Hic iuuenis domi pulchram virginem reliquerat, cuius opera acu subtilissime facta pharetra eius ornabatur. Ipse et forma insigni et egregia virtute praeditus erat.»

«Prima luce scaphae iterum in magnum flumen deductae sunt. Omnia silebant; paucae tantum aues canere incipiebant. Vix sol ab oriente inter arborum cacumina emerserat, cum subito ex vicina ripa bellicus clamor erupit et imbrem sagittarum secum tulit. Scaphae betulaceae telis perfossae sunt, multaeque inter tumultum euersae.»

«Iniquissimo loco nostri pugnabant: nulla erat latebra, nerui arcuum et sagittarum pinnulae madebant. Ojibuae animosi hoc commodum cernentes magis magisque instabant; nostri tamen, partim aquis demersi partim emergentes, adeo acriter restiterunt vt hostes tandem recedere cogerentur.

Tristis tamen illa dies Wahpetonensibus Sioux fuit; omnium vero miseranda maxime Winonae sors!»

«Stella Matutina, iuuenis eius amatus, qui eo mane nauium agmen duxerat, inter occisos erat. Biduo bellatores Sioux in flumine corpora suorum quaesiuerunt; illius tamen corpus inueniri non potuit.»

«Interea domi mala quaedam ostenta animos omnium sollicitauerant. Winona, filia maior natu summi ducis, aliquando sola scapham ex cortice betulaceo conscendit et Mississippium aduerso flumine remigauit, nunc in vndas circumfusas, nunc in caelum caeruleum supra se intuens.»

«Visa est sibi procul audire iuuenes qui more procantium amatorias voces edebant, sicut noctu solent cum ad amatae virginis tabernaculum accedunt; optime autem nouerat Stellae Matutinae vocem! Num illum inter ceteros vocantem non agnosceret? Itaque intentius auscultabat et oculos in caelum sustulerat, dum leuis scapha leniter aduerso flumine ferebatur.»

«Heu miseram Winonam! Sex tantum grues harenarias aspexit, quas tam alte sub caelo circumuolitantes cerneres vix culicibus maiores. Ad orientem volabant, quo omnes mortuorum spiritus abeunt. Quasi vox quaedam intus ei dixit: ‹Illae sunt animae nonnullorum Sioux bellatorum; in iis etiam Stella Matutina est!› Oculis aues sequebatur per orbes volatus quasi longa catena conexos.»

«Subito oculos deiecit. ‹Quid hoc est?› desperans exclamauit. Corpus Stellae Matutinae erat, quod flumen deferebat; super aquam fluitabat pharetra quam ipsa suis manibus ornauerat, nunc eius cruore infecta.»

«‹O Magnum Arcanum! Cur puellam miseram ita affligis? Sine me cum Stellae Matutinae spiritu abire!›»

«Vesper aderat. Pallida luna ab oriente oriebatur, claraeque stellae fulgebant. Eadem hora speculator e bello reuersus tristissimum nuntium attulit, totusque vicus luctu completus est; Winonae autem spiritus iam auolauerat. Nemo eam postea vmquam conspexit.»

«Satis hodie, mi puer, audiuisti. Cras iterum venire poteris.»

II. PVER LAPIDEVS

«Ho, mita koda!» id est «Salue, amice!» Sic me tertio die in suum tabernaculum ingredientem Dies Fumosus salutauit. «Spero te,» perrexit senex ille sapiens, placide subridens, «post historiam heri narratam non per quietem somniauisse te in aquis cum Ojibuis pugnare.»

«Minime,» modeste respondi; «sed contra optabam vt sol paulo celerius iter conficeret, quo maturius ad te aliam historiam auditum redirem.»

«Age igitur. Hodie narrabo tibi fabulam ex eo genere quod apud nos narrationes mirabiles siue commenta veterum vocantur. In his viri feminaeque res efficiunt quas mortales communes efficere omnino non possunt. Interdum vero ne homines quidem plane sunt, sed naturam partim humanam partim beluinam, vel humanam simul ac diuinam, participant. Hoc te praemonitum volo, ne dum narro quaestiones interponas neue, cum personae fabularum sibi ipsis interdum parum constare videantur, animo confundaris.»

«Erant olim decem fratres, qui cum vnica sorore viuebant, virgine sedecim aestates nata. Illa acu pingendis ornamentisque faciendis peritissima erat; fratres autem omnes pharetras habebant arcusque pulcherrime aculeis hystricum distinctos. Illi sororem carissime diligebant et benignissime tractabant; haec vicissim fratres amore singulari complectebatur, atque eo officio, vt domum eorum curaret, libenter fungebatur.»

«Magni venatores erant, neque fere vmquam interdiu domi manebant; vesperi autem reuertentes quidquid venando passi aut gessissent sorori narrare consueuerant.»

«Quadam nocte singuli, vt solebant, cum venationis praeda domum redierunt; vnus aberat, natu maximus. Ceteri putabant eum aut ceruum longius a tabernaculo persecutum esse aut plures feras cecidisse quam facile referre posset; soror autem praesagiebat grauem aliquam calamitatem illi accidisse. Paulo tamen solacio ei fuit quod secundus natu frater pollicitus est se prima luce absentem quaesiturum esse.»

«Itaque altero die ille ad quaerendum fratrem abiit, dum ceteri, vt mos erat, venatum proficiscuntur. Ad vesperum omnes incolumes domum venerunt praeter eum qui fratrem quaesiuerat. Tum tertius natu alios quaesitum profectus est neque ipse rediit. Ad hunc modum fratres omnes singulatim euanuerunt, sorore tandem sola relicta.»

«Virgo ingenti maerore affecta est. Vbique errabat, lacrimans fratresque vestigans; nusquam eorum vllum indicium reperire potuit. Aliquando secundum riuulum amoenissimum ambulabat, cuius aqua limpida quasi ridens et canens leniter labebatur. In fundo calculos fulgentes perspiciebat; vnus autem adeo pulcher oculis lacrimis offusis visus est, vt inclinata eum sustulerit atque intra vestem e pellibus factam in sinum demiserit.»

«Tum primum post tantas aerumnas sui dolorisque oblita est.»

«Domum aliquando reuersa multo laetior erat quam antea fuerat, neque tamen causam reddere poterat. Postridie ad eumdem riuuli locum, vbi calculum inuenerat, rediit; tum ad ripam obdormiuit. Experrecta infantem pulcherrimum in sinu suo iacentem conspexit.»

«Puerulum sustulit atque identidem osculata est. Puer erat; sed adeo grauis vt saxo similis esset. Itaque ‹Puerulum Lapideum› eum appellauit. Nec iam virgo flebat: tanta enim ex filio laetitia capiebatur. Infans praeter aetatem prudens videbatur et paene ab ipsa natiuitate pedibus ingrediebatur.»

«Aliquando Puer Lapideus arcum sagittasque vnius ex auunculis suis inuenit atque sibi dari postulauit. Mater autem lacrimans respondit:»

«‹Exspecta, fili, dum adulescens fias.› Ipsa ei arcum paruulum sagittasque exiguas fecit. His puer breui venari didicit et tot feras minores cepit vt et ipse et mater inde sustentarentur. Cum iam maiusculus esset, instabat vt sciret ad quem pertinuissent decem arcus qui adhuc e parietibus tabernaculi materni pendebant.»

«Tandem mater tristem fratrum suorum interitum ei enarrare coacta est.»

«‹Mater,› exclamauit Puer Lapideus, ‹ego auunculos meos quaesitum proficiscar.›»

«‹At tu quoque,› inquit mater, ‹quemadmodum illi peribis; tum ego maerore conficiar.›»

«‹Non peribo! Decem fratres tuos ad te reduces adducam. Accipe signum quod tibi dabo: puluinum hunc rectum erigam atque ita relinquam. Obserua eum: quamdiu ego viuam, ita stabit vt eum posuero. Mater, cibum mihi et calceamenta e corio molli, quibus iter facere possim, para!›»

«Sumpto igitur vno auunculi arcu cum pharetra sagittis plena Puer Lapideus discessit. Per siluas iter faciens omnia animalia quae obuiam veniebant allocutus est, rogans num de auunculis suis desideratis quicquam audiuissent. Interdum summa voce eos vocabat. Semel responsum se audire visus est; eo igitur vnde sonus veniebat progressus est. At ille nihil aliud erat quam vrsus griseus ingens, qui pueri clamorem temere atque per ludibrium imitatus erat. Puer Lapideus hoc indignissime tulit.»

«‹Tunc tu,› exclamauit, ‹me vocantem respondisti, os longum?›»

«Ad haec vrsus fremens respondit:»

«‹Caue quemadmodum me alloquaris, ne te dictorum tuorum aliquando paeniteat!›»

«‹Quid ego te curo, monstrum informe rubentibus oculis?› rettulit puer. Tum vrsus statim in eum impetum fecit.»

«At pueri caro subito lapidis duritiam cepit; neque dentes ingentes neque vngues vrsi ei quicquam nocere potuerunt. Quin etiam puer tam incredibili corporis pondere factus est vt bestia vix eum mouere posset; ille autem toto tempore ridebat velut qui titillaretur, quo vrsus vehementius irritabatur. Tandem Puer Lapideus bestiam a se impulit atque sagitta in cor eius missa confecit.»

«Aliquantum itineris progressus ad pinum ingentem humi deiectam venit, quam fulmine percussam esse apparebat. Terra circa arborem vestigia pugnae praebebat. Ibi complures sagittas repperit iis omnino similes quas auunculi eius habuerant et quas ipse secum portabat.»

«Dum haec curiosius considerat, e summa caeli regione sonitum quasi turbinis audiuit. Sublatis oculis punctum nigrum animaduertit, quod repente crescens in densissimam nubem mutatum est. Ex ea lux emicuit, deinde fulmen decidit. Puer oculos claudere coactus est; vbi autem rursus aspexit, ecce vir insigni specie ante eum stabat atque ad singulare certamen prouocabat.»

«Prouocationem Puer Lapideus accepit; manus inter se conseruerunt. Vir ille e nubibus delapsus corporis magnitudine gigas et viribus immanis erat. Puer autem et robustus et praeter naturam grauis atque ad comprehendendum difficillimus. Bellator e caelo summis viribus contendens sudore manabat; simul imber grauissimus effusus est. Dum duo ita luctantur, crebra vndique fulgura coruscabant. Postremo Puer Lapideus aduersarium in terram deiecit; is sine motu iacebat.»

«Tum per totum caelum murmur quoddam exauditum est, nubesque celerrime discesserunt.»

«‹Nunc,› secum heros cogitauit, ‹hic profecto omnes auunculos meos occidit. Domum eius adibo, vt qua ratione illi perierint cognoscam.› Haec secum reputans e crine verticis viri mortui particulam quandam lanuginis coccineae pulcherrimam soluit. Leniter eam flatu suo impulit; cum autem in sublime ferri coepisset, ipse eandem secutus in caeruleum caelum ascendit.»

«Sic Puer Lapideus in regionem Auium Tonitralium venit. Terra erat pulcherrima, lacubus fluminibus campis montibusque distincta. Stabat iuuenis viator in montis altissimi cacumine, vnde infra se regionem frequentissime habitatam conspiciebat; tentoria enim quaquauersum, quoad acies pertineret, sparsa erant. Praecipue arborem quandam admirabatur, quae ceteras omnes celsitudine superabat atque in summa fronde nidum ingentem gerebat.»

«E monte descendit Puer Lapideus atque ad arboris radices breui peruenit; sed arbor, praeter summum verticem, omnino ramis carebat atque tanta erat altitudine vt scandere ne temptaret quidem. Lanuginem tantum illam protulit, leniter in eam inflauit, atque placide per aera sursum elatus est.»

«Vbi in nidum despicere potuit, innumerabilia ibi oua conspexit, alia maiora alia minora, omnia singulari quodam rubore insignia. Etenim puer erat, et quamuis tantam virtutem haberet, puerili tamen curiositate temeritateque non carebat. Dum oua incautus tractat, repente tumultum in vico infra posito excitari animaduertit. Omnes ad arborem concurrere videbantur. Ille per petulantiam vnum ouum in eos deiecit; eodem momento quo confractum est vnum ex hominibus mortuum concidere vidit.»

«Tum omnes miserabiliter clamabant: ‹Redde mihi cor meum!›»

«‹Aha!› laetus Puer Lapideus exclamauit, ‹haec igitur hominum qui auunculos meos deleuerunt corda sunt! Omnia confringam!›»

«Omnia re vera oua confregit praeter quattuor parua, quae manu retinuit. Deinde ab arbore descendit atque per silentia desertaque tabernacula errauit, auunculorum suorum vestigia quaerens. Quattuor pueros paruos repperit, solos ex tota illa gente superstites; eos iussit docere vbi ossa auunculorum iacerent.»

«Locum ostenderunt in quo magnus ossium aceruus sole albebat. Tum Puer Lapideus primum puerum ligna, alterum aquam, tertium lapides afferre iussit; quartum salicum virgas ad sudatorium faciendum caedere misit. Illi iussa fecerunt. Puer sudatorium exstruxit, ignem accendit, saxa calefecit, omniaque ossa decem auunculorum suorum intra aediculam collegit.»

«Cum in saxa candentia aquam infunderet, e balneo mirabili primum tenuissimi sonitus exaudiebantur. Mox voces submurmurantes auditae sunt, postremo carmina sacra modulantium cantus. Puer Lapideus ianuam aperuit, decemque auunculi viui et corporibus restitutis prodierunt, gratias agentes eique benedicentes, quod ipsos ad vitam reuocasset. Vni tantum, fratrum natu minimo, digitus minimus manus deerat. Tum Puer Lapideus quattuor reliqua oua sine misericordia contriuit, atque puero ex illis quattuor maximo digitum minimum abstulit, vt os quod auunculo deerat suppleret.»

«Omnes deinde in terram redierunt, et Puer Lapideus auunculos ad tabernaculum matris deduxit. Illa per omne tempus absentiae filii ne semel quidem obdormiuerat; sed puluinar, cuius ille caput reclinare solebat, assidue obseruauerat, quo signo eum saluum esse scire posset. Puer ceteros aliquantulum praecurrens repente in tentorium irrupit clamans: ‹Mater! Decem fratres tui veniunt; epulas para!›»

«Aliquantum temporis omnes simul feliciter vixerunt. Puer Lapideus autem solus venari potissimum solebat. Praecipue ferocissimas bestias persequi delectabatur; eas saepe sine vlla necessitate interficiebat, atque a venatione solas aures dentes vnguesque quasi spolia domum afferebat. His inter ludendum vtebatur, risu effuso dum sua facinora enarrabat.»

«Mater eius atque auunculi huic saeuitiae reclamabant orabantque vt saltem illis bestiis parceret quas Dakotae sacras esse ducebant. Sed Puer Lapideus viribus suis supra naturam concessis confisus nullam sibi calamitatem metuendam arbitrabatur.»

«Vespere tamen quodam praeter solitum taciturnus erat; cum de causa rogaretur atque vrgeretur, haec tandem respondit:»

«‹Iam aliquot dies animalia audio quae coniurationem contra nos moliuntur. Nuper mane, cum ad occidentem iter facerem, praeconem audiui qui bellum commune Puero Lapideo omnibusque eius propinquis indictum esse nuntiabat. Praeco bison erat, qui summo cursu ab occasu ad orientem ferebatur. Item castorem cum mure palustri odorato colloquentes audiui: vterque operam suam iam promisisse dicebat ad lacus et flumina super ripas effundenda diluuiumque exitiosum excitandum.›»

«‹Audio etiam hirundinem paruulam cum omnibus caeli auibus clam deliberasse. Dicebat sibi mandatum esse vt nuntia ad Aues Tonitrales proficisceretur; signo dato portas caeli apertas iri atque tum imbrem demissum iri, quo Puer Lapideus submergeretur. Meles autem senex et vrsus cinereus delecti sunt qui sub munitionibus nostris cuniculos agant.›»

«‹Equidem pro me nihil omnino timeo; sed vobis, mater, et auunculis meis vehementer metuo.›»

«‹Heu!› omnes auunculi fremuerunt; ‹monuimus te in discrimen venturum, si tot animalia a nobis sacra habita merae voluptatis causa occideres.›»

«‹Nihilominus,› perrexit Puer Lapideus, ‹acriter repugnabo, vosque omnes mihi auxilio futuros esse spero.›»

«Itaque eius ductu omnes ad defensionem parandam operam contulerunt. Ac primum calculus paruus ab eo in aerem missus est; ecce statim ingens murus saxeus circa tabernaculum surrexit! Secundus, tertius, quartus quintusque calculus singuli nouos muros extra primum effecerunt. Sexto denique septimoque lapillo duae domus saxeae exstiterunt, altera alteri superposita. Auunculi interim permultos arcus et sagittis plenas pharetras

confecerunt, quas opportunis interuallis super murorum fastigia distribuerunt.»

«Mater ciborum copias ingentes parauit et filio multa ex pellibus calceamenta consuit; ille enim affirmabat se solum arcem defensurum esse.»

«Tandem bestiarum exercitum aduenientem viderunt, singulis generibus distinctis, quorum vnicuique dux mira magnitudine praeficiebatur. Impetus hostium horribilis erat. Clamoribus ferocibus editis altissimos muros oppugnabant; interim meles atque alia animalia terram suffodientia sine intermissione fundamenta subruere conabantur. Puer Lapideus sagittas acutissimas tam certo ictu mittebat vt hostium milia conciderent.»

«Tanta caesorum multitudo erat vt animalium corpora aggerem primo muro altiorem efficerent; exercitus autem turbati se receperunt.»

«Sed mox noua auxilia aduenerunt. Imber torrentis modo effusus est; castores omnibus fluminibus aggeres obiecerant, et immane diluuium ortum est. Obsessos omnes in intimam domum se recipere oportuit; aqua tamen per cuniculos quos meles muresque fossorii foderant irrumpebat, atque eo vsque creuit vt et mater Pueri Lapidei et decem auunculi omnes submergerentur.»

«Ipse Puer Lapideus funditus quidem deleri non poterat, sed hostium vi superatus est atque ad lumbos vsque terra obrutus, vt numquam postea ambulare posset. Ita etiam hodie eum reperimus.»

«Haec ei poena fuit, quod viribus suis abusus animalia, quae homini ad vsum, non ad inanem voluptatem data erant, per ludum necauerat.»

CAPVT SEXTVM

VESPER IN TABERNACVLO

I. VESPER IN TABERNACVLO

In ea lacus parte, vbi aqua super glaciem exundauerat, soleis lubricis ludens, aliquantum frigore affectus domum redieram. Quanta vero vis frigoris fuerit certo dicere nequeo; acerrimam fuisse necesse est, cum arbores vndique velut sclopetorum ictibus crepitantes dissilirent. Ego tamen parum curabam; nam pelle bisontis, pilis introrsus versis, inuolutus eram, eamque lato corrigiae cingulo circa lumbos adstrinxeram. Soleae quibus per glaciem labebar nihil erant nisi fasciae ex cortice tiliae pedibus alligatae.

Calceos ex pellibus factos, quos gelu indurauerat, exueram atque alios aridos indueram.

«Vbi fuisti? quid egisti?» rogauit Vncheedah, dum mihi ceruinam assam in ligneo catino apponit. «Num vestigia alcis aut vrsi vsquam conspexisti?»

«Minime vero, auia; ad inferiorem tantum lacus partem ludendi causa ieram. Est autem quod ex te quaeram», inquam, dum prandium simul et cenam eo appetitu deuoro quo puer, post dimidium diem in glacie frigoribus exercitatus, vesci solet.

«Hanc pennam repperi, auia; nec tamen intellegere possum quae gens eo modo pennas gestare soleat.»

«Hem! ego vir non sum; patruum potius interroga. Quin etiam haec iam tibi per te cognita esse debebant. Etenim ea aetate es qua de aquilarum pennis cogitare incipias.»

Ea ignorationis meae admonitione erubui. Videbatur enim mihi exprobrari quod nondum satis studiose rem tantam didicissem.

«Patrue, tu mihi explicabis, nonne?» supplici quodam sono quaesiui.

«Miror, mi puer, te hanc pennam non agnoscere. Pennam a Creeo ad medicinam sacram gestatam esse scito, non ad belli gloriam.»

«Igitur», inquam valde confusus, «quaeso, patrue, rursus me doce quid pennarum insignia significent. Omnia enim, vt vere fatear, memoria exciderunt.»

Iam dies abierat, luna exorta erat; frigus tamen nihil remiserat, cum arborum trunci circa tabernaculum nostrum etiam tum crepitantes

rumperentur. Intus ingentibus lignis, quae Vncheedah labore suo collegerat, et lux et calor suppeditabantur. Tum patruus meus, cui nomen erat Vestigium Album, de vi ac significatione pennae aquilinae mihi disserere coepit.

«Aquila», inquit, «inter omnes aues bellicosissima est et auium omnium princeps. Praeterea pennae eius a ceterarum auium pennis longe differunt. His de causis nostri eas ad fortium facinorum testimonium adhibent.

«Neque vero existimandum est, quoties quis capitis ornamentum ex pennis gestat, singulas pennas singulos hostes ab eo interfectos aut singula virtutis facinora significare. Aquilinam autem pennam in capite erectam qui gerit, is primam aut secundam aut tertiam aut quartam hostis contactus laudem sibi peperisse intellegitur.»

«Ergo hostis contactus laudem adipisci non idem est atque hostem occidere?»

«Minime; nam hoc est hostem, postquam humi cecidit, propius adire atque attingere. Ita constitutum est, quod hostem contingere saepe multo difficilius est quam eminus telo ferire. Magno animo opus est, si quis totam hostium aciem audet subire, vt illum iacentem, quem sui telis defendunt, contingat atque huius facti gloriam referat. Multi fortissimi viri in tali conatu perierunt.

«Cum bellator hosti, siue viuo siue mortuo, appropinquat, reliquos milites ad testimonium vocat his fere verbis: ‹Ego, Vrsus Intrepidus, vester bellator, nunc rursus primam› (aut secundam, tertiam, quartam) ‹hostium vestrorum fortissimi contactus laudem mihi vindico.› Qui adsunt factum oculis cernunt atque postea testari possunt. Vbi domum redierunt, praecones, vt nosti, talia fortitudinis exempla publice nuntiant, quae deinde in numero rerum ab illo bellatore gestarum habentur.

«Quisquis igitur aquilina penna vti velit, ius eius gerendae rebus gestis comprobare debet.

«Qui in eodem proelio, quo hostem tetigit, ipse vulneratus est, pennam deorsum pendentem fert. Qui vulnus quidem accepit sed nullam contactus laudem retulit, pennam recidit; neque tum aquilina esse necesse est. Reliquae omnes pennae ad ornatum tantum pertinent. Si bellator pennam circulo notatam gestat, hostem a se occisum significat; si nota in ipsa penna incisa rubroque colore picta est, cutem capitis hosti ereptam declarat.

«Qui decem proeliis victor interfuit, ei capitis ornamentum bellicum debetur; cui vero ducis auctoritas concessa est, ornamentum longis post tergum trahentibus pennis gestare licet. Qui multa hostium contactu facinora

patrauerunt, pennarum apices lanugine alba aut versicolori ornare possunt. Nonnumquam apex aquilinae pennae angustula mustelae pelle decoratur; hoc significat eum qui fert eundem hostem occidisse, capitis cute spoliauisse, primusque tetigisse.

«Haec vero penna quam inuenisti a viro Creeo gestata est; coloribus passim, nullo certo ordine, picta est. Ceterae pennae, quibus vulgus Indigenarum vtitur, nihil significare solent», adiecit.

«Dic mihi, patrue, num mihi, qui nondum ad bellum profectus sum, vllas omnino pennas gestare fas sit?»

«Quaslibet alias gestare potes, aquilinam autem minime», respondit patruus; «quamquam interdum filius viri praeclari inter sollemnitates talem pennam gestat, vt dignitas atque honor patris indicetur.»

Ignis aliquantulum consederat. Itaque prunas in vnum contraxi, pellemque arctius circum me composui. Interdum glacies lacus ingenti strepitu, quasi tonitru, disrumpebatur. Vncheedah interea soleam niualem patrui veterem nouis neruis reficiebat. Duobus enim generibus vtebatur: altero longiore recto rostro, altero breuiore, cuius anterior pars sursum curuabatur.

Vnam soleam, rostro deorsum conuerso, inter sudes humo defixas firmauerat, dum neruos quosdam nouos inserit ceterosque intendit. Amita vero Quattuor Stellae nouo calceorum pari globulos acu consuebat.

Wabeda canis, pueritiae meae comes, magno in negotio versabatur, quod os quoddam sibi supererat in tabernaculum inferre pertinaciter volebat; Vncheedah contra id fieri nullo modo patiebatur. Ego cum cane sentiebam, quippe qui rem eodem ac ille modo perspicerem. Si enim foris in niue os condidisset, certo sciebam Shunktokecham, id est lupum campestrem, illud sublaturum. Quam sollicite Wabeda ossi suo prospiceret plane intellegebam. Os erat pingue, hoc est cerui bene saginati; omnibus autem apud nostros notum erat talia ossa ceteris multo suauiora esse.

Wabeda numquam aequo animo patiebatur rem bonam frustra perire. Oculis mecum quasi verbis colloquebatur: iam enim diuturna inter nos amicitia erat. Si quid in siluis timebam, ille protinus ante me consistebat caudaque placide agitata animum mihi firmabat. In faciem meam consulto atque attente intuebatur; oculi magni benignique innumerabilia securitatis indicia praebebant. Cum quid mihi esset dubium, circum me manebat, donec quid ageretur intellexisset. Saepenumero mihi videbatur vitam meam seruauisse, opportune voce canina edita.

Plurimae bestiae, ne immanis quidem vrsus griseus exceptus, conspici nolunt, vbi hominem bipedem vna cum cane suo adesse sentiunt. Si verebar ne vrsus aut lupus canus repente nos adoriretur, Wabedae dicebam: «Age, mi canis, bellicum tuum clamorem edito!» Is statim posterioribus pedibus insidens se erigebat atque, vt vestri pueri albi loquuntur, quam vehementissime latrabat. Vrso aut lupo audiente, haud raro fera retrocedebat.

Interdum ipse Wabedae opem ferebam et bellicum meum clamorem edebam. Quo quidem etiam cerui fugabantur, sed mihi certe metus leuabatur.

Quare cum ea die auxilium meum imploraret, «Age, mi canis», inquam, «os tuum ita condamus, vt Shunktokecha id eripere nequeat.»

Consilio meo acquiescere visus est; itaque simul foras processimus.

In niue fossam fecimus, osque vetere lodice semusta inuolutum ibi condidimus atque niue rursus obruimus. Sciebamus enim lupum campestrem rem igne adustam non attingere. In arbore autem illud non suspendi, quod Wabeda id semper improbabat; eius enim voluntatem, quotiens fieri poterat, consulere solebam.

Reuersus sum in tabernaculum, meque Wabeda secutus est duo breuia costarum ossa ore tenens; has, vt videbatur, delicias fortunae committere nolebat.

«En!» exclamauit Vncheedah, «tamen ossa aliqua inferre pergis!» Ego vero rogaui vt intus ea rodere sineret, quoniam frigus erat acerrimum. Hoc impetrato, ille post tergum meum se composuit; ego autem sagittis quibusdam praeclare conficiendis, quibus patruus operam dabat, totus intentus eram.

«O patrue, tribus pennis singulas sagittas instrue; ita recto cursu volabunt», monui.

«Ita est; sed si duas tantum pennas habuerint, celerius volabunt», respondit.

«Vum!» Wabeda suspicacem vocem edidit.

«Vum!» iterum latrauit, ad tabernaculi ostium praecipiti cursu contendens. Dum prosilit, me deiecit prunasque ardentes passim dissipauit.

«Enna hena!» exclamauit Vncheedah; ille tamen iam foras euaserat.

«Vau, vau, vau! Vau, vau, vau!»

Vox quaedam grauis e gutture prolata ei respondit.

Ego arcu sagittisque correptis protinus foras rui.

«Ades, patrue, ades! Magnus vrsus cinnamomei coloris!» clamaui, dum e tabernaculo prosilio.

Patruus exsiluit et eodem fere momento sagittam tam velocem misit vt vrsi cor transfigeret. Fera exanimis concidit. Nam vrsus os Wabedae effodere iam coeperat, cum canis auribus acutis sonitum percepisset.

«Ah, patrue, Wabeda et ego saltem vnam aquilae pulli pennulam ob hoc meritum accipere debemus. Nam et ego paruam sagittam in vrsum misi, priusquam caderet», exclamaui. «Sed vrsi omnes hieme in suis latibulis dormire debent, vt putabam. Quid hic tali anni tempore ac nocte agebat?»

«Age», inquit patruus, «causam exponam. Vt in gentibus humanis, ita in bestiarum generibus quaedam natura pigriora sunt. In vrsina gente vrsus cinnamomeus pigerrimus est. Is solus etiam hieme sub diuo dormit; cum autem cubile calidum non habeat, cito esurit. Nonnumquam in cauo arboris trunco habitat, vbi sibi ex herbis aridis stratum parat; sed cum nox tam frigida est quam haec, ne frigore obrigescat huc illuc vagari cogitur; inter vagandum esurit.»

Corpus ingens vrsi in tabernaculum traximus. «O quales vngues habet, patrue!» cupide exclamaui. «Possumne eos ad monile meum habere?»

«Sacrorum administri iam aetate prouecti iis adsidue ornari solent», exposuit. «Magni autem bellatoris filius, si pater vrsum griseum occidit, sollemni aliquo die eos gestare potest.»

«At tu patri meo simillimus es et inter Santeos atque Sissetones venatorum omnium peritissimus haberis. Multos vrsos griseos occidisti; nemo igitur merito queri potest si mihi monile ex vrsinis vnguibus sit», suppliciter adieci.

Vestigium Album subrisit. «Habebis, mi puer, vngues», inquit; «praestantius tamen semper est eos propriis factis mereri.» Tum vngues diligenter resecuit, vt mihi seruirent.

«Dic mihi, patrue, num tibi hos vngues perpetuo gestare liceat?» rogaui.

«Licet sane; sed nimis graues sunt et gestatu molesti», respondit, vultu quodam sibi placente.

Tandem vrso pelle detracta carneque in partes concisa, pristina quisque loca repetiuimus. Vncheedah maxime laetabatur quod noua adipis copia coquinae accesserat.

«Nunc, auia, narra mihi fabulam de adipe vrsino. Quam libenter eam audiam!» oraui.

«Bona fabula est et vera», respondit; «eam memoria tenere debes atque ex ea discere. Res in siluis Minnesotae gesta est, regione quae nunc Ojibwaiis paret. E vico Sioux Bedawakantonum iuuenes coniuges ad venandum in siluas

profecti sunt, vt recentem ceruinam referrent. Alta nix iacebat, glacies crassa erat. Longe in nemore solitarium tabernaculum posuerunt. Maritus venator insignis, vxor autem honesta puella eiusdem vici fuerat.

«Vir, quoniam niuis ingens altitudo erat, nusquam venabatur nisi soleis niualibus instructus. Eisdem vxori quoque opus erat, vt ad castrorum locum perueniret. Die profectionis nix liquescebat; ideo vestigia itineris, postquam gelu rursus obortum est, distinctissime apparebant.

«Ille ceruos vrsosque multos occidit. Vxor interdiu, dum maritus venabatur, carnem ad seruandum curabat atque adipem liquefaciebat; idque etiam vesperi agebat. Vir in altera tabernaculi parte, mulier in altera sedebat.

«Vespere quodam, cum ollam adipe feruente plenam vt refrigeraretur deposuisset, in ipso adipe, tamquam in speculo, vultum exploratoris Ojibwaii per fumarium desuper in eos despicientis conspexit. Mulier neque locuta est neque vllo signo metum prodidit.

«Paulo post voce quam maxime vsitata marito dixit: ‹Marpeetopah, aliquis per fumarium nos obseruat; explorator hostium esse videtur.›

«Tum Marpeetopah, cuius nomen Quattuor Caelos significat, arcum sagittasque sumpsit atque, velut crastinae venationi praepararet, sagittas dirigere siccareque coepit, interea colloquens atque ridens. Subito conuersus sagittam sursum contorsit, qua Ojibwaium interfecit; is ad ostium tabernaculi mortuus decidit.

«‹Cito, Wadutah!› inquit. ‹Eadem qua venimus via domum propera. Ego hic manebo. Si ille explorator non redierit, hostium manus aut vniuersa veniet aut alium mittet. Si vnus tantum aduenerit, eum facile conficiam, deinde te sequar. Nisi ita fecero, dum vna fugimus nos adsequentur.›

«Wadutah, cui nomen Coccinea significabat, reclamauit et obsecrauit vt sibi apud maritum manere liceret; tandem tamen abiit, vt auxilia arcesseret.

«Tum Marpeetopah plura ligna igni adiecit, vt tabernaculum lumine fulgeret atque ei viam ostenderet. Deinde hosti cutem capitis detraxit eiusque vestigia secutus est, donec ad radices magnae arboris e terra auulsas peruenit. Ibi sagittas ordine disposuit securimque bellicam iuxta posuit.

«Haud multo post duo alii exploratores ab Ojibwaiorum manu missi sunt, vt cognoscerent quid accidisset et cur prior nondum redisset. Ipse eos appropinquantes audiuit; soleis niualibus vtebantur. Cum prope adessent, priorem sagitta transfixit. Alter, dum celeriter se conuertere conatur, soleis in alta niue haerentibus impeditus est; itaque Marpeetopah vtrumque occidit.

«Cutibus capitum celeriter detractis, Wadutah persequi coepit, omni qua poterat celeritate currens. Ojibwaii vero mala quaedam accidisse suspicati ad solitarium tabernaculum venerunt; vbi exploratores suos omnes occisos reppererunt. Itaque Marpeetopah et Wadutah vestigia ad vicum maiorem vsque secuti, ibi proelium magnum super glaciem commiserunt. Multi vtrimque ceciderunt. Post hanc cladem Sioux ad flumen Mississippium commigrauerunt.»

Iam somnus me premebat. Itaque pelle bisontis me inuolui atque obdormiui.

II. CASVS PATRVI MEI

Pulcherrimus erat autumnalis dies, ex iis quos, cum sero autumno postremus tepor redeat, «postremum sciuri terrestris respectum» appellare solebamus. Ad lacum, in quo oryza siluestris nascebatur, castra habebamus. Ibi duobus ante mensibus segetes illas aquaticas collegeramus; nunc ad anates venandas redieramus. Omnia nobis secunda erant. Anates innumerabiles capiebantur, et viri vesperi cymbis ad ripas lacus delati, facibus ardentibus vsi, ceruos persequebantur.

Sed heu! hominum vita prosperis aduersisque temporibus constat; atque tum praesertim, cum nobis summa felicitas contigisse videtur, ingens aliquod infortunium timendum est.

«Itaque hoc ipso tranquillo ac placido mane repente clamor bellicus asper atque horrendus exauditus est! Pater tuus tum iuuenis erat, bellicae laudis auidissimus; quotiens igitur pugnandi occasio dabatur, pro eo vehementer timebam. De patruo autem tuo, cui Medicina Arcana nomen inditum erat, ne cogitabam quidem: quindecim enim annos non excesserat, neque antea vllum militiae studium ostenderat.

«Tota castra tumultu complebantur. Bellatores aduersus hostem procedebant; tum vero, cum patruum tuum inter eos conspicerem, paene animo defeci! Frustra eum reuocare conabar; eo quidem momento, vt arbitror, Magnum Arcanum precata sum vt filium mihi incolumem restitueret.

«Illius diei casus dum viuam numquam obliuiscar. Multi fortes viri ceciderunt, inter quos duo e patrui tui amicis familiarissimis. Sed proelio confecto filius meus rediit; vultum tantum ob amicos mortuos in luctus

signum nigro colore tinxerat, et plura vulnera corpore gerebat. Intellexi eum vero bellatore dignum se praebuisse.

«Illa fuit prima eius militaris laudis occasio. Audacia sollertiaque patrem tuum et auum superauit, immo omnes maiores suos, si vnum Tonitrum Tinnientem excipias.»

Haec auia mihi narrabat de primo proelio tertii sui filii, quem Medicinam Arcanam vocabant. Postea alia quoque nomina rebus gestis adeptus est: Magnus Venator, Longum Sclopetum, Vestigium Album. Habebat sclopetum Kentuckyense sibi carissimum, quod per multos annos gestauit; cuius cum pars lignea aliquotiens frangeretur, aliam semper sibi parabat. Eo telo longe plurimos aequales mira iaculandi certitudine superabat. Appellabat illud Ishtahbopopa; quod si ad verbum vertas, «Oculum displodit» significat.

Hic patruus mihi per decem annos patris vicem praestitit. Statura paene gigantis erat, membris tamen apte compositis, rectus «velut sagitta». Vultus minime formosus; mores placidi, continentes, taciturni. Factis potius quam superuacuis verbis delectabatur. Sub taciturnitatis Dakotae velo inexhausta quaedam vrbanitatis et leporis copia latebat; quam tamen solis domesticis et familiarissimis amicis aperiebat. Pauci homines naturam penitius nouerunt.

Nihil ei molestius erat quam cum audiret rem aliquam ad naturam pertinentem perperam narrari. Saepe mecum cogitaui, si litterarum disciplinis eruditus esset, eum fortasse Darwinum aut Agassizium aequare potuisse.

De rebus a se gestis semper verecunde et nulla sui ostentatione loquebatur. «Saepe quidem», dicere solebat, «quantum in discrimine versarer mihi intellegendum fuit, neque tamen ita vt animo opprimerer. Bis tantum per omnem vitam vere perterritus sum, atque ad breue momentum consilium amisi.

«Semel ceruum marem magnum, cui vulnus intuleram, summis viribus persequebar. Hiems erat, et recens niuis ingens copia humum tegebat. Subito ceruum ipsum mortuum in niue iacentem repperi. Festinanter eum examinare coeperam, cum, nondum quicquam comperto, duarum aurium summas partes supra niuis superficiem velut emergentes animaduerti, viginti circiter pedes a me remotas.

«Simulaui me nihil vidisse; sed celeriter ad sclopetum, quod arbori innitebatur, contendi. Cum autem nescio quo praesagio sentirem mihi insidias parari, eodem momento cultrum e cingulo strinxi.

«Panthera enim erat: quae repente impetu maximo in me insiluit. Declinatione corporis ictum vitare temptaui; illa tamen me praeuenit,

magnaque vngulata manu humerum meum corripiens ad terram deiecit. Nescio quomodo fieri potuerit vt me non retineret; altero saltu facto, in niue se rursus occultauit. Nouum igitur impetum parare videbatur.

«Ictu paulum attonitus animoque perturbatus eram, ita vt eo momento facile praeda eius fieri possem. Sed cum me reliquisset, sensus rediit; tum animaduerti me prope sclopetum decidisse! Surrexi, inter aurium eius apices, quae sola cernebantur, collineaui atque ignem admoui. Vidi niuem recentem illo loco in altum dispergi. Panthera circiter sex pedes recta in altum exsiluit, deinde immota concidit. Tum bis clarum bellicum clamorem edidi, quoniam hostem tam formidabilem viceram.

«In corpus exanime consedi, vt quiescerem; cor vero tam vehementer palpitabat, vt costas omnes perrumpere vellet. Nullum enim periculum exspectaueram; hac ipsa causa tanta subitaque trepidatio me ceperat.

«Altero autem tempore in campis aestate venabar. Siluis assuetus eram; bisontes vero ex equo numquam antea persecutus eram. Iuuenis quippe, quidquid ceteros viros facere videbam, ipse quoque facere cupiebam. Itaque equo meo sellam imposui. Equus mihi velox, sclopetum bonum erat; ea tamen occasione arcu sagittisque vti malui.

«Tempus anni erat quo bisontes ingentibus agminibus conueniunt, tauri autem ad iracundiam proniores sunt. Haec nihil me mouebant: sola venationis voluptas et gloria mentem occupabant.

«Campus ingens prope flumen Souris tanta bisontium multitudine repletus erat vt vix vllus locus vacaret. Caelo sereno facile ad agmen peruenimus. Sagittis plenam pharetram et arcum neruis roboratum gerebam.

«Equus meus tam celeriter me tulit vt longe ante ceteros euaderem. Primum in medios tauros incidi; hi enim tardiores sunt. Toruis me oculis aspiciebant, quare equum ad feminas concitaui. Breui densissima pulueris nube circumdatus et vndique agmine inclusus eram. Bisontes iam in fugam effusi vngulis terram tanto strepitu quatiebant vt tonare videretur.

«Nihil aliud cogitare poteram nisi quanto in discrimine versarer; idque ad breue tempus consilium mihi abstulit. Nam si equus, pleno cursu properans, pedem in foueam melis demisisset, ego statim deiectus atque vngulis oppressus essem. Sin vero sistere conarer, me cum equo vna euerterent. Quin etiam equus ipsa lassitudine concidere posse videbatur: quid mihi tum futurum?

«Tandem me recepi et quid viribus meis praestare possem tranquillo animo intellexi. Clamorem edidi atque dextra laeuaque sagittas emittere

coepi. Paulo post pauci tantum tauri senes circa me remanserant; agmen disiectum erat, ego vero a comitibus meis plurium milium spatio aberam.

«Cum de nostro potissimum periculo cogitamus, tum saepe quid maxime conueniat agere nescimus. Qui suum officium recte praestare vult, sui ipsius obliuisci debet. Facillime nos fortissimos existimamus eo ipso tempore quo maxime timemus. Comperi dimidium fere nostrorum iuuenum bellicum clamorem tum tollere cum metu perculsi sunt; nam verentur ne silentium pauorem prodat. Equidem tunc nos vere fortissimos esse puto cum summa tranquillitate animi nec temere nec praecipitanter agimus.»

Rogaui patruum vt plura de suis casibus mihi narraret.

«Semel», inquit, «res mihi satis insolita accidit, quam antea tibi, vt opinor, numquam narraui. Autumnalis venatio tum agebatur. Quodam die post meridiem, cum solus essem, animaduerti me tam procul abesse vt ante noctem in castra redire non possem. Itaque locum idoneum quaesiui vbi noctem agerem. Res in superiore Missurii fluminis regione contigit, antequam albi illuc penetrassent; eo tempore perpetuo tam a feris quam ab hostilibus Indigenarum gentibus nobis periculum imminebat.

«Omni igitur cautione summaque vigilantia opus erat.

«Locum elegi qui ad me defendendum accommodatissimus videbatur. Duos ceruos occideram, ex quorum carne particulas passim certo inter se interuallo suspendi. Sciebam lupum quemlibet ad cibum consistere solere, vrsum griseum interdum consistere, leonem autem montanum aut pantheram non ita. Ideo ignem excitaui; huiusmodi enim fera solitarium ignem adoriri solet. Luna ea nocte plena lucebat, quod mihi magnopere profuit.

«Parte ceruinae assa atque comesta, lodice me inuolui et iuxta ignem decubui, Ishtahbopopa mihi quasi lecti socio ad latus posito. Id arctissime complectebar; sentiebam enim mihi noctu illo opus futurum. Vix me collocaueram cum vlulatum audiui, quasi decem duodecimue lupi campestres simul vocem tollerent; tantus erat clamor vt eos mox venturos esse mihi persuasum esset. Statim postea alterum sonum audiui, paruuli infantis eiulatu similem.

«Hystrix erat, quae odore carnis haud dubie allecta aduenerat.

«Intentus exspectabam, donec lupus campestris in saxo plano, circiter quinquaginta virgas Anglicas a me remoto, apparuit. Huc illuc aerem olfaciebat; deinde posterioribus pedibus semisedens, corpore in orbem conuerso atque cruribus posticis aerem quasi secantibus, variis vocibus vlulare

et latrare coepit. Mirabile sane spectaculum! Mecum quaerebam num ego tale quid imitari possem. Quod antea multorum canum voces esse putaueram, vnius tantum animalis erat.

«Mox femina eius aduenit; vterque iam contentus esse videbatur neque alium comitem arcessere voluit. Tum subito ambo, taciti et quasi furtim, e conspectu euanuerunt.

«Eodem tempore lenis quidam sonus animum aduertit; hystricem aduenisse vidi. Ad carnem mihi proximam in alto suspensam ascenderat et, nemine rogato, epulari coeperat. Bene rem cecidisse existimaui, quod talem mihi vigilem fortuna obtulisset. Reuera paulo post cibum intermittens omnes aculeos aduersus nescio quid erexit. Circumspexi, duosque lupos campestres ex contrariis partibus occulte ad mea castra aperta appropinquantes conspexi.

«Pro hystrice partes suscepi! In sedendi habitum me erexi atque in vtrumque inuisum hospitem sagittam velocem contorsi. Ambo cum vlulatu, dolore et stupore mixto, effugerunt.

«Hystrix e ramo suo omnia viderat; eo tamen nihil eius cibus turbatus est: rursus enim non minore voluptate edere coepit. Quin etiam breui alter huius generis custos mihi obtigit. Is ex aduersa parte accessit, vbi egregiam cerui coxam suspenderam; longius ire noluit, sed in ramo opportuno statim considens cenare coepit.

«Angusta vallis supra me saxis arboribusque plena erat. Inde strepitus terribilis exortus est, qui me magis sollicitum reddidit quam vllus superior sonus. Tamquam fera quaedam ingens membra extenderet et magno oscitatu, qui in acutum clamorem desineret, vocem daret. Leonem montanum agnoui; statui igitur reliquam noctem in arbore exigere.

«Surrexi, armisque mecum sumptis in arborem proximam satis magnam ascendi; prius tamen breuem truncum lodice mea inuolueram atque eo in loco iuxta ignem posueram vbi ipse iacueram.

«Cum surgerem, duae hystrices descendere coeperunt; ego eas neglexi, illae autem ad loca superiora mox redierunt. Paulo post altera stridulum quendam sibilum edidit; ex quo intellexi nouum aduenam adesse. Duo lupi cani in conspectum venerunt.

«Ceruinas coxas neruis suspenderam, ita vt ab humo octo fere pedes distarent. Primo lupi confidenter procedebant; sed hystricum admonitione retardati sunt, dubitantes num ad carnem insilirent. Fames tamen eos stimulabat; itaque ferociter ad coxas salire coeperunt, nec parum ab aculeatis

illis animalibus vexabantur. Nam interdum alter eorum stridens rostrum miserum arbori impense confricabat, aculeis, vt apparebat, confixum.

«Tandem lupus alter dentes nimis alte in duram carnis partem infixit; cum autem saltu ad eam peruenisset, suo pondere impeditus superiorem maxillam soluere non poterat. Ita lupus canus pendebat, calcitrans et eiulans, donec coxae tendo ruptus est; tum et caro et fera graui casu humi deciderunt. E latebris meis duas sagittas in corpus eius conieci, quibus vita finita est. Altera lupa aliquantulum aufugit, ibique diu substitit, quasi comitem opperiretur.

«Iam valde fatigatus eram; sed multa vrsorum griseorum vestigia in vicinia conspexeram, nec horribilem leonis montani vocem oblitus eram. Vigilias igitur continuare decreui.

«Vt ex parte praesagiebam, subito grauis quaedam res decidit, et eodem momento prunae flagrantes passim disiectae sunt, adeo vt ignis paene exstingueretur. Lodex mea, trunco intus latente, inter fremitus et rugitus aliquotiens volutata est. Tum fera quae castra mea adoriebatur, panthera scilicet, in densas fruticum vmbras resiliit, non prius tamen quam sagitta mea eius latus penetrasset. Fremens sagittae hastile dentibus frangere temptauit; sed paulatim viribus destituta humi quieuit.

«Iam matutinae lucis primum pallorem in oriente discernere poteram. Somno autem acerrime opprimebar. Itaque corrigia e corio crudo me trunco arboris cui innitebar alligaui. In ramo magno sedebam; mox obdormiui.

«Subito sclopeti strepitu sub me facto e somno violenter excitatus sum. Simul sentiebam velut aliquem arborem quatere, vt me excuteret. Confestim ad sclopetum manum admoui. Heu me miserum! Nusquam erat. Nam cum nouus hospes, vrsus griseus, primum arborem concussisset, sclopetum exciderat; quod quia ad ictum paratum erat, cadendo explosum est.

«Vrsus telum sustulit et magna vi longe abiecit; tum omnibus viribus arborem rursus concussit. Ego clamaui:

«‹Arcus tamen et pharetra sagittis plena mihi supersunt; satius erit te a me abstinere!›

«Ille aspero fremitu mihi respondit. Sagittam in latus eius immisi; vrsus autem more hominis ingemuit, dum eam extrahere summis viribus conatur. Pluribus sagittis adhuc opus fuit; tum ille paulum se remouit atque exanimis concidit. Iam dies erat. Itaque de ramo descendi, artubus rigentibus adeo vt vix ambulare possem. Repperi vrsum ambos paruos amicos meos, hystrices, necauisse atque maximam carnis partem deuorauisse.

«Miraris fortasse, Ohiyesa, cur principio sclopeto non vsus sim. Didiceram enim me, si semel eo telo scopum frustratus essem, alteram occasionem non habiturum. Hunc autem casum ea potissimum causa narraui, quod mirum erat tot ac tam diuersa animalia vna nocte conuenisse. Saepe in similibus locis versatus sum et vnam alteramue feram occidi. Semel etiam vrsus niger totum ceruum mihi surripuit, cum ego ne experrectus quidem essem. Sed talis vita iam celeriter euanescit, atque mundus ipse mutatur.»

CAPVT SEPTIMVM

FINIS SALTATIONIS VRSINAE

Apud Dakotas Santee inter opiniones superstitione imbutas haec quoque vigebat, vt morbi, ad animal aliquod aut rem etiam inanimam relati, ex hac ratione curarentur. Qui enim, vt illi credebant, ab vrso aliaue animante siue re quapiam ad medicinam sacram exercendam aut belli ducatum gerendum vocatus esset, mandatum eius violare non licebat. Quod si quis parere recusauisset, poenas contumaciae aut sua aut filii aut amici carissimi morte pendere debere putabatur.

Credebant etiam iussa illa superna statuta aetate statoque anni tempore exsequenda esse. Interdum tamen adulescentulo, qui iuuentutem ac verecundiam excusaret, ignoscebatur.

Vnus e familiarissimis amicis meis morbo laborabat, quem tabem pulmonum fuisse conicio. Habebat ille, sicut ego, auiam cuius fidei sine vlla dubitatione se committebat. At mulier gloriae cupidissima erat atque ostentatrix. Inter multa quibus se iactabat id quoque profitebatur, se medicinam sacram singulari scientia exercere. Multos ea opinione fefellerat; re vera enim fraudem faciebat: nulla remedia praebebat, sed aegros incantationibus tantum tractabat.

Eo tempore amicus meus puerulus, quamquam auia eius tantas de se laudes praedicabat, in dies magis languescebat. Tandem ei subindicaui auiam meam herbarum medicinalium peritissimam esse. Ille autem respondit paene quamlibet anum, modo radices effodere posset, eandem artem callere; sine arcano vero mandato nullam vim esse quae morbis resistere posset.

Ego contra auiam meam ita defendebam: ipsis herbis vires quasdam arcanas inesse; eum igitur qui earum naturam cognouisset illas vires in sua potestate habere.

«Atqui scientiam», inquit ille pertinaciter, «a Magno Arcano accipere oportet!»

His verbis nihil mihi quod responderem reliquit; neque tamen fidem quam in auiae meae arte habebam commouit.

Cornu Rubrum puer erat probus mihique carissimus. Saepe eum inuisebam, cotidieque infirmiorem videbam.

«Ohiyesa», inquit mihi aliquando, «auia mea morbi mei causam tandem repperit.»

Ego cupidissime interpellans exclamaui: «Iamne igitur te sanare potest, Cornu Rubrum?»

«Nondum», respondit ille, «nisi prius mandatum mihi datum exsecutus ero. Confessus sum ei me ante biennium vocationem accepisse; proximo autem vere, cum tredecim iam hiemes vidissem, saltationem vrsinam edere meque publice medicinae sacrae peritum profiteri debuisse. Vides enim, tam iuueni illud munus profiteri pudori mihi fuisse; idcirco nunc poenas dare. Auia tamen dicit ne nunc quidem serum esse. Sed, Ohiyesa, tam imbecillus sum quam senex artuum doloribus confectus; vix pedibus insistere possum.»

«Ferunt licere mihi alium pro me constituere, qui vrsi partes agat. Ille vrsus erit qui currat et saltatores persequatur; ego in fouea manebo. Velisne tu, Ohiyesa, vrsum pro me agere? Scis enim eum debere saltatores ab antro suo fugare.»

«Cornu Rubrum», respondi valde erubescens, «quidquid pro te facere potero libentissime faciam. Sed vrsi partes suscipere non possum; ad id munus minus idoneus mihi videor. Neque satis magnus sum neque satis validus, neque mores huius bestiae satis bene noui. Vereor ne vicarium me habens parum contentus sis.»

Denique Cornu Rubrum puerum aliquanto maiorem sibi substituere constituit. Paucis post diebus praeco nuntiauit amicum meum saltationem vrsinam editurum esse, in qua coram populo medicinae sacrae peritus renuntiaretur. Haec summa breuis eius vitae sollemnitas futura erat; nam morbus iam vires atque ipsum vigorem corporis exhauserat. Sciebamus autem omnes adulescentem alium fore qui saeuam illius animalis, a quo saltatio nomen duxerat, naturam exprimeret.

Saltatio vrsina simul spectaculum, ritus sacer, curatio morbi erat. Illud autem mirum videbatur, quod mulieri nulli his ritibus interesse licebat, nisi ipsa vrsi partes ageret.

Fossa pro antro plerumque in campo conspicuo, ducentis fere virgis Anglicis a castris remoto, fodiebatur. Haec duos circiter pedes profunda erat, sex autem pedes in longitudinem totidemque in latitudinem patebat; supra eam frondibus textum vmbraculum quattuor aditibus instructum exstruebatur. Cum is qui vrsum agebat canere coepisset, viri pueriique vniuersi ad fossam conueniebant circumque eam saltabant; vbi ille foras prosiliebat eosque insequebatur, repente omnes fugiebant. Eum autem qui vrsum ipse

tetigisset neque ab eo tactus esset hostem in proelio aliquando superaturum esse credebant.

Sin ab vrso tactus esset, contrarium ei euenturum putabant. Maxime vero saltatores angebat opinio, si quis e saltatoribus ab vrso insectatus forte pede offendisset atque cecidisset, aut ipsi aut propinquissimo eius subitam mortem imminere.

Nos, qui eiusdem fere aetatis eramus, in hac saltatione nonnullum periculum subire solebamus. Quotiens dabatur occasio, eum qui vrsum agebat breuibus virgulis feriebamus; maiores natu sclopetis solo puluere pyrio oneratis in eum displodebant. Fateor autem me honorem a Cornu Rubro oblatum partim metu pulueris pyrii recusauisse. Multo malebam inter saltatores versari et periculum facere, possemne vrsum tangere quin ipse ab eo tangerer.

Dies erat aestiuus, amoenissimus. Silua post castra nostra florum efflorescentium odore fragrabat. Tabernacula ad magnum lacum, cui Bedatanka nomen erat, versa stabant. Vndae eius leniter agitatae aera refrigerabant; aues aquatiles in lacu ludebant, aues autem migrantes supra nos volitantes magnis vocibus mirari videbantur tumultum strepitumque quem in castris excitabamus.

Praeco rursus voce rauca ac stridente per castra circumibat, diei sollemnitatem nuntians mandatumque puero iam pridem datum tandem exsecutum iri. Tum omnibus ad ritum se parantibus magnus in castris motus exortus est. Singuli sub diuo diligenter corpora ornabant. Quibus ego vestibus indutus aut quibus coloribus depictus fuerim certo dicere non possum; hoc tamen mihi in animo haeret, minimam partem cutis meae fuscae tectam fuisse. Ceteri quoque pennis coloribusque et ornamentis quae tintinnirent exornati erant.

Mox e regione antri vrsini lugubrem tympani pulsum audiui atque nonnullos bellicos iuuenum clamores. Dum ad turbam vario ornatu conspicuam accedo, animaduerti vrsi personam agentem tympanum iam valide pulsare; paulo post cantum instituit. Hoc signo ad saltationem inuitabamur.

Bellator quidam senex signum dedit; tum omnes ad antrum ruere coepimus, non aliter ac canum caterua in peregrinum hominem impetum faciens. Clamantes vlulantesque frondosum vmbraculum circumibamus, nunc saltantes, nunc subsilientes, nunc incitatiore cursu properantes. Quamquam summa rerum confusio esse videbatur, nemo tamen erat qui non intentis oculis vel leuissimum illius qui vrsum agebat motum obseruaret.

Subito vnus e fortibus viris periculum proclamauit, atque e vestigio omnes per planitiem exiguam, quae inter antrum et vicum nostrum patebat, dispersi sumus. Omnes velut mortem ipsam fugere videbantur. Ego autem mox aliquot virgis a ceteris postremus aberam. Audacter accesseram, partim quod cum quibusdam pueris collocutus eram qui se participaturos esse professi erant, quosque in certaminibus cursus plerumque antecedebam. Illi vero, vt mihi videbatur, propositum suum non exsecuti sunt, meque solum reliquerunt.

Semel atque iterum pone me respexi, quamuis pedibus meis tum satis superque negotii esset. Qui me persequebatur, vrsum agens, bis mihi terribilior vero vrso visus est: sic enim vestibus indutus et pigmentis depictus erat, vt omnes perterreret. Nolebam autem reliquis apparere me quidquam timuisse. Itaque bellicum clamorem edere conatus sum; sed eo tempore tam siccae subito mihi fuerunt fauces, vt miserrimum me clamorem edidisse pro certo habeam.

Iam paene ab illo comprehendi videbar, cum saltatores qui me deseruerant subito cursum remitterent atque, conuersis vicibus, vrsum puluere pyrio et virgulis vexare inciperent. His rebus corpus eius nudum haud molliter petentes eum lacessiuerunt. Tum ipsi eum insequebantur, ille autem rursus in antrum suum se recepit.

Quieuimus donec iterum tympanum et cantum audiuimus; tum nouo studio ad simulatum impetum rursus ruimus. Hac vice omnia quae ad salutem meam pertinebant diligenter cauenda esse censui. Prius etiam quam signum periculi daretur fugere coepi, quippe qui viderem vrsum se ad impetum in saltatores comparare. Ita satis temporis mihi supererat ad cetera spectanda. Rursus ille clamantem cedentemque multitudinem persecutus est, atque ab iis qui cursu praestabant acerrime vexatus est.

Tandem acrius commotus est dum virum mediae aetatis acriter insequebatur. Ille, subinde conuersus, sclopetum displodebat; sed repente in aceruum formicarum offendit et humi concidit, vrso super eum delapso. Tum vero omnes vehementer commoti sunt. Qui vrsum agebat ad socium rediit; saltatores autem in paruos coetus congressi inter se susurrabant.

«Nonne haec magna calamitas est?» «Qui omnium firmissimo gradu incedebat!» «Num ille morietur?» «Num filia eius formosissima immolanda erit?»

Vir, de quo haec omnia dicebantur, ne verbum quidem fecit. Demisso capite tacebat. Tandem caput sustulit ac firma voce ita locutus est:

«Omnibus nobis constitutum est tempus quo ex hac vita abeamus. Cum nos Magnum Arcanum vocat, non minus libenter respondere decet quam si quis ex nostris ducibus belli, dum in terris viuimus, nos ad se vocet. Non meam sortem maestus fero; sed animus meus ferre non potest vt mea Winona, filia primogenita, ad mortem vocetur.»

Nemo respondit. Paulo post extremus tympani pulsus auditus est, atque saltatores iterum conuenerunt. Vir autem qui ceciderat cum ceteris non rediit, sed ad tabernaculum consilii se contulit, vbi senes sapientissimi otiose sedebant ac fumum e calumeto, fistula sollemni, ducebant. Mirati sunt eum introire; ille vero se in pellem bisontis abiecit, capite dextra manu subnixo, atque omnia quae sibi acciderant narrauit. Tum senes vno quasi ore exclamauerunt: «Numquam fallit!» Ex eo tempore ille nihil amplius locutus est.

Interea nos, summa laetitia gestientes, vltimam saltationem agebamus. Cum tandem is qui vrsum agebat discessisset, ad vmbraculum conuenimus, vt amico nostro aegrotanti, qui in antro vrsi personam gerebat, gratularemur. Sed, mirum dictu, eius vicarius in antrum non redierat. «Mortuus est! Cornu Rubrum, qui vrsi partes tenebat, mortuus est!» Omnes illuc concurrimus. Ibi in antro iacebat amicus meus infelix Cornu Rubrum, iam exanimis.

Eodem momento nouus per castra tumultus exortus est. Omnes ad tabernaculum consilii currebant. Vir quidam notissimus, qui artem sacram medicam profitebatur, magna voce eo arcessitus est. Sed heu! is ipse qui inter saltandum ceciderat repente exanimatus erat.

Ita apud nostros alia quoque superstitio euentu comprobata esse videbatur.

CAPVT OCTAVVM

EPVLAE VIRGINVM

Apud indigenas Americae superioribus temporibus multa erant instituta peculiaria, quorum nonnulla et mores firmabant et pudicitiam populi custodiebant. Ex his fortasse singularissimum erat virginum illud conuiuium, quod quotannis habebatur. Qui rem obiter spectasset, vix omnem caerimoniae vim atque rationem intellexisset.

Vltimum huius generis conuiuium quod ipse vidi apud castellum Ellis, in Manitoba situm, anno circiter MDCCCLXXI celebratum est. Ibi, in planitie post vetus mercatorum emporium patente, non minus mille pedibus supra flumen Assiniboine, inter nemora erat amphitheatri instar locus natura conformatus. In extremo eius loco antiquum castellum stabat, quo iam inde ab anno MDCCCXXX septentrionales gentes adire solebant, vt cornua puluere pyrio, sacculos plumbo complerent, pelles autem suas venderent.

Eodem loco ex vna parte Sioux qui e suis sedibus profugerant, ex altera Assiniboini et Crei, gentes in finibus Canadensibus habitantes, conueniebant. Amicitia inter eos vigebat. Quamquam de conuentu nulla publica pactione cautum erat, mos tamen inualuerat vt omnes hae gentes mense Iulio eo concurrerent.

Societas Mercatoria Sinus Hudsonis semper plurimas lodices rubras, caeruleas, virides albasque, cum pannis splendidis coloribus tinctis, paratas habebat. Quare, cum sollemnitas aestiua aduenisset, indigenis vestes variae ac splendidae non deerant. Pigmenta quoque pro libidine emebant. Tunicae e pelle ceruina factae manicis breuibus tum maxime placebant; ornamenta praecipua erant globuli vitrei atque aculei hystricum diligenter contexti.

Vbi res prospere cedunt, indigenae inter laetissimos omnium mortalium numerandi sunt. Singulis diebus aliqua oblectamenta instituebantur, quae omnes pariter spectare atque iis frui poterant. Pauperes autem ex eiusmodi celebrationibus maximam vtilitatem percipiebant: nam pars insignis cuiusque festi in eo consistebat, vt ex opibus eorum qui id celebrabant multa egentibus dono darentur. Nec vllum sollemne publicum, quod clarae familiae dignitatem honoremue tangeret, sine pretiosorum munerum distributione haberi poterat.

Quodam sereno aestatis mane, dum carne bisontis siccata adhuc vescebamur, praeconem e gente Wahpetonorum audiuimus. Is equulo maculoso ac variegato vectus circum orbem tabernaculorum nostrorum equitabat.

«Aquilae Albae filia, virgo Stella Rubra, virgines ex omnibus gentibus ad conuiuium suum inuitat. In castris Wahpetonorum epulae celebrabuntur, antequam sol medium caeli cursum attigerit. Quaecumque pudicitiam seruauerint, veniant. Stella Rubra iuuenes quoque adesse inuitat, qui videant ne qua virgo indigna conuiuio intersit.»

Praeco mox cuncta castra circumiit, nec multo post puellae frequentissimae conuenire coeperunt. Etiam castellum totum horum festorum studio commouebatur. Hoc autem conuiuium quasi sacrum habebatur. Nefas enim putabatur vllam puellam non integerrimis moribus praeditam ei interesse. Quapropter iuuenes hanc occasionem opportunam esse arbitrabantur, qua certo cognoscerent quaenam in sua gente virgines pudicae essent.

Neque deerant quae ante diei finem omnibus admirationem mouerent. Cuique iuueni licebat virginem quam indignam esse certo sciret coram omnibus accusare. Quam grauiter autem poenas daturus erat, nisi crimen probaret! Qui enim mulieri sine causa ignominiam inferre conatus esset, haud multum ab vltimo supplicio aberat.

Iuuenes quoque suum habebant conuiuium consimili ritu celebrandum, cui soli interesse poterant qui nullam vmquam puellam procandi causa allocuti essent. Antequam quis belli virtute aliquam laudem meruisset, virginem ambire ridiculum existimabatur; tirones autem hac sua continentia vehementer gloriabantur.

Ex diuersis castris virgines singulae aut gregatim adueniebant, vestibus e tela gossypina versicolori factis aut tunicis ceruinis longis fimbriis globulisque ornatis indutae. Genae leues et capillorum nitentium discrimen minio leuiter tingebantur. Singulae ligneam pateram, qua vescerentur, secum ferebant. Quae longius aberant equulis vehebantur; nonnullae autem, siue comitatus siue nouitatis causa, binae in vno equo sedebant.

Circulus virginum circum saxum in coni speciem formatum disponebatur, quod basi sua innixum stabat et rubro colore pictum erat. Prope id duae sagittae nouae leuiter terrae infixae erant. Locus hic altaris cuiusdam vicem gerebat: nam quaeque virgo, priusquam in circulo locum sibi assignatum occuparet, ad saxum accedebat, idque primum, deinde sagittas

leniter contingebat. Hoc velut iure iurando pudicitiam suam profitebatur. Quotiens autem puella ad illud altare accederet, spectatores commouebantur; interdum iuuenis aliquis procax exclamabat:

«Caue! Saxum euertes aut sagittas e terra euelles!»

His vocibus puellae perturbabantur, maxime vero illa quae minus sibi confideret neque satis firmo animo esset.

Statim post virginum circulum alter erat, qui anus matronasque virginum custodes continebat. Hic alter circulus vix minus quam interior spectatu iucundus videbatur. Singulae anus omni sollicitudine puellae sibi commissae motus obseruabant, quippe quas antea diligenter docuissent quemadmodum, si quid eueniret, se gererent.

Numquam, quod sciam, splendidior eius generis conuentus visus est. Dies ipse amoenissimus erat. Crei, insignem equitandi peritiam demonstrantes, cateruatim aderant; Assiniboini autem capillis supra frontem mirum in modum erectis et rubro pigmento largiter illitis conspiciebantur. Singulae Sioux nationis turmae proprios vestitus morumque vsus diligenter seruabant. Qui in castello muneribus fungebantur magna frequentia spectaculo aderant; nec insolens erat etiam virginem ex hominibus albis conuiuio interesse.

Iam tota ferme regio eo conuenerat, virginesque verecunde in circulum ingrediebantur. Dum simplices caerimoniae, quibus priusquam cibus apponeretur vti mos erat, peragebantur, inter iuuenes Wahpetonenses subito tumultus quidam et commotio orta est. Omnes virgines trepidae eo respexerunt vnde strepitus audiebatur. Mox iuuenis procerus e multitudine spectatorum processit atque ad circulum accessit. Omnes matronae custodes eum oculis toruis intuebantur, quasi ab incepto deterrere vellent; at ille constanti gradu praeter eas progressus est, rectaque ad virgines tetendit.

Tandem a tergo virginis cuiusdam Assiniboinae, forma egregia atque honesto genere natae, constitit atque ita locutus est:

«Doleo; sed ex more maiorum tibi hic interesse non licet.»

Puella perturbata surrexit, sed cito animum recollegit.

«Quid istuc sibi vult?» indignabunda quaesiuit. «Ter ad me accessisti, vt me ambires; ter autem te audire recusaui. Tibi terga verti. Bis mecum erat Mashtinna: ea coram omnibus testari potest vera me dicere. Tertio, cum aquatum issem, mihi de industria obstitisti orauistique vt consisterem et verba tua audirem. Nolui, quod te non noueram. Makatopawee, quae mihi custos est, scit me vix pauca minuta afuisse. Alibi te numquam vidi.»

His rebus tam aperte enarratis iuueni nihil erat quod responderet. Omnibus iam apparuit eum, quod a puella repulsam tulisset, vltionis causa eam accusasse.

«Wu! Wu! Foras eum abripite!» iussit princeps custodum castrensium. Continuo temerarius iuuenis in proximam vallem praeruptam raptus est, vt ibi poenas daret.

Virgo autem, cuius fama tam manifeste defensa erat, in circulum rediit; tum epulae ministratae sunt. Carmen virginum cantatum est, atque quater omnes in orbem circa altare saltauerunt. Quaeque denique discedens rursus iure iurando se pudicitiam seruaturam esse spopondit, donec viro sibi futuro occurreret.

CAPVT NONVM

FABVLAE ALIAE

I. Fabvla de lacv Diaboli

Postquam Dies Fumosus e vita excessit, Weyuha senex inter Sioux Wahpetonenses omnium fabulatorum praestantissimus habebatur.

«Narra mihi, bone Weyuha, fabulam quandam de patria patris tui», inquam ad eum quodam vespere. Sciebam enim eam regionem quae nunc Dakota Septentrionalis et Manitoba Meridiana appellatur maioribus eorum iam pridem venationi patuisse. Hoc autem rogare me Vncheedah suaserat, postquam senex apud nos in tabernaculo cenauerat.

«Multis abhinc annis», inquit, cum fistulam patruo meo porrigeret, «ab flumine, quod Cauda Lutrae vocatur, ad Minnewakan, id est Lacum Diaboli, profecti sumus. Tum tumulus, sub quo Chotanka sepultus est, adhuc manifeste conspiciebatur; curauerant enim eiusdem turmae homines vt seruaretur.

«Tumulus ille, sub quo conditus est vir artis sacrae medicae peritissimus, in summo Minnewakan Chantay colle situs est, qui totius regionis altissimus habetur. Formam refert cordis animalis basi impositi, cuius summum acumen sursum spectat.

«Cur autem collis ille Minnewakan Chantay, hoc est Cor Terrae Arcanae, appelletur, nunc exponam. Haec memoria per multas aetates a maioribus ad posteros tradita est, longe vltra ea quae proaui nostri recordari potuerunt. Olim apud Chotankae maiores eiusmodi fabulae seruabantur; eo autem mortuo omnibus communia facta sunt quae narrabantur, atque tum nemo eis fidem habuit. Sic igitur res ferebatur.»

Weyuham ex aduerso sedentem intentis oculis spectabam, totus in eius verbis haerens. Tum alte spiritum duxi et ita me composui vt, dum fabulam perageret, ne minimo quidem motu eum impedirem. Hanc enim senioribus reuerentiam exhibere docebamur; sed ego impetuosi animi puer interdum praecepti obliuiscebar.

«Olim», perrexit Weyuha, «homines rubri ingenti numero erant omnemque terram incolebant, a frigidissimis locis ad eas vsque regiones vbi

perpetua aestas viget. Omnes vna lingua vti, omnes inter se amicitia coniuncti esse videbantur.

«Illis temporibus animalia quoque pro populis habebantur. Bisontes, cerui magni atque antilopae nationes haud exiguae potentiae constituebant. Vrsi quidem minor erat populus, sed Magni Arcani imperiis parebant eique maxime cari erant; quam ob rem arcanas medendi artes ceteris melius semper nouerunt. Ideo maximo honore habebantur. Lupi quoque aliquando magni aestimabantur. Sed bisontes, cerui magni, alces, cerui atque antilopae imperium inter bestias obtinebant.

«Hi mox superbire et nimiam sibi auctoritatem arrogare coeperunt, neminemque sibi resistere posse existimabant. Bisontes minoribus gentibus bellum intulerunt multosque deleuerunt. Tum Magno Arcano visum est varias gentes et formis et linguis commutare.

«Tabernaculum ingens exstruxit, quod decem dies in tenebris continuit. In id varias nationes inuitauit; quae cum rursus exissent, mirum in modum commutatae erant, nonnullae etiam omnino loqui desierant. Omnibus tamen animalibus communis quaedam nutibus significandi ratio data est, quam nemo hominum intellegit nisi pauci sacrorum medici; hi autem grauissimo supplicio afficiuntur, si eam prodiderint.

«Bison omnium animalium inconditissimus e tenebroso tabernaculo egressus est. Cerui magni alcesque cornibus enormibus multisque ramis onerati sunt; antilopae autem ceruique ita inermes facti sunt vt sola pedum celeritate defenderentur. Vrsis lupisque datum est vt reliquas bestias praedae causa sequerentur.

«Homo tum solus remanserat. Vbi cetera commutata sunt, Magnum Arcanum concessit vt is propriam et figuram et linguam retineret. Rex omnium animalium erat, sed nullum illi parebat. Ex eo die fieri potest vt anima hominis, antequam in corpus humanum nascatur, inter feras versetur. Tum bestiarum linguam intellegit, quam tamen sermone humano exprimere non potest. Semper aliquam cum iis naturae societatem retinet, et per somnia cum eis colloqui potest.

«Ne illud quidem praetermittendum est, ipsum Magnum Arcanum in hac regione tabernaculum fixisse. Alii fabulantur Minnewakan Chantay ipsum illud tabernaculum fuisse, quod postea in terram saxaque conuersum sit. Multa animalia in hoc lacu, Minnewakan, id est Aqua Arcana, abluta atque immutata sunt. Ex aquis mediterraneis quas nouimus haec sola salsa est. Nullum animal vmquam in hoc lacu natauit atque viuum euasit.»

«Dic mihi», auide quaesiui, «num hominibus quoque periculosus est?»

«Ita», respondit; «id quidem arbitramur. Nec vllum indigenam, quod sciam, in illum lacum se commisisse constat. Hanc ob causam Arcanus appellatur», iterauit.

«Nunc de Chotanka narrabo. Omnium virorum qui medicinam sacram profitebantur potentissimus erat. Aiebat se, antequam humanam formam nascendo accepisset, vrsum griseum immanis corporis fuisse.» Ad hanc fabulae partem Weyuha vehementer animum intendere videbatur. «Audi, qualem vitam Chotanka, dum vrsus esset, egerit.

‹Cum vrsus essem›, inquiebat ille, ‹domicilium meum intra conspectum Minnewakan Chantay habebam. Cum matre vnam tantum hiemem exegi, patrem vero non vidi nisi cum adhuc paruulus essem. Tum haud longe ad septentrionem a Chantay habitabamus, inter quercus rarius positas in cliuo vnde Minnewakan prospiciebatur.

‹Prima mea memoria haec est: ante speluncam nostram cranio bisontis, quod prope inueneram, ludebam. Subito rem quandam insolita specie aspexi. Duobus pedibus incedebat, baculum incuruum ferebat et virgas salignas rubras, quibus plumae alligatae erant. Vnam e virgis in me coniecit; ego vero dentibus ostensis in antrum recessi.

‹Eodem fere tempore pater materque vitulo bisontis capto domum redierunt. Vitulum iam mortuum deposuerunt, ac rem illam miram persecuti sunt. Capillos longos et caput rotundum habebat, faciem quoque rotundam. Fugit et in paruam quercum conscendit.

‹Pater materque eum de arbore excusserunt, non tamen antequam ille nonnullas virgas rubras in latera eorum emisisset. Mater grauiter aegrotauit; radices autem quasdam effodit comeditque, atque ita conualuit.› Ita primum Chotanka virtutes quarundam radicum ad vulnera morbosque sanandos didicerat», adiecit Weyuha.

«‹Aliquando›», inquit, ad narrationem vrsi rediens, «‹cum matre venarer—nam pater abierat nec vmquam redierat—bisontem feminam cum vitulo in valle angusta conspeximus. Mater me se quam proxime sequi iussit, atque manibus genibusque innixi repere coepimus. Subito ea sub herba humi se compressit; idem ego feci. Videmus tum nonnullas ex illis rebus insolitis quas «Bipedes» vocabamus, super ceruos longis caudis praeditos, id est equulos, equitantes. Clamantes aduersus nos concitauerunt equos. Mater cum horrendo fremitu in eos irruit.

‹Vnum eorum comprehendit; sed plures cum canibus accurrerunt nosque in dumetum compulerunt. Virgas rubras stridentes post nos emiserunt; duae in latere matris haeserunt. Postquam vix euasimus, mater eas extrahere conabatur, sed acerrimo dolore cruciabatur. Tandem ambas euulsit; non multo post decubuit atque mortua est.

‹Biduum solus in silua mansi. Deinde Minnewakan Chantay a parte meridiana circumiui, ibique mihi antrum solitarium paraui. Ibi nuces auellanas, glandes prunaque siluestria abundanter inueni. In campis herbae radices teepsinna dictae frequentes erant, neque hostes vllos videbam.

‹Quodam die vestigium pedis non multum a meo diuersum repperi. Id secutus sum, vt quis esset aduena cognoscerem. In collibus arduis inter querceta vrsam quandam iuuenem pulcherrimam glandes legentem deprehendi. Ex alia quam ego gente erat: vestem enim nigerrimam gerebat.

‹Initio indignata erat quod in fines eius intraueram; sed vbi ei de vita mea solitaria narraui, consensit vt mecum habitaret. In domicilium meum, quod ad meridiem collis erat, vna rediimus. Ibi annum integrum feliciter viximus. Cum autumnus rursus aduenisset, Woshepee—hoc enim erat ei nomen—dixit sibi nidum calidum ad hiemandum parandum esse; atque ita iterum solus relictus sum.›

«Nunc», inquit Weyuha, «ad eam fabulae partem veni quam perpauci intellegunt. Chotanka per totam longam hiemem in antro dormiuit. Initio veris ingens tempestas cum tonitribus exorta est. Fragore terribili, quo ipsi montes concuti videbantur, experrectus est; et ecce ante ostium adulescens forma insignis stabat. Chotanka eum aspexit, nec timuit; videbat enim aduenam nullas ex illis virgis rubris pinnatis ferre. Inermis erat atque ridebat.

‹Venio›, inquit, ‹vt te ad certamen cursus prouocem. Vter vicerit, is suae gentis heros erit; victus autem deinceps omnia quae victor iusserit faciet. Rarum hunc honorem tibi attuli. Vniuersus mundus certamen spectabit: bestiae pro te clamabunt, spiritus vero me hortabuntur. Non ignauus es; igitur certamen recusare non potes.›

‹Non recuso›, respondit Chotanka paulum cunctatus. Iuuenis quidem pulcher erat, sed corpore leui atque gracili.

‹A Chantay proficiscemur, ad eundem locum redibimus. Age, eamus: orbis vniuersus nos exspectat!› aduena impatienter exclamauit.

Ille prior abiit; eodem autem momento senex quidam aetate confectus et rugosus ad ostium speluncae Chotankae accessit, baculo innixus et in anteriora incuruus.

‹Fili mi›, ait, ‹nolo te ignauum reddere; sed iste iuuenis omnium quotquot in vniuerso mundo sunt aleatorum callidissimus est. Vi sacra ingenti pollet; ipsam vitam in aleam ponit. Caue! Fratres mei et ego soli eum aliquando vicimus. Ipse autem tutus est: nam, etiamsi occidatur, potest in vitam redire. Crede mihi: magnas habet vires arcanas.

‹Te tamen seruare posse confido: audi. Totum iter post te curret, donec paulum tantum a meta aberis; tum fulminis instar te praeteribit, nomen enim ei Ignis Flexuosus est, id est fulgur. Ecce tibi meae artis praesidium.› Ita locutus pellem leporis et gummi cuiusdam herbae Chotankae tradidit. ‹Cum ad metam appropinquaueris, hoc gummi tibi illine, et pellem inter te atque illum retro conice. Ita te praeterire non poterit.›

‹At tu quis es, aue?› quaesiuit Chotanka.

‹Ego sum Testudo Sacris Artibus Praedita›, respondit senex. ‹Ille aleator spiritus caelestis est; quos cursu superauerit, eos paulo post mori necesse est. Audisti profecto omnia animalia ante praescire quando occidenda sint; homo quoque, si rerum arcanarum rationem intellegat, diem mortis suae cognoscere potest.›

Certamen toti orbi pronuntiatum est. Bisontes, cerui magni, lupi ceteraeque bestiae omnes ad spectaculum conuenerunt; adfuerunt etiam omnes aerii spiritus, vt socium suum clamoribus adiuuarent. In caelo tuba insonuit, ingensque tympanum sacrum percussum est. Hoc signum proficiscendi erat. Iter autem totum lacum Minnewakan circumibat (hoc enim orbem terrarum siue oceanum significabat). Quocumque ambo praetercurrebant, vndique plausus et clamores exoriebantur.

Iuuenis per totum fere iter post Chotankam mansit, donec rursus Chantay conspicere coeperunt. Tum Chotanka quasi leuiter concussus pellem leporis retro proiecit. Aduena offenso pede concidit; Chotanka gummi sibi illiniuit atque ad metam sine mora cucurrit. Clamor ingens per omnem terram resonuit, in caelo autem fremitus et murmura audiebantur. Iudex pronuntiauit victorem ad summam senectutem victurum esse; Ignis autem Flexuosus promisit se, quoties Chotanka vocasset, adfuturum.

«Magna sane potestate sacra praeditus erat», ita Weyuha fabulam conclusit.

«At nondum exposuisti quo pacto Chotanka homo factus sit», inquam.

«Nocte quadam mulier formosissima ei per somnum apparuit. In tabernaculum suum album eum blanditiis allexit, vt quae intus haberet ostenderet. Tum ostium clausit, neque Chotanka exire potuit. Sed illa eum

benigne tractabat ac blanditiis mulcebat, adeo vt libenter in tabernaculo albo maneret. Tum demum humana forma natus est. Longa haec fabula est, sed confido te, Ohiyesa, eius memorem futurum esse», inquit Weyuha. Et sane memor fui.

II. Venatio Manitoshaw

Hiems erat, Lunaque Difficilis, quam Ianuarium vocant, agebatur. Cena e carne ceruina assa iam sumpta, carbones in foco splendide ardebant. Tabernaculum nostrum eo vespere praecipue iucundum erat. Vncheedah prope ostium sedebat, patruus cum vxore ex aduerso, ego vero cum animalibus meis domesticis reliquam partem occupabam.

Wabeda canis prope ignem semisomnus iacebat, oculis tamen oblique suspiciens lotorem mansuetum, qui iuxta tabernaculi parietem se contraxerat atque, vt verisimile erat, callido ingenio aliquam nocturnam malitiam iam animo moliebatur. Ego fabulam ex maiorum nostrorum memoria modo recitaueram; omnes me probe fecisse assensi erant. Cum igitur copiose laudatus essem, nouas laudes consequi cupiebam nouam quoque fabulam discendo. Patruum itaque oraui vt aliquid mihi narraret. Ille paulum cogitabundus respondit:

«Fabulam quam Sioux et Crei tradunt tibi narrare possum.» Atque statim exorsus est:

«Multis abhinc hiemibus sex tabernacula in meridiano cliuo Montis Alcis posita erant, cum esset Mensis Lunae Cerasorum Siluestrium, id est September. Homines quorum haec tabernacula erant a Sioux oppressi fuerant, dum bisontes venarentur, atque paene omnes interfecti. Duo aut tres qui ad suos redierant tristem cladem nuntiaturi mortiferis vulneribus confecti erant ac paulo post mortui. Vnus tantum senex et aliquot pueruli remanserant, qui victum huic miserrimae mulierum liberorumque manui venando suppeditarent.

«Multos dies radicibus siluestribus, quas teepsinna vocamus, et bacis vitam sustentauerant. Carnem adeo desiderabant vt paene fame conficerentur. Senex nimis imbecillus erat vt venatione quidquam satis prospere caperet. Tum in illo deserto castrorum loco virgo quaedam e gente Creorum—nam illius gentis erant—declarauit se diutius pati non posse vt suos laborantes otiosa spectaret. Arcum alterum patris mortui, atque pharetram sagittis plenam, de

suo loco sustulit; deinde auiam suam anum orauit vt secum ad lacum Wanagiska iret, vbi alces saepe inuentos esse sciebat.

Praetermiseram autem dicere virginem Manitoshaw vocatam esse.

«Manitoshaw cum auia sua Nawakewee singulae equulos conscenderunt, atque in siluas longe montem ascendentes processerunt. Tugurium haud procul a lacu, sed ita vt lacus ex eo non conspiceretur, constituerunt; equulos autem pedicis impediuerunt. Tum anus Manitoshaw ita allocuta est:

‹I, neptis mea, ad eum locum vnde aqua Wanagiskae effluit, et vide num ibi vestigia alcis sint. Cum iuuenis essem, vna cum auo tuo paterno huc veni; haud longe ab hoc loco tabernaculum fiximus. Nocte tres alces diuersae aduenerunt. Folia betulae et ramulos cedri mihi affer; ritum quendam ad alces pertinentem peragam›, adiecit.

«Manitoshaw dicto audiens in siluam disparuit. Silua erat betulis salicibusque consita, vbi fontes duo limpidi scaturiebant; infra palustris locus patebat. Nawakewee iusserat eam quaerere virgas betulae salicisque morsibus detritas—his enim alces vesci solent—atque sagittam arcus neruo iam aptatam habere. ‹Hunc ipsum locum›, adiecit patruus meus, ‹saepius ipse vidi.› Quibus simplicibus verbis fabulae multo plus fidei accessit.

«Puella Crea primum ad fontem adiit, ibique recentia animalis quod quaerebat vestigia inuenit. Aliquot cedri bacas collegit easque manducauit, alias vestibus attriuit, ne alces odorem suum perciperent. Sol iam occiderat; redire ad Nawakewee sibi oportere sensit.

«Tum Hinhankaga, noctua vlulans, luctuosam noctis vocem emisit. Puella constitit atque diligenter auscultauit.

‹Vocem amatoris audire mihi visa sum›, secum susurrauit. Tum clamor insolitus per lacum resonuit. Colymbi, auis aquaticae, vocem qua periculum nuntiare solet agnouit; existimauit autem auem aliquod animal quod ipsa venaretur conspicere potuisse.

«Mox ad paucos passus a temporario tugurio, quod auia ex ramis pineis et filicibus struxerat, aberat. Nawakewee ei in semita occurrit.

‹O filia mea, haud citius quam oportebat redisti. Metuebam ne longius quam fas esset processisses; nam Sioux ad venandum hunc locum frequenter adeunt. Caue ne temere in aperta ripa te ostendas.›

«Cum ambae se somno composuissent, equulos prope in prato aperto herbam vberem rodentes audiebant. Manitoshaw per foramen fumi in tecto tugurii pinei stellas caeli contemplabatur, fingens animo quid postero die faceret cum alces cautas ex improuiso oppressisset. Auia iam tam sonore

dormiebat vt ipse ille strepitus ad feras fugandas sufficere posset. Tandem etiam puella somno victa est.

«Nawakewee anus primo diluculo experrecta est. Primum ignem excitauit et cedrum betulamque adoleuit, ne alces humanum odorem sentirent. Tum radicibus siluestribus bacisque cibum celeriter parauit, et puellam excitauit. Quae, sole iam orto, mirabunda ad fontem cucurrit et aquam frigidam manibus haustam in faciem aspersit; deinde paulisper in liquore velut speculo perlucido imaginem suam aspexit.

Ibi duas alces ad ripam apertam conspexit in aquae imagine relucentes; vltra eos iuuenis etiam cuiusdam effigies apparere visa est. Statim tres omnes euanuerunt.

‹Quid oculis meis accidit?› inquit. ‹Nondum satis experrecta sum; inania mihi fingo. Heu, oculi tantum me fallunt!› Haec ipsa secum identidem repetens ad Nawakewee festinauit. Tam repentina tamque terribilis res visa erat vt eam veram esse credere non posset; itaque seni nihil narrauit.

«Post ientaculum Manitoshaw pallium deposuit, tunica breui e pelle ceruina longisque fimbriis ornata, calceis ac fasciis crurum aculeis hystricis distinctis induta apparuit. Arcum patris et pharetram altero vmero suspenderat; cultellus in vagina pulchre facta de cingulo pendebat. Anhelans per ripam ad aquae exitum cucurrit.

«Procul iuxta insulam Medoza colymbus cum coniuge natabat, interdum voce laetitiae edita. Hic illic Hogan, piscis trutta, e lacu lepide subsiliebat, guttis aquae quasi rore vndique dispersis. Dum puella festinat, Wadawasee, auis alcedo, ex improuiso excitata est atque magno clamore personuit.

‹Tace, Wadawasee, tace: feras mihi fugabis!›

«Tandem ad emissarium lacus peruenit. Statim intellexit nocte priore alces illuc venisse. Terram enim pedibus euerterant, betulae salicisque virgas passim fregerant.»

«Ah!» exclamaui, «vtinam tum vna cum Manitoshaw adfuissem!»

«Tace, puer; ne fabulatorem interpellaueris.»

Baculum sustuli et cineres ante me iacentes complanare coepi, atque in eis lacum, aquae exitum, alces et Manitoshaw delineaui. In extrema figurae parte tugurium solitarium, Nawakewee equulique apparebant.

«Cor Manitoshaw tam vehementer palpitabat vt ipsa paene nihil audire posset», patruus perrexit. «Folia quaedam gaultheriae, herbae hieme virentis, mandenda sumpsit, vt animum sedaret. Neque oblita est, dum fontem

praeterit, paululum tabaci contriti atque pigmenti in aquam inicere, Manitui, spiritui, dono.

«Inter betulae frondes trementes animaduertit aliquid moueri, mox alteram quoque figuram. Immobilis stetit, arcum grauem vtraque manu prehendens. Alces, nihil periculi suspicatae, lente ad fontem ibant. Altera magna femina erat, altera annicula.

«Cum iuxta Manitoshaw praeterirent, tam placido incessu et tam innocua specie erant vt paene oblita sit sagittam emittere. Alces quae mater erat ad latebras puellae respexisse visa est, sed eam non animaduertit. Vix iam latebras praeterierant, cum puella prosiluit sagittamque celerrimam in latus alcis maioris immisit. Ambae in densam siluam fugerunt; at iam serum erat. Puella Crea secundam sagittam emiserat: vtraque fera priusquam ad ripam perueniret exanimis concidit.»

«Patrue, quam egregie illa sagittas direxit! In silua enim ramuli innumeri sagittas facile in obliquum auertunt», vehementer commotus interpellaui.

«Ita sane; sed memento eam alcibus proximam fuisse.»

«At mihi videtur, patrue, eas puellam odore deprehendere debuisse; nam ipse docuisti alces omnium bestiarum naribus acutissimis praeditos esse», pertinaciter institi.

«Sine dubio ventus in diuersam partem flabat. Sed sine me, nepos, fabulam perficere.

«Puella victoria laetissima ad Nawakewee redire properauit; sed auia nusquam erat! Equuli quoque abierant, tugurium ramis factum dirutum iacebat. Dum Manitoshaw ibi pauida haeret, incerta quid agat, vox mollis e dumeto proximo audita est:

‹Manitoshaw! Manitoshaw! Hic sum!›

«Statim vocem agnouit et Nawakewee inuenit, quae rem miram narrauit. Eo mane cymbam duos viros per lacum Wanagiska vehentem transire viderat. Erant e gente Sioux. Anus vbi eos aduentare conspexit, continuo, vt falleret, tugurium temporarium disiecit equulosque domum versus abegit. Ipsa tum inter proximos frutices se occultauit; sciebat enim Manitoshaw illuc redituram esse.

‹Age, neptis mea, alia via domum quam celerrime redeamus!› exclamauit anus.

Puella vero respondit: ‹Minime; prius ad duos alces quos hodie occidi eamus, vt aliquid carnis nobiscum auferamus.›

‹Nequaquam, filia, nequaquam! Sioux crudeles sunt; multos ex nostris occiderunt. Si hic manserimus, nos inuenient. Timeo, Manitoshaw, timeo!›

«Tandem fortis virgo auiae persuasit; eo facilius quod anus ipsa quoque carnem esuriebat. Iuerunt igitur ad locum vbi magnae ferae inter frutices iacebant, et alces excoriare ac secare coeperunt.»

«Ego, si earum loco essem, totum diem latuissem. Donec Sioux abiissent exspectassem; tum demum ad alces rediissem», tertium patruum interpellaui.

«Prius fabulam absoluam; deinde quid tu facturus esses exponere poteris», patruus me reprehendens respondit.

«Duo illi Sioux pater filiusque erant. Ipsi quoque ad lacum alces venatum venerant. Sed cum ferae in insulam saepe se reciperent, Chatansapa filium Kangiska in litore exposuerat, qui ibi venaretur; ipse cymba regressus erat, vt alces fugientes intercluderet. Iuuenis per arenosum litus velociter processit, ac mox vestigia earum deprehendit. Ea secutus sanguinem in itinere inuenit, quo magnopere obstupuit. Cautissime vestigia persequens tandem ambas mortuas iacentes repperit.

«Corpora examinauit animaduertitque in vtraque fera vnam sagittam Creae gentis infixam esse. Quoniam venatorem, si fieri posset, ex improuiso opprimere cupiebat, Kangiska inter frutices occultus iacuit.

«Paulo post mulieres duae ad locum redierunt. Tam prope iuuenem praeterierunt quam mane alces puellam praeterierant. Ille statim animaduertit sagittas quas virgo in pharetra ferebat similes esse iis quibus alces interfectae erant. Ipse ne se quidem commouit.

«Kangiska virginem Creiam formosissimam contemplatus amore captus est. Tandem sui oblitus paulum corpus mouit. Puella oculis acutissimis frutices leuiter agitari animaduertit, sed statim alio aspexit, ita vt Kangiska nihil eam vidisse crederet. Postremo eorum oculi concurrerunt, et nescio quid vtrique significauit nihil esse metuendum. Tum virgo risit, neque iuuenis amplius immotus manere potuit. Subito surrexit; anus pauore paene exanimata est. At Manitoshaw dixit:

‹Ne timeas, auia: nos duae sumus, ille vnus tantum est.›

«Dum mulieres alces secare pergunt, Kangiska lignulis cedrinis inter se attritis ignem excitauit; tum omnes carne alcina vescebantur. Anu opus perficiente, iuuenes in trunco arboris sub vmbra consederunt, et inter se quidquid animo haberent communicauerunt.

«Kangiska nutibus significauit se cum Manitoshaw ad castra Creorum rediturum esse, quippe qui eam amaret. Domum igitur redierunt, atque

iuuenis miseram illam gentis Creiae manum venatu aluit per omnem reliquam vitam.

«Pater autem diu in insula exspectauit, postea litus perscrutatus est, sed filium numquam amplius vidit. Vestigia quae conspexerat Creorum fuisse suspicatus est, qui filium suum occidissent.»

«Verane est ista fabula, patrue?» cupidissime quaesiui.

«Ita, res bene compertae sunt. Etiam nunc inter Creos nonnulli sunt e Sioux et Creis prognati, qui a Kangiska genus ducunt.»

CAPVT DECIMVM

VITA ET CASVS INDIGENARVM

I. Vita in silvis

September mensis omnibus Indigenis autumnalis venationis tempus in memoriam reuocat. Vnius huiusmodi expeditionis, quae multarum quasi exemplum est, adhuc memini. Nostra manus ad septentrionalem occidentalemque Montis Testudinis partem peruenerat; tota enim aestate bisontes in regione Fluminis Murini, inter illum montem et superiorem Missurium, persecuti eramus.

Cum tabernacula nostra in coni formam erecta per margines densae siluae, qua deuexum montis latus vestiebatur, passim consurgerent, prospectus infra iacens oculos hominum siluestrium mire delectabat. Campi flauentes lenibus collibus vndulati bisontium gregibus quasi maculis interstincti erant. Ad ripas riuulorum e montibus decurrentium multi quoque cerui magni vagabantur; hi mane vesperique plerumque apparebant, interdiu autem, cum calor ingrueret, in siluam recedebant. Cerui minores quoque abundabant, truttae per omnes riuos natabant. Hic atque illic castores industrii aquarum cursus aggeribus intercluserant.

In interioribus siluae recessibus lacus multis insulis distincti erant, vbi alces, cerui maiores minoresque atque vrsi magna copia degebant. Aues aquaticae ingentibus gregibus eo conuenire solebant: grues, cycni, mergi et alia innumerabilia minora genera. Siluam quoque volucrum multitudo variarum implebat. Ibi perdix siluestris quam maxime alis strepitum edebat, auis nocturna quam Angli whippoorwill vocant alacriter cantabat, et noctu bubo vlulans dominabatur.

Mihi puero illa solitudo verum paradisum videbatur, terra rerum omnium abundans. Quamquam cultioris vitae deliciis carebamus, omnia tamen naturae commoda, opportunitates voluptatesque nobis suppetebant. Neque deerat animus quo felicitate nostra frueremur, quamuis pericula vndique laterent. Re vera beata quadam ignorantia viuebamus, ne suspicantes quidem vllam esse vitam nostra potiorem.

Simul ac venatio siluestris coepta est, instituta quibus regeretur statim valuerunt. Tabernaculum vbi consilium habebatur iam non erat. Prima

cuiusque diei luce ignis venatorius excitabatur, ad quem omnes viri fortes conuenire ac rationem sui reddere debebant. Qui antequam expediti ad venandum exirent non adfuisset, ludibriis omnium vexabatur. Fere ante solis ortum venatores proficiscebantur; quem autem praeco primum ceruum vmeris impositum in castra rettulisse renuntiabat, eum reliqui non sine inuidia admirabantur.

Dies Fumosus, senex ille fabularum narrator, castrorum praeco delectus erat, atque ipse nuntia pronuntiabat. Cena peracta, vocem eius valentissimam inter tabernacula siluae resonantem audiebamus. Tum virum nominabat cui mandaretur vt postridie prima luce ignem accenderet. Tunica e pelle ceruina, laciniis pendulis ornata, formam corporis eius egregiam pulchre ostendebat.

Vix viri cotidie sub arboribus euanuerant, cum pueri omnes foras proruebamus, specie quidem ludis certaminibusque occupati, re autem quis maxime acuto oculo quidque obseruaret inter nos acriter contendentes. Procedente autem die, diligentius vsque omnes circumspiciebamus. Subito puer vnus summa voce acutissimum «Vuu-cuhuu!» tollebat, quo ceruum iam adferri significabat. Confestim ceteri clamorem excipiebant, singuli cupientes ante alios nuntium ferre.

Iam Wacoota virum strenuum conspiciebamus, cerui magni pondere paene incuruatum, quem vmeris gestabat. Tunica eius ceruina, fimbriis ornata, sanguinis guttis conspersa erat. More recepto ceruum ante socrus tabernaculum abiecit, inde ad suum habitaculum erecto animo incessit. Ad paterni tabernaculi ostium paulisper stetit, tam rectus quam pinus, deinde introiit.

Si vero vrsus adferebatur, centum interdum pluresue pueruli siluam vocibus personare faciebant: «Vah! vah! vah! Vah! vah! vah! Lepus Albus, vir fortis, vrsum reportat! Vah! vah! vah!»

Huiusmodi plausus modulati toto die reddebantur, dum ferae in castra conueherentur. Demum ad vesperam venatores omnes domum redierant; laetitia et absoluta animi tranquillitas regnabant, qualem apud homines albos ne rebus quidem secundissimis vmquam obseruaui. Viri otiosi discumbebant ac fumum trahebant; mulieres cenam impigre parabant carnesque curabant.

Ex optimis venationis fructibus carnem coquebant Magnoque Arcano cum sollemnibus caerimoniis offerebant. Hoc conuiuium sacrum, quod ipsi medicinae conuiuium dicebamus, habebatur. Quin etiam mulieres, cum ollam feruentem deponerent aut assam ceruinam carnem suauiter olentem ad mensam ferrent, prius submissa voce precabantur: «O Magnum Arcanum, tu

quoque hac ceruina carne vescere ac nobis propitius esse perge!» Haec erat communis nostra ante cibum precatio.

Cum primum siluas intrassemus, omnia prospere nobis successerant. Nihil omnino ex consueto vitae genere desiderabatur. Ceruorum, alcium atque magnorum ceruorum caedes paulisper intermittere oportuit, quoniam tanta carnis copia suppetebat vt plura nobis superuacanea essent. Solum venari pergebamus animalia quorum pelles quaerebantur, vt vrsos, castores, martes lutrasque.

Quotiens autem tam feliciter omnibus rebus abundabamus, viri fortes animum ad alia opera vertere solebant, maxime iuuenes ardentes, qui rem aliquam memoratu dignam efficere cupiebant.

Talibus temporibus numquam deerant sacerdotes seu vates, quorum munus erat futura prospicere, singulis proprium Magni Arcani interpretem consulentibus. Hunc ritum homines albi «medicinam facere» appellant. His sacerdotibus iuuenes, quos belli desiderium vrgebat, significabant se in hostium fines proficisci cupere. Nec multo post somnium, vaticinium aut visio, quibus profectio approbaretur, exoptata afferebatur.

Signum tale iuuenes nostri breui acceperunt; per complures dies omnia festinatione et motu plena fuerunt. Die statuto, prima luce, cantus bellatorum et feminarum lamenta audiuimus, quibus vltimum inter se vale dicebant. Qui bello idonei erant, duce viro exercitato, Hotanka seniore siue Coruo Magna Voce, in fines gentis Gros Ventre profecti sunt.

Prudentiores quidem seniores huius consilii aliquid improbarant: regio enim per quam vagabamur non nostra erat, atque veri terrae domini nos quouis tempore in ius vocare poterant. Vt rem aperte dicam, in alienos fines intruseramus. Quam ob causam qui maturiore iudicio vtebantur domi manere malebant atque eam, quam possent, gloriam defendendis domiciliis familiisque parare.

At iuuenes tam cupiditate rerum gerendarum et periculorum flagrauerant, vt eas alibi necessario quaerere vellent.

Ex eo ipso mane quo iuuenes sub ductu senis belli sacerdotis, Corui Magna Voce, discesserunt, matres, sorores et puellae quibus carissimi erant dies anxiae numerabant. Dies Fumosus aliquando mane maturius surgebat et pro nepote absente carmen fortis animi canebat. Etiamnunc mihi videor rauca illa et fracta voce senem per siluam canentem audire. Diu postea vagus populus noster pace integra fructus est, nullis malis aut perturbationibus vexatus.

Venatores nostri saepe ceruum vel ceruum maiorem vel vrsum afferebant, vt caro recens suppeteret; lacus amoenissimi pisces auesque aquaticas praebebant quibus ciborum varietas augeretur. Eorum aquae quietae, autumno progrediente, foliorum mutantium varios colores referebant.

Tum, quantum memini, prope eum locum castra posueramus qui «Cor Montis Testudinis» appellabatur. Hoc nomen Indigenae apte summo montis vertici, in coni formam surgenti, indiderant. Duobus mensibus castra nostra non longe ab eo vertice manserunt, atque viri ex suo numero aliquem crebro ad cacumen ascendere iubebant.

Inter nos et expeditionem bellicam conuenerat vt circa eundem locum maneremus; redeuntes autem fumum pro signo emitterent, cui nos e summo colle alio fumo responderemus.

Die quodam, cum ad ripam lacus magni complures insulas continentis consedissemus, alcium vestigia reperta sunt. Viri igitur ratibus illuc transierunt, sclopeta silice ignem excitantia secum ferentes, sperantes se duas aut tres feras inuenturos. Nos pueruli, vt solebamus, in litore harenoso ludebamus, cum aliquid quod radicem ingentis arboris referre videbatur ad nos fluitans conspeximus. Sed diligentius inspecto errorem intelleximus.

Caput erat alcis immanis, quae vt vitam seruaret natabat! Eius fortuna erat quod nullus virorum in castris remanserat.

Nos pueruli ex instituto nostro statim quasi pulli gallinarum campestrium in herba procera dispersi latebras petiuimus. Ego, quamquam nondum octauum aetatis annum excesseram, neruum arcus tentaui et sagittam omnium acutissimam optimamque paratam composui. Cor mihi vehementer saliebat, dum animal deformi quidem specie sed formidabili magnitudine ad litus propius accedebat. Paulisper dubitaui num ex latebris prosilirem primumque vbi harenam tetigisset clamorem bellicum emitterem.

Tum placuit quiescere et puerile meum telum in eam conicere; hoc vnum tantum me angebat, quod fera sagittam verisimiliter secum ablatura erat, mihique vna ex optimis peritura.

«Sed», mecum reputabam, «praedicabo me omnium puerorum minimum fuisse cuius sagittam alces vmquam secum abstulerit.» Id satis erat. Me totum contraxi ad prosiliendum paratus. Vbi longipes illa belua madefacta ex aqua enisa est et guttas e prolixis pilis excussit, subito consurrexi; nonnullae aquae guttae in faciem meam inciderunt. Sagittam acutissimam, omnibus quas habebam viribus, inter costas eminentes immisi, deinde clamorem bellicum edidi.

Alces tam exiguum telum vix curare visa est, sed nostris stridentibus clamoribus vehementer perterrita, longis cruribus confestim effugit, atque intra vnum fere minutum ex oculis euanuit.

Iam folia arborum cadere coeperant, et pruinae graues noctes frigidissimas reddebant. Cogebamur fateri breuem illius regionis aestatem nobis valedixisse. Nos tamen laeti hilarique animo manebamus; nam alimentorum magna copia erat, neque vllum infortunium intra tres fere menses peregrinationum nostrarum nobis acciderat.

Aliquando Dies Fumosus e venatione cotidiana trepidus rediit. Signum enim viderat, fumum scilicet. Neque ex ea parte apparuerat quam diligenter explorabamus: ab oriente surrexerat. Viri diu deliberauerunt et ex fumi qualitate moraque statuerunt illum ex incendio fortuito ortum esse.

Praeterea coniecerunt non a Sioux, quippe qui extra proprios fines essent, sed a bellatoribus gentis Ojibway ignem excitatum esse. Hi enim ad fistulas accendendas igniculos artificiosos adhibere et postea neglegenter abicere solebant. Apparuisse quoque videbatur eos aliquamdiu ignem exstinguere conatos esse.

Concilium decreuit vt nostri diligentissima custodia defenderentur. Cotidie explorator eligebatur qui in partem vnde fumus visus erat proficisceretur. Placuit ne quis duodecim diebus sclopeto vteretur. Signa inter viros consueta denuo diligenter repetita sunt. Mulieres ipsae senesque eo processerunt vt circa tabernacula fossulas ad vsum paratas effoderent, quibus si subito impetum hostes fecissent protegerentur.

Neque tamen explorator Ojibway, si castra nostra conspexisset, ex consueta eorum specie suspicatus esset Sioux de hostibus appropinquantibus iam certiores factos esse. Nocte custodes paulo extra castra constituebantur, ita exercitati vt in tenebris videndo cum bubone vel fele certare possent.

Duodecim tamen dies praeterierunt, nulla re quae hostium Ojibway vicinitatem indicaret cognita; ideo excubiae ad tutelam institutae remissae sunt. Nec multo post, primo mane, insolitus clamor bellicus nos e somno excitauit. Ego, etsi adhuc puer, prosilui et foras currere parabam, vt doctus eram; sed pia auia me deorsum retraxit signo dato vt humi pronus iacerem. Aures intendebam tacitus immobilisque.

In ipsis castris silentium erat; haud longe autem acerrime pugnabatur. Vocem Diei Fumosi praeconis clare audire poteram, qui ira commotus clamitabat. «Vuu! vuu!» periculi signum erat; et mihi ipsius sanguinis pulsum paene audire videbar.

Propius propiusque pugna accedebat, mulieres interim etiam tranquilliores fieri videbantur. Tandem Sioux impetu maximo facto hostes in fugam verterunt; fragor clamorum exortus est. Heu vero! amicus meus et magister, Dies Fumosus senex, iam conticuerat: sagitta Ojibway ei cor transfixerat.

Victores quidem euasimus, sed duos viros, Diem Fumosum et Gruem Albam, amisimus. Hoc casu, etsi vix inopinato, caelum pacis nostrae obscuratum est. Castra carminibus victoriae et simul propinquorum interfectorum eiulatibus implebantur. Matres iuuenum qui in expeditionem bellicam abierant anxietatem iam dissimulare non poterant.

Mane quodam gelido, iam enim Octobris finis appropinquabat, insolens cantus vnius bellatoris auditus est. Continuo incredibilis perturbatio tota castra inuasit. Quid id significaret omnibus sole ipso clarius erat: omnes qui in bellum profecti erant perierant, vno excepto, cuius flebile carmen comitum fatum nuntiabat. Solus ille superstes Aquila Calua erat.

Totus vicus luctu concussus est: nam inter Indigenas non minus dolor quam gaudium communis omnium est. Anus, vbicumque tum stabant, misere eiulabant ac subinde laudes bellatorum mortuorum canebant. Vxores haud procul a tabernaculis secedebant ibique aperte lamentabantur; virgines autem longius ab castris vagabantur, ne quis earum dolorem videret. Senes quoque plorantibus canentibusque sese adiungebant.

Externa specie omnium minime commoti bellatores videbantur; lacrimas enim in hostico effundere debebant, vt acerbiorem vindictam pararent. Hi in tabernaculis taciti sedebant, vultu ad constantiam composito motus animi occultare conantes; nec tamen id fortasse praestitissent, nisi herba fumifera eis leuamen attulisset.

Vbi primus ille doloris ictus paulum remiserat, vestitus lugubris sumebatur. Apud homines siluestres signa externa luctus etiam quam apud cultiores vehementiora sunt. Lugens vestimenta bona omnia abicit et vilibus miserisque contentus est. Stragula in duas partes secantur, capilli ad breuem longitudinem tondentur. Saepe mater filii amantissima bracchia aut crura sibi vulneribus incidit; soror vel vxor iuuenis omnem pulcherrimam comam abscindit seque laboribus voluntariis deformat.

Patres fratresque facies atrabant atque sordidissimis tantum vestibus vtebantur. Talis erat populus noster, postquam autumnus serenus euanuerat et hiemis aduersaeque fortunae frigida vmbra super nos ceciderat. «Pati nobis necesse est», dicebant; «Magnum Arcanum offensum est.»

II. Castra hiberna

Cum annos circiter duodecim natus essem, hiemem ad Flumen Murinum, ad occidentem Montis Testudinis, traduximus. Ex hiemibus quas meminerim erat frigore acerrima; idem seniores gentis nostrae iudicabant. Superiore aestate in ea Missurii parte bisontes abundauerant; itaque nostri multos fasciculos carnis bisontis siccatae parauerant atque variis locis defoderant, vnde eos, si opus esset, repetere possent.

Per fluminis ripas cerui caudis nigris insignes et cerui maiores frequentes erant; in apertis campis vrsi grisei immanes inueniebantur. Fames igitur minime timenda esse videbatur, atque ibi hiemare nostri decreuerunt. Re tamen hiems durissima euasit.

Niues ingentes ceciderunt, frigora intensissima fuerunt. Nix tanta altitudine iacebat vt venari difficillimum esset; pars maxima bisontium trans Missurium migrauerat, quo persequi longius erat quam vt possemus. Nonnulli tamen greges minores circa nos dispersi remanserant; ideo caro recens adhuc reperiri poterat, sed non sine summa difficultate.

Equulis vti omnino non licebat. Viri calceis niualibus latis venabantur vsque post Lunam Oculorum Dolentium, quam mense Martio numeramus. Tum magna niue resoluta crusta superne concreta est, quae vix hominis pondus sustineret. Eo tempore nostri bisontes canibus trahentibus venari coeperunt, quod raro fieri solebat.

Trahae ex costis bisontium et teneris caryae ramis construebantur; partes quibus super niuem labebantur corio crudo religabantur, parte pilosa deorsum conuersa. Ita per crustam glacialem lenissime labebantur. Soli viri corporis leuioris traheis vehebantur. Cum exploratores bisontes apparuisse rettulerant, quisque iugum canum paratum habebat. Omnes imperio custodum parebant et tectis locis ad gregem accedebant, donec ad spatium vnde impetum facere possent peruenissent.

Viri arcus sagittasque gestabant, pauci etiam sclopeta. Illae beluae praegrandes per niuem altam celeriter fugere non poterant. Omnes ducem sequebantur, vna semita angusta pedibus oppressa. Canes cum ductoribus vtrinque mox assecuti sunt, venatoresque complures bisontes occiderunt.

Memini venatores nocte iam prouecta redisse. Viri in ordinem singuli incedebant oneribus bene grauati, canes autem singulos dominos sequebantur haud leuiore sarcina portata. Homines pariter et bestiae pruina toti albuerant.

Nos pueri reditum eorum impatienter exspectaueramus. Simul ac apparuerunt, sibilus quo bisontium venatio celebrabatur auditus est; mox omnes vici pueruli vocibus illud insolens carmen prosecuti sunt, canibus quoque qui domi relicti erant choro adiunctis. Viri calceis e pelle bisontis factis, quorum pili intus erant, et eiusdem animalis pellibus induti, domum fessi fameque confecti aduenerunt.

Saepe homines falso existimant canem in castris Indigenarum inutilem esse societatis membrum. At in vita siluestri res prorsus aliter se habet. Inter domesticas bestias eum vtilissimum reperimus, praecipue cum necessitas vrgeret.

In iisdem castris res perquam ridicula accidit, quam etiamnunc circa ignes Sioux narrare solent. Die quodam viri calceis niualibus venantes bisontibus tam prope accesserunt vt impetum facere possent. Cursu celeriter ferri non poterant; sed neque beluae immanes celeriter effugere valebant. Multae interfectae sunt. Cum grex in campum apertum euasisset, vnus bison substitit et tandem humi procubuit. Tres viri qui illum persequebantur mox adfuerunt.

Animal grauiter vulneratum erat, nondum tamen mortuum.

«A tergo adrepam atque cultro confodiam», inquit Wamedee; «non licet nobis hic manere dum moriatur.» Ceteri assensi sunt. Wamedee non praecipuae fortitudinis vir habebatur; cultellum tamen eduxit et dentibus tenuit. Tum a tergo beluae appropinquauit et repente in dorsum eius insiluit.

Bison, ingenti timore correptus, in pedes se extulit. Cultellus Wamedee in terram cecidit, ipse autem longis villis tenaciter haesit. Vix enim in gibbo bisontis firmiter insidebat; desilire nullo modo poterat, itaque quam firmissime potuit in dorso manere debuit.

«Properate! properate! Sagittas mittite! sagittas mittite!» vlulabat, dum bestia per altam niuem insano impetu saliebat calcitrabatque. Faciem eius, vt comites narrabant, pallor mortis occupauerat, sed duo amici risum continere non poterant. Ille sagittas in beluam mitti etiam atque etiam flagitabat; vbi vero arcus intendebant, exclamabat: «Nolite iaculari! Nolite iaculari! Me occidetis!» Postremo belua cum equite suo procubuit; at duo Wamedee comites quoque ceciderunt, risu exhausti. Ex eo die timidus omnibus ludibrio fuit.

Eadem illa venatione Mato dux a bisonte interfectus est. Res ita accidit. Bestiam vulnerauerat sed non ad mortem; itaque procul exstans duas alias sagittas in eam immisit. Tum bison furens in ipsum impetum fecit. Mato fugiens altero calceo niuali in cumulo niuis haesit, quo impeditus tempestiue

se expedire non potuit. Taurus cornibus eum transfixit atque occidit. Riuus vbi id euenit etiamnunc Riuus Matonis nominatur.

Paulo a nostris castris aberat vicus e trabibus ligneis constructus, quem Galli Canadenses mixti sanguinis incolebant; sed duo vici nullo fere commercio inter se vtebantur. Circa Lunam Difficultatis, quae Ianuario respondet, quosdam vicinorum mores insolitos primum cognouimus. Media nocte per totum eorum vicum crepitum sclopetorum audiuimus. Nonnulli existimantes eos oppugnari illuc ad auxilium ferendum cucurrerunt; mirati autem acceperunt his sonitibus noui anni ortum celebrari.

Nostris viris minnewakan, id est «aqua spirituum», bibenda oblata est, indeque domum velut mente capti stultique redierunt. Magnis vocibus loquebantur et reliquam noctem canebant. Tandem princeps noster summus iuuenibus imperauit vt illos viros vincirent atque in tabernaculum separatum includerent. Tum demum solui iussit «cum malus spiritus ab eis discessisset».

Postridie nostros omnes ad saltationem hominum mixti sanguinis inuitauerunt. Ante hoc tempus numquam audiueram annum nouum media hieme incipere. Nos semper annum cum hieme desinere, nouum autem cum noua veris vita oriri putaueramus.

Tum primum ad saltationem hominum alborum in domo trabibus constructa ductus sum. Nihil vmquam vidi quod caput magis verteret. Vir quidam in angulo sedebat, tabulam chordis instructam arcu assidue radens; interim pede pauimentum tundebat atque subinde exclamabat. Vbi voce insonabat, saltatores velocius moueri videbantur.

Viri vna cum mulieribus saltabant, quod nos Indigenae numquam facimus; cumque ille in angulo clamabat, feminas circumagebant. Mihi satis inurbanum videbatur, cum extra domum cum aliis pueris stans per rimulas inter trabes introspicerem. Aliquando iuuenis et puella inter se versi in medio solo saltabant. Verebar ne in tabulis asperis calceos suos omnino detererent; post pauca tamen momenta aliud par eos excepit.

Tum senex comis longis crispisque, pileum ex pelle vulpis factum gerens solus in medio conclaui saltauit, tam celeriter pede calceato pauimentum tundens vt nihil simile vmquam viderim. Inter suos primarius esse videbatur. Saltatione perfecta, princeps ille senex ducem nostrum summum in medium pauimentum inuitauit; Indigena magno clamore edito vna cum eo bibit.

Post haec viri adeo ebrii et clamosi facti sunt vt visum sit pueros ad castra remittere satius esse.

In hoc loco magnos lapides harenaceos repperimus, qui velut amplae domus hominis albi eminere videbantur. In iis cauitates erant conclauibus similes, in quibus nos ludebamus. Die quodam inter ludendum ossa ingentis vrsi inuenimus. Eum saucium illuc ad mortem exspectandam se recepisse manifestum erat, nam complures sagittae in specu solo iacebant.

Res eius anni maxime animos concitans fuit impetus quo Gros Ventres nos adorti sunt, cum vere castra in planitiem editam post flumen sitam transferremus. Tum carnis satis superque habebamus, omnesque laeti erant. Herba iam pullulare coeperat, equulique pinguescebant.

Nocte quadam saltatio bellica instituta est. Nonnulli iuuenes nostri in fines Gros Ventre irrumpere constituerant; sed apparebat illos quoque de nobis cogitauisse. Vniuersi rei bellicae apparatui summo studio intererant.

«Patrue, num tu quoque proficisceris?» cupidissime quaesiui.

«Non», longa suspiria ducens respondit; «hoc anni tempus omnium minime aptum est ad bellandum. Satis multas pugnas aestate habebimus, quandoquidem venando in eorum fines inuasuri sumus», addidit.

Nox serena et iucunda erat. Tympani bellici sonitum vlulatus coyotorum, luporum campestrium ex altera Fluminis Murini ripa respondebant. Ipse in turba stans viros qui gloriam quaesituri erant obseruabam. «Vtinam satis grandis essem! Profecto cum hac manu proficiscerer», animo dicebam. Amicus meus Tatanka inter profecturos erat. Multis annis maior me erat et mihi heros videbatur. Cum ceteris saltantem vsque prope mediam noctem spectaui.

Deinde ad nostrum tabernaculum redii, me pelle bisontis circumuolui et mox somno oppressus sum.

Repente magnis bellatorum clamoribus experrectus sum: «Vuu! vuu! hai-ai! hai-ai! V ve do! V ve do!» In pedes exsilui, arcum sagittasque corripui et e tabernaculo velut amens clamitans prorupi.

«Consiste! consiste!» Vncheedah exclamauit, meque longis capillis apprehendit.

Iam Gros Ventres castra nostra vndique circumdederant, sagittarum glandiumque imbres in medium iacientes. Mulieres fossas effodiebant in quas infantes suos demitterent.

Patruus meus prima acie pugnabat. Sioux impetum fortissime sustinebant, quamquam complures e nostris iam ceciderant. Multi hostes in campo tabernaculis circumiecto interfecti sunt. Tandem Sioux equulos suos adepti,

duce Oyemakasan patruo meo, contra impetum fecerunt; hostium aciem in duas partes sciderunt atque Gros Ventres fugauerunt.

Amicus meus Tatanka occisus erat. Vnam ex eius aquilae pennis mihi sumpsi, statuens eam tum gestare cum primum ipse in hostium fines proficiscerer. Quiduis dare paratus eram, modo Gros Ventres vlcisci liceret, quod amicum interfecerant. Cantus bellici, mortuorum lamenta, canum vlulatus ferre non poteram. Breui post haec castra mouimus atque ad alias regiones profecti sumus.

III. Messes silvestres

Cum nostri in Minnesotensi regione degerent, magna pars victus quem natura ipsa praebebat ex oryza siluestri constabat, quae per vniuersam illam terram copiose crescebat. Circum ripas et per innumeros lacus «Terrae Caerulearum Aquarum» hoc frumenti genus nascebatur; quin immo nonnulli illis temporibus campi lacustres amplitudine et fertilitate cum triticeis agris, quibus hodie Minnesota tam pulchre exornatur, comparari poterant.

Qui oryzam siluestrem colligebant quindecim vel viginti familiarum greges ad singulos lacus conueniebant, pro magnitudine messis. Nonnulli quidem Indigenae eo tempore in campis patentibus bisontes persequebantur; plures autem ad lacus ire malebant, vt oryzam legerent, piscarentur, bacas colligerent ceruosque venarentur. Inter frumenta aues aquaticae abundabant; neque profecto vllum erat anni tempus hoc iucundius.

Locus castris plerumque delectus erat amoenus, arborum vmbra et aura refrigerante ex aquis spirante. Etsi tabernacula, quantum fieri poterat, in editioribus locis ad prospectum liberum erigebant, ipsam tamen vitam in cymbis placidas aquas percurrentibus agebant. Felicissimae fortasse erant virgines, quae binae ternaeue toto die cymbis vehebantur atque, vbi oryzam colligere taedebat, in ipsis nauiculis sedentes acu laborabant.

Hae virgines diuersas auium aquatilium voces imitari discebant, vt inter se signis conuenirent. Anus quoque atque pueri sua signa adhibebant; ita, etsi omnes vicani in densa oryzae segete e conspectu euanescebant, congressum inter se constituere poterant, nullo nominatim vocato. Id iuuenibus quibus cum certis virginibus conuenire cordi erat magno commodo fuit; multae enim semitae nauales per segetem patebant.

Mensis Augustus messi destinabatur. Ante eam plurima conuiuia piscium, anatum et carnis ceruinae celebrabantur atque «Principi Aquarum» dona offerebantur, ne quis tempore messis submersus periret. Per multos dies conuiuia et sacrificia iterabantur, dum viri feminaeque e betularum cortice cymbas parabant: in eam enim occasionem paene singulis familiae membris nauicula opus erat. Bacae caeruleae et bacae quas huckleberries vocant ante oryzae messem iam lectae erant.

Neque aberant conuentus qui castra messorum exhilararent: virginum conuiuia, saltationes, atque semel iterumue cymbarum certamina, quibus non solum viri sed feminae quoque ac puellae intererant.

Statuto die cymbae omnes ad litus deferebantur atque precationibus placatoriisque donis oblatis in aquam demittebantur. Singulae familiae suam messis partem occupabant et culmos in manipulos modicae magnitudinis alligabant, quos per paucos dies ita stare sinebant. Deinde rursus lacum intrabant, binis hominibus in singulis cymbis occupatis. Alter remum agebat; qui in prora sedebat spicas singulorum manipulorum leniter ad se trahebat leuique virga aliquotiens percutiebat.

Ita grana oryzae in cymbae fundum cadebant. Eadem ratione segetem vltro citroque transibant, donec totam confecissent.

Haec messis pars erat omnium iucundissima atque facillima. Verus labor tum demum incipiebat cum oryzam ad edendum praeparabant. Imprimis omnino siccanda erat. Super pelles bisontium, tegetes aut interdum crassioris palustris herbae stratum dispergebant, vt sole exsiccaretur. Si tempus vrgebat, tabulatum ligneum exstruebant, cui primum herbae virentis certam crassitudinem, tum oryzam superponebant; subter autem ignem accendebant, cauentes ne herba flammam conciperet.

Tota oryza collecta atque siccata, glumas detrahere incipiebant. Foueam rotundam circiter duos pedes profundam et eiusdem diametri effodiebant. Grana deinde super ignem calefacta, adhuc feruentia, in foueam fundebantur. Iuuenis quidam pedibus prius ablutus nouisque calceis indutus ea pedibus calcabat, donec omnes glumae deciderent. Tum feminae super pellem ea fundebant ipsamque agitabant, vt vento paleae separarentur. Pars oryzae antequam excorticaretur calore ad colorem fuscum torrebatur.

Per tempus glumarum deterendarum praemia iuuenibus proponebantur qui quam celerrime atque optime id praestitissent. Nonnumquam viginti vel quinquaginta iuuenes in foueis illis pedibus quasi saltantes laborabant.

Virgines verecundae pulchros calceos iuuenibus sibi dilectis afferebant, rogantes vt pro se oryzam calcarent. Cotidie conuentus laeti celebrabantur, quos fortasse «conuentum ad glumas deterendas» appellare liceat; certe summam ex iis voluptatem omnes capiebamus. Puellae etiam multa edulia optima afferebant.

Vbi oryza ad mensam prorsus parata erat, de ea condenda statuendum fuit. Singulae familiae in locis occultis cellas subterraneas effodiebant, quas herba sicca et arborum cortice diligenter sternere solebant. Ibi quantum supererat alimentorum ad futuras necessitates deponebant. Nostri callidissimi erant ad omnia vestigia conditi cibi delenda. Saepe super ipsum tumulum ignem faciebant.

Quantum oryzae commode portari poterat in parfleches, id est thecis e corio crudo factis, condebatur, nobisque ad vicum redeuntibus deferebatur.

Re diligenter perpensa, Indigenas siluestres imprudenter futura neglegere nemo iure dixerit. Nihil perire patiebantur, totaque aestate et autumno assidue laborabant vt hiemis asperitati victum pararent. Omne bacarum genus studiose colligebatur et sole siccabatur.

Cerasa etiam siluestria cum ipsis nucleis conterebantur, deinde in placentas paruas redacta siccabantur, vt iusculis adhiberentur aut carni contusae et pinguedini miscerentur, vnde cibus apud Indigenas magnopere expetitus fieret.

In campis patentibus, Iulio Augustoque, mulieres radices teepsinna baculis acutis effodere solebant, earumque multos saccos impletos siccabant et reponebant. Teepsinna radix est cuiusdam plantae quae praecipue in locis arenosis editioribus crescit. Feculenta est sed firma, sapore aliquantum dulci, atque corpus multum alit. Adulta radix duos vel tres pollices longa est, cortice fusco eodem fere colore ac cortex arboris tenerae. Cruda aut elixa edi potest; praeter tempus quo primum effoditur, semper sicca custoditur.

Aliud quoque radicis genus in modica copia colligebatur; radix siluestris erat, dulci sapore et tuberi batatae similis, quod in locis depressis ad fluminum alueos reperiebatur.

Matrona prisca magnopere studebat vt mensam variis cibis sapidis instrueret; quin etiam, vt hoc assequeretur, mures campestres et ondatras, mures aquaticos maiores, depraedabatur. Mus paruus plura egregia ciborum genera sibi in hiemem colligit; inter quae faba siluestris est, cuius saporem nulla faba domestica quam vnquam gustaui superat. Cellarium eius sub

tumulo peculiari plerumque latet, quem imperitus ab aceruo formicarum dignoscere nequeat.

Subter varias cellulas habet, in quas aestatis fructus indefesse congerit.

Felix est si acutus feminae Indigenae oculus latebras eius non deprehendit. Circa Septembrem, cum femina per campos iter faceret, interdum eam subito consistere et circa suspectum tumulum saltare videres. Tandem calcis pondere quaedam terrae pars cedit; tum illa gaudens subsidit, vt misero muri fructus laborum eripiat.

Diuersa fabarum genera in diuersis cellulis seruantur; illam tamen quae oomenechah dicitur maxime quaerit. Hanc fabam sapidam mus ipse amat, quippe cuius plus quam vllius alterius colligit. Ibi quoque interdum inuenitur alba quasi stella manakcahkcah, radix lilii siluestris, quae et ad medicinam et ad cibum vtilis est.

Dum nostri oryzam siluestrem colligunt, aliam plantam in caenoso lacuum stagnorumque fundo nascentem diligentissime quaerunt. Bulbus albus est, communis cepae fere magnitudine. Hunc ondatrae, mures aquatici maiores, in domunculis suis ad ripam recondunt, in quibus saepe tantum plantae psinchinchah reperitur quantum mensura frumentaria Anglica, bushel dicta, capit, interdum etiam plus. Tum nobis videbatur omnia circa nos homini siluestri prodesse; ita certe existimabamus.

Iam commemoraui quantas occasiones amantium congressibus oryzae campi praeberent. Indigenarum procandi mores multis rebus singulares sunt; at qui cotidianam eorum vitam diligenter perspexerit rationem quandam et sapientiam in amoris officiis ac verecundia deprehendet. Nullum ibi erat vrbanum in conclaui amantium colloquium; vita enim magna ex parte sub caelo gerebatur, quod iuuenibus valde commodum erat.

Inter gentes vagantes, vbi feminae totius domus rerum curam habent, officia domestica inter omnes diuiduntur. Saepe lignum aquamque comportare virginibus mandatur, vnde fons et silua fiunt velut amoris certaminum campus. Si aqua proxima longe a castris abest, eo melius.

Interdum etiam ligna omnino non suppetunt; tum puellas per latissimos campos dispersas cerneres, bisontium stercora arida ad focum colligentes.

Hac ratione iuuenes Indigenae virgines gentis suae ad preces amoris audiendas allicere conantur. Simul ac e bello vel venatione redit, iuuenis calceos aculeis hystricis exornatos et tibialia eodem artificio picta induit, optimamque pellem vmeris circumdat. Comam longam nitidamque penicillo

ex hystricis cauda facto pectit et gramine odorato foliisue aspergit, deinde in duas comas plexas diuidit, quas pelle lutrae vel alio ornamento exornat.

Si bello claruit, vnam alteramue aquilae pennam addit.

Si equitare mauult, equulum suum optimum adducit. In nudum tergum insilit, parte tantum pallii pro sella subiecta, extremumque funis circa collum equi ligati tenet. Solis corporis motibus equum regit. Astuti illi equuli ipsam rei rationem intellegere videntur, atque saepe venustis incessibus et perfecta oboedientia puellae oculos ad se conuertunt.

Iuuenes plerumque pallia supra caput educunt, angusto tantum foramine relicto per quod prospiciant. Interdum puellae quoque idem faciunt, maxime cum amor coram aliis petitur.

Virgo e fonte rediens ab iuuene conuenitur, qui in ipsa via consistit. Si properat aut colloqui nolit, eum praeterit; sin autem sistere et audire velit, vas aqua plenum quod portat in terram deponit.

Saepissime primo congressu puella quisnam amator sit ignorat. Neque enim ille continuo nomen suum profert, sed secundum congressum exspectat. Interdum faciem eius omnino non videt; tum ante proximam congressionem quis sit qualisque forma inuestigare conatur. Si petitorem indignum iudicat, cum custode sua procedit atque rem illico finitam habet.

Aliquando duae puellae simul procedunt; eo casu duo quoque iuuenes obuiam ire debent.

Sunt quoque nocturni amantium congressus, vel prima noctis parte in extrema corona saltationum aliorumque publicorum conuentuum, vel postquam omnes dormire existimantur. Hi sunt congressus clandestini. Iuuenis paxillos tabernaculi post dilectae suae locum clam euellere potest atque per noctem cum ea colloqui. Magna sane sollertia ei opus est vt id nemine sentiente perficiat; nam auia, quae puellam custodit, auribus totis vigilare solet.

Fugae amantium mutuo consensu factae non raro contingunt. Multae sunt causae cur virgo vel iuuenis nuptias differat. Aliquando alterutrius aut vtriusque superbia id efficit. Nobili genere nati publice nubunt et in eorum honorem multa dona distribuuntur. Virgo fortasse pluribus virginum conuiuiis ante nuptias interesse cupit. Iuuenis autem aut pauper est aut aliam gloriam antequam mulieri se tradat consequi desiderat.

Interdum iuuenis ita virginem deperit vt in quascumque regiones eam sequatur, etiam postquam eorum turmae pro anni tempore discesserunt. Vnum huiusmodi casum noui. Patah Tankah remotam quandam patrui mei

cognatam diu petiuerat. Parentes puellae aliquid ei obicere videbantur, quamquam ipsa libenter consentiebat.

Castra magna ad autumnalem venationem diuisa erant: patrui mei turma in vnam partem, familia autem iuuenis in contrariam abiit. Post tres dies itineris locum venationi idoneum inuenimus atque castra posuimus. Vespere quodam iuuenem aliquis conspexit. Ille dilectam suam totum hoc tempus secutus erat, sub diuo dormiens, etsi noctes iam pruinosas ac frigidas habebamus. Cotidie eam furtim conueniebat et puella ei cibum afferebat; ipse tamen ad tabernaculum accedere recusabat.

Tandem cognati puellae cesserunt, atque illa cum amatore ad eius gentis turmam rediit.

Cum vitam secundum naturam ageremus, multa carmina bellica, sacra, venatoria et amatoria canebantur. Interdum pauca verba, interdum nulla canebantur, sed ex sola vocis inflexione sensus omnibus patebat. Ex quo saepe mecum reputaui etiam mutas bestias suam quandam linguam habere.

Tibia Sioux, instrumentum musicum rude, eo consilio fabricabatur vt virginum aures molles etiam in multam noctem permoueret. Etiamnunc ante oculos mihi apparent duo iuuenes, capitibus pellibus velatis, e quarum plicis pars tantum tibiae manu caelatae, chotanka appellatae, eminebat. Videre mihi videor virgines omnes furtim capita ad audiendum conuertentes. Nunc etiam alterius cantum querulum atque amatorium, qualem olim canebat, mihi audire videor:

«Hai-ai-ai! Hai-ai-ai! a-ahai-ai!» (Hoc est carminis exordium.)

«Audi! de illo audies —
De illo qui te diligit!
Virgo, de illo audies —
De illo qui te diligit, te diligit!
Audi! iam mox proficiscetur
Hostes maiorum tuorum quaesiturus!»

Wasula puella foras exire cupit, sed nullam causam idoneam inuenit. Itaque fauillas foculi commouet, fumumque superuacuum intra tabernaculum excitans causam inuenit cur foras exeat atque velamenta tabernaculi componat. Diu duo illa operimenti cacumina, quasi aures acutae, cum longis perticis aptat: ventus enim incertus esse videtur.

Tandem chotanka audiri desinit. Paulo post iuuenis velut vmbra ad latus puellae apparet.

«Ergo tu es?» illa quaerit.

«Estne auia tua intus?» ille rogat.

«Quam fortis vir es, qui anum metuas! Liberi sumus; late patet terra. Abire possumus, deinde cum tempestas sedata erit redire.»

«Ho», respondit, «non illam timeo, neque quid ex fuga nuptiali sequatur; nihil omnino timeo nisi ne nos alter ab altera separemur!»

Puella paulisper in tabernaculum redit, tum rursus tacite egressa «Nunc», exclamat, «in siluam aut in campum! Tua sum!» Ambo in tenebris euanescunt.

IV. Congressvs in campis

Aliquando ad flumen Souris siue Murinum, quod Assiniboini amni tributarium est, castra habebamus. Bisontes adhuc innumerabiles erant, itaque omnibus rebus abundabamus. Vespere quodam explorator rediit nuntians agmen militum Ciuitatum Foederatarum appropinquare. Haec fama, vt par erat, magnam apud nostros sollicitudinem excitauit.

Statim concilium habitum est, in quo explorator diligentissime interrogatus est. Nondum re decreta, alter e campis explorator aduenit. Ille agmen pro militibus habitum nihil aliud esse affirmauit quam Canadensium plaustra.

Cum nuntii tam multum inter se discreparent, consultius visum est alios cursores mittere qui agmen diligentius explorarent et qualis esset certo cognoscerent. Hi mox redierunt confirmantes Canadenses adesse. «Nullum enim», inquiunt, «metallum lucidum in agmine apparet, quod solis radios reflectat. Singulae res breuiores sunt, qualia plaustra equulis tracta, non longa illa vehicula quattuor rotis instructa quae quattuor vel sex muli militibus trahere solent.

«Neque bisontes sunt, neque equites cum mulis sarcinariis esse possunt: singulae enim figurae nimis longae sunt. Praeterea militum agmen plerumque dux cum custodibus praecedit; duces minores quoque ab agmine seiuncti ad latus equitant.»

Ex his animaduersionibus conclusum est nobis mox obuiam futuros esse bois brûlés, quo nomine Galli homines mixti sanguinis appellant, fortasse propter colorem vultus. Alii eos a «siluis combustis» ita vocari dicunt, quas lignatores post se relinquere soleant. Duabus vel tribus horis post, solis occasu, auribus nostris peculiarem quendam sonum discernere coepimus, quo plaustrorum eorum agmen semper comitabatur.

Similis erat multarum bestiarum grunnitibus stridoribusque: rotae enim omnes et reliquae vehiculorum partes ex ligno fiebant. Canes nostri laetis latratibus discordem illum concentum augebant.

Paulum a nostris castris in prato consederunt, equulosque grauia plaustra trahentes in circulum agi iusserunt, perticis plaustrorum introrsum versis. Ita quasi vallum efficiebatur, praesidium inter itinera vagabunda periculis obnoxia solitum ac necessarium. Intra hunc circulum tentoria posuerunt, mox multos ignes hilari lumine accenderunt. Famuli, quos garcons vocabant, equulos ad potandum raptim agebant, dum flagella crepitabant et impatientia maledicta passim fundebantur.

Princeps noster et praecipui bellatores cum aduenis breuiter collocuti sunt, vtraque pars intellexit alteram bellum minime parare.

Postquam dona, quae foedus pacis sollemniter sequuntur, mutata conspeximus, in vtrisque castris hospitalia amicorum conuiuia celebrata sunt. Bois brûlés iam diu a castello vel mercatorum statione aberant, accideratque vt vasculum eorum liquoris ardentis, quo carere numquam solebant, paene exhaustum esset. Paucos cyathos reliquos aquae compluribus magnis lebetibus plenis miscuerant; vt vero vllus sapor acer relinqueretur, piperis ardentis et gentianae aliquid addendum fuit.

Hoc potu viri nostri excepti sunt; cumque duo aut tres mixti sanguinis ebrios se esse simularent, nostri strenui idem facere coeperunt. Clamoribus cantibusque noctem intolerabilem reddiderunt vsque post mediam noctem; tum paulatim tumultus conquieuit et vtraque castra alto somno oppressa visa sunt.

Repente ingens sclopeti fragor dormientes excitauit, mox plures crepitus rapidissime succedebant, omnes ex castris bois brûlés venientes. Quilibet Sioux continuo in pedes armatus prosiluit, multi ad equulos festinauerunt. Vnum tamen de sclopetorum intempestiuo sono valde notandum erat: omnia sclopeta in caelum conuersa erant! Vnus e senioribus nostris, qui Canadensium consuetudines ceteris melius nouerat, maxima voce nuntiauit:

«Dormiant omnes! Haec quam audistis sonituum series natum puerum nuntiat! Mos illorum est puerum recens natum puluere tormentario in mundum inducere!»

Rursus in castris vicinis tranquillitas restituta est, aliquantisperque noctis quies integra mansit. Vix tamen somno graui redieramus, cum iterum crepitibus sclopetorum et clamore bellatorum violenter expergefacti sumus.

Hoc tempore compertum est prope omnes equulos, nostros pariter ac vicinorum, a furibus alienae gentis clam abactos esse.

Scelesti illi homines artis suae peritissimi erant; ita enim consilium exsecuti erant vt paene sub oculis hostium impune rem perficerent. Nisi inuicta Canis Tardi superstitio obstetisset, omnino successissent. Nunc tamen magnam nobis curam et molestiam attulerunt, sed, cum per totum diem acriter insequeremur, mixti sanguinis auxilio equos tandem recepimus.

Canis Tardus ex iis Indigenis erat qui summa sui admiratione inflati medicorum sacrorum sibi laudem ingentem adscribunt, cum nihil vmquam prospere gesserint, ideoque molestias sibi superuacaneas et ludibria concitant. Vnam tamen virtutem huiusmodi homines apud siluestres pariter ac apud ceteras gentes semper possident: pertinacissimam sui iactationem neque vllis casibus fractam perseuerantiam.

Ita felix ignorantia Canem Tardum semper hilarum seruabat; quin etiam ex assiduis aliorum cauillationibus et irrisionibus nescio quid voluptatis capere videbatur.

Vespera ante illum casum magnifice praedicauerat Canis Tardus se in somnis malo omine admonitum esse: omnes gentis equulos conspexerat subito effugatos atque in occidentem abactos.

«Quis vero», omnes aiebant, «de Canis Tardi somnio curat? Nullus ex vere magnis sacerdotibus talia visa habuit!»

Ita parua nostra societas, quamuis superstitioni dedita, nullum peculiare periculum exspectabat. Reuera, cum primus explorator milites adesse nuntiauisset, nonnulli animi vacillantes inter se dixerant:

«Fortasse tamen misellus Canis Tardus vera dixit; nos autem semper nimis libenter eum irridemus.»

Sed hic timor simul ac laeti Canadenses venerunt euanuit, senexque solus de suo monitu cogitans relictus est.

Ille vero somnio suo fidelis permansit. Dum reliqui epulis et ficto potu ardenti hilariter fruebantur, ipse sua sponte excubias agebat. Postremo, ceteris omnibus somno victis, complures laqueos disruptos et abiectos e diuersis materiis, ex corio, pilis bisontium equorumque, collegit. Eos innumeris nodis in vnum funem varium coniunxit atque produxit, alteramque extremitatem circa collum veteris equi bellici religauit, alteram ad manus suae articulum.

Non intra tabernaculum, vt solitus erat, cubauit, sed pelle bisontis inuolutus in tabernaculi vmbra procubuit. Inde vigilauit donec luna post occidentis horizontem occidit. Vbi primum diluculi canities in oriente

apparuit, rem quasi canem inter equulos religatos vagantem oculis deprehendit. At diligentius intuens motus eius minime naturales esse intellexit.

«Toka abe do! Toka abe do!» id est «Hostis! hostis!» Canis Tardus exclamauit. Clamore bellico edito in intrusum prosiluit; ille autem consurgens in ipsius Canis Tardi equum bellicum insiluit. Iam impedimentum quo equus retentus erat et funem senis vatis absciderat.

Sioux arcum intendit vt sagittam emitteret, sed sero. Hostis celeriter post equum se occultauit atque ex loco sub pectore beluae sagitta mortifera Canem Tardum in pectus vulnerauit. Tum equum rursus conscendit et citatissimo cursu socios, qui iam fugerant, secutus est.

Dum fortes Sioux clamori respondent atque prope senem audacissimum hostes persequentes praetercurrunt, qui plerosque equulos solutos iam abegerant, ille haec exclamauit:

«Ego Canis Tardus fortis, qui totiens in acie vobis viam patefeci, nunc in regionem spirituum viam patefacturus sum!»

Haec locutus senex exspirauit. Sioux, amicis mixti sanguinis adiuti, fures persecuti sunt; tandem Nigri Pedes graui poena sanguinem miseri senis luerunt.

Illo mane pulcherrimo natura vniuersa nitere atque ridere videbatur; Sioux autem mortem hominis lugebant qui pleraque vitae parte risui ludibrioque expositus fuerat. Intellexerant quantam fortitudinem Canis Tardus in vltimo hoc casu ostendisset, eiusque memoria ab vniuersa gente honore habita est.

V. Iter casibvs plenvm

Triginta fere anni iam effluxerunt ex quo longissimum illud iter nouos venationis campos quaerentes ab Assiniboini flumine ad superiorem Missurium fecimus. Bisontes, qui olim inter haec duo flumina abundauerant, solitas sedes iam vitare coeperant, propter ingentem Canadensium mixti sanguinis multitudinem quae in illas regiones confluebat. Tum quoque primi venatores Angli aduenerant, qui tam indiscriminatim ferae multitudini stragem inferre solebant vt greges grauissime vastarentur.

Illa animalia, quasi mente praedita, aduentum hominum pallidorum Indigenis vere praenuntiabant.

Vt ante conieceramus, per campos immensos lente itinerantes perpaucas feras inuenimus. Tantum antiloparum greges, interdum auium aquaticarum agmina occurrebant, hic atque illic tauro bisontis solitario sine consilio errante. Initio manus nostra parua erat; sed procedentes cum aliquot occidentis Sioux et Assiniboinorum turmis, nobis arta cognatione coniunctis, conuenimus.

Cotidie castra soluebantur et spatium inter decem et viginti miliaria Anglica conficiebamus. Quis fortasse quaerat quomodo tantus commeatus in motu appareret. Sola vehicula erant rudia illa trahendi instrumenta quae equuli et canes Esquimaux magni ducebant. Duabus tantum perticis constabant, vtrimque corpori animalis affixis et extrema parte post tergum per terram tractis. Inter perticas paulo supra solum magna corbis pendebat, in qua sarcinae collocabantur atque infantes, interdum etiam anicula impotens, tuto quiescebant.

Pleraque nostra supellex equulis onerariis portabatur; Indigena autem ad sarcinas componendas et celeritate et sollertia omnes alios superat.

Agmen paene mille passuum longitudinem habebat; primum ibant senes bellatores aliquot pedibus incedentes, qui fistulam refertam portabant et quando et vbi consisteremus decernebant. Die quodam aestu vehementi feminae, quarum erat familiam itinerantem curare, multa incommoda perpessae sunt. Canes onerarii praesertim regere difficillimi erant; siti enim excruciati in aquam cum ipsis sarcinis irruebant.

Mulierum obiurgationes, seniorum carmina et iuuenum cultu nimis elegantium clamores tantum tumultum efficiebant, vt agmen non tam iter facientium quam oppidi ambulantis speciem praeberet.

Hoc nostrum iter nonnullis casibus vehementer animos excitantibus insigne fuit. Patruus meus cum parua manu a multitudine se disiunxerat et ad meridiem profectus erat, vt singulis fere aestatibus facere solebat, aliquam vltionis occasionem in homines albos quaereret pro malis quae familiae nostrae intulerant. Hac vice inter castellum Totten et castellum Berthold in Dakota Septentrionali militum agmen offendit.

Nescio quo pacto septem illi Indigenae medio die milites, dum prandebant, improuisos aggressi sunt atque totum apparatum commeatumque eorum occupauerunt, inter quae mulos paene omnes et equum vnum album, vna cum iis cibariis quae secum auferre libuit. Dubium non est quin milites in castello narrauerint magnam Indigenarum manum se aggressam esse, immo

fortasse nonnullos ob insignem «fortem defensionem» gradibus maioribus donatos esse! Sed res ita prorsus gesta est vt exposui.

Patruus equum album domum retulit; mulos autem Hispanicos egregios reliqui inter se diuiserunt. Inter spolia erant complures panes fermento subacti, quos numquam antea videram; mira nobis res videbantur. Aguyape tachangu eos vocabamus, id est «panem pulmonum», propter mollem spongiosamque naturam.

Etsi manus bellica tot tropaeis ornata rediens saltationibus et magno gaudio celebrari solet, hoc tempore vix quicquam tale factum est. Causa erat quod hostes paene nihil restitissent; adde antiquam opinionem nostrorum nullum decus esse albos vincere, qui non nisi coacti pugnarent. Si vera pugna commissa esset et aliqui e nostris cecidissent, maior fuisset ardor animorum.

In hoc ipso itinere venator quidam vna sagitta tres antilopas transfixit. Fortasse haec narratio incredibilis videatur, sed ego rem verissimam esse affirmare possum. Non solus aderat; qui cum eo fuerunt fide digni testes sunt. Animalia in paeninsulam palustrem coacta erant, vbi arcte congregata effugere fere non valebant.

Complures cultellis atque sagittis interfectae sunt. Vir autem nomine Pes Canus, corpore amplo staturaque procerus et venator singulari peritia, vnam sagittam per tria animalia traiecit. Neque haec res sola virium magnitudine perficitur; sollertia quoque maxima requiritur.

Prope flumen casus tristissimus vnum ex optimis iuuenibus nostris nobis eripuit. Excepto patruo, nemo tum erat quem maiori admiratione prosequerer. Miro quodam modo, vt mihi videbatur, nomen Christianum gerebat: vulgo Iacobus vocabatur. Quomodo nomen adeo insolens et mihi nihil significans accepisset non cognoui nisi postquam in Ciuitates Foederatas redii.

Pater eius a quodam ex primis missionariis ad fidem conuersus erat, ante cladem Minnesotensem anni MDCCCLXII, puerque Iacobus baptizatus erat. Siluarum peritissimus incola ac venator egregius erat, vereque mihi heros videbatur. E septem illis vnus fuit qui milites albos improuisos aggressi atque in fugam egerant.

Calamitas hoc modo orta est. Iacobus duos mulos bonos militibus eripuerat; mox Canadenses quosdam mixti sanguinis conuenimus qui illos commutare magnopere cupiebant. Iuuenis tamen commutationem recusauit, nullo modo pulchris mulis carere volens. Vnus e mixtis pertinaciter animalia

illa, siue iure siue iniuria, adipisci cupiebat. Itaque Iacobum ad cenam inuitauit et potum ardentem ei obtulit, sed iuuenis Indigena bibere recusauit.

Vir mixti sanguinis recusationem illam iniuriam sibi illatam esse simulauit. Sclopetum corripuit et hospitem suum vno ictu interfecit.

Paucis momentis omnis regio incredibili paene tumultu concussa est. Omnes Indigenae adulti, feminae aeque ac viri, in castra bois brûlés inuadere atque interfectorem occidere cupiebant. Clamor feminarum lugentium et carmina funebria tumultum iam intolerabilem augebant.

Tum nostri numero decuplo Canadenses superabant. Illi intra circulum plaustrorum facto se ad extremam defensionem parabant. Colles circum castra parua positi bellatoribus completi erant, qui signo ducis dato irruptionem facturi erant.

Seniores tamen in concilio disceptabant quid ab aduenis exigendum esset. Placuit interfectorem nobis tradi debere, vt secundum leges camporum puniretur. Quodsi eum tradere recusassent, constitutum erat ignem circa castra eorum excitare, vt equos in fugam coniceremus vel saltem hostium animos diuideremus; interim nostri subito impetum facturi erant.

Tum subito pellis ceruina alba nuper subacta in medio Canadensium vico in altum sublata est: signum erat colloquii pacifici. Vnus ex eis inermis ad tabernaculum concilii accessit, nutibus colloquium pacis postulans. Admissus est ad seniores adhuc deliberantes, et interfectorem se tradere paratos esse pollicitus est. Aliud quoque consilium proposuit, vt malefactor omnibus possessionibus suis spoliatus ea parentibus occisi iuuenis cederet.

Parentes in deliberatione quae secuta est nullo modo sententiam dicere passi sunt; quippe qui propter dolorem in ea causa idonei iudices haberi non possent. Tandem consilium decreuit hominis vitam seruandam esse, sed ignominiae causa palam verberibus eum affici et cuncta quae haberet parentibus mortui tradere oportere. Sententia ad effectum perducta est.

Apud gentem nostram vagantem leges quaedam non scriptae vitam publicam regebant. Erat consilium, erant custodes legum, erat magistratus cui rerum exsequendarum potestas mandabatur, nec is semper princeps erat: aliquis ex tribu ad certum dierum numerum eligebatur. Sapientes quoque seniores semper ad tabernaculum concilii aderant, qui si quid facinoris, quod raro eueniebat, patratum esset iudices agebant.

Hoc simplicissimum rei publicae genus exiguis bacillis, quinque fere pollices longis, sustentabatur. Centum ferme bacilli erant, quos custodes siue milites singulis quibusdam diebus distribuebant numerumque eorum

diligenter tenebant. Qui vnum accepisset, intra quinque vel decem dies cum onere cibariorum reddere debebat; quodsi vltra statutum tempus retinuisset, custodes bellatorem neglegentem ad reddendam rationem vocabant.

Si parere noluisset, illi venire poterant atque tabernaculum eius destruere vel arma auferre. Vbi omnes bacilli restituti erant, aliis viris iterum tradebantur. Ita tabernaculum in quo concilium habebatur alimentis instruebatur.

Mos erat vt nemo tabernaculum alterius euertere posset nisi qui ipse in bello claruisset. Haec erat necessaria condicio ad munus custodis publici obtinendum. Iidem custodes venationi quoque praeesse debebant, ne alii cibo abundarent, alii egerent. Nemini licebat solum suo arbitratu venari.

Exploratores ferarum greges diligenter obseruabant, inuentumque gregem statim concilio nuntiabant; tum tempus atque ratio venationis publice promulgabantur.

Bene memini quo modo praeco bisontes appropinquare nuntiauerit. Credibile habebatur, si pueruli senem dum circumeundo praeconis munere fungitur supplantare potuissent, venationem prosperam futuram esse; quo saepius caderet, eo felicior captura foret! Signum bisontium erat sibilus peculiaris. Simul ac praeco apparebat, pueri omnes sibilantes post misellum senem agmine magno currebant. Ille, vt par erat, eos vitare conabatur, sed plerumque celeriores erant.

Duo erant exploratorum genera, vnum venationi, alterum bello destinatum. Quodam quidem sensu omnes Indigenae exploratores erant; nonnulli tamen specialiter ad certum tempus deligebantur. Indigena singulis diebus venari poterat praeter venationem communem institutam, sed quouis tempore poenae obnoxius erat. Si bisontem solitarium vel ceruum occideret nec gregem turbaret, id ei permittebatur; minores quoque feras persequi licebat.

In tanta vrbe mobili, sic gubernata, incommoda ac vera interdum egestas facile nascebantur, cum totus populus ingens e venatione cotidiana penderet. Quapropter semper alii in greges minores diuidi cupiebant, vt victum facilius liberiusque reperirent. Nihilominus sapientes Dakotae nonnumquam magnas turmas, quarum singulae inter duo et quinque milia hominum continebant, congregabant, qui per aliquot menses vna castra ponebant iterque faciebant.

Patet tantam multitudinem rebus vitae necessariis alere minime facile fuisse; at contra hostes talis conuentus magnitudinem verebantur. Magistratus gentis vagae igitur quantum possent vnitatem seruare conabantur,

custodesque omnibus viribus retinere studebant eos qui clam se subducere destinabant.

Interdum tamen et turmis singulis et ipsis familiis merito permittebatur vt a reliquis se separarent, quo vberiorem victum inuenirent. Maxime propter hanc alimentorum difficultatem Indigenae numquam oppida perpetua condiderunt neque in gentem longe potentiorem coalescere potuerunt.

Clades quaedam multis abhinc generationibus accepta apud nostros adhuc memorabatur. Turma quaedam nimia libertate ferocique insolentia efferebatur; eo vsque processit vt imperiis communis magistratus consulto non pareret. Custodibus mandatum est vt eius ducem grauissime punirent; reliqui autem eum defenderunt atque custodibus restiterunt. Hi tamen satis virium habebant vt auctoritatem suam tuerentur, atque inde factum est vt tota illa turma funditus deleretur.

Die quodam, cum superiorem Missurii ripam sequentes iter faceremus, ingens tumultus in prima agminis parte exortus esse videbatur, adeo vt suspicaremur nostros a bellatoribus gentis Coruorum vel aliarum illius regionis hostilium gentium oppugnari. Periculo non obstante, feminae quoque et infantes ad viros festinabant, quotquot scilicet tunc a venatione liberi erant.

Bellatores plerique, vt solebant, venatum aberant; tantummodo pueri grandiores et senes cum mulieribus, sarcinis familiaribus et paruulis iter faciebant.

Cum loco pugnae appropinquaremus, clamores graues ac sonitus sclopetorum audiuimus; sed agmen nostrum longo spatio dispersum erat, atque antequam perueniremus res tota transacta est. Vrsus griseus immanis erat qui solus progressui aliquot centum Indigenarum obstare ausus fuerat.

Seniores consilii, qui paulum ante agmen ire solebant, primi vrso obuii fuerant; is fortasse primo tantummodo agmine viso deceptus eos tam temere prouocauerat.

Inter hos consiliarios, principes bellatoresque veteres quorum ardor ad fortitudinem ostentandam olim excitatus iam pridem deferbuerat et qui nunc quietis consiliis pro communi bono dabant operam, duo erant veteres praeclarissimi duces bellici. Vterque hastam suam bellicam adhuc secum portabat, corio ceruino ornate picta inuolutam.

Cum vrsus audacter in eos tenderet, duo senes continuo pallia abiecerunt: id indicio erat adhuc intus manere generosum militarem animum et

promptam virtutem. Hastis correptis ambo in beluam saeuissimam prosiluerunt, decem fere pedes inter se distantes.

Vt exspectauerant, belua formidabilis posterioribus pedibus sese extulit ac ferociter fremens, faucibus latissime apertis, in eos processit. Oculos in virum ad sinistram stantem defixit, qui hasta sublata impetum excipere parabat; at vna valida pedis anterioris plaga hasta eius ad terram excussa est. Eodem momento alter e dextra latus vrsi hasta vulnerauit alteque transfixit.

Vrsus gemitum humano haud absimilem edidit et hastam tam violenter apprehendit vt eius dominus humi proiceretur. Dum belua hastam ex corpore extrahit, prior vir, hasta sua iam recepta, alterum latus perfodit. Tum vrsus in eum conuersus senem deiecit iterumque hastam corpori infixam euellere conatus est.

Iam omnes canes et viri aduenerant. Sagittae multae glandiumque pluuia in durissimum vrsi corium coniectae sunt. Verisimile tamen est bestiam duos oppugnatores occisuram fuisse, nisi canes parui celeresque calcibus eius iugiter inhaerentes eumque vexantes impedimento fuissent. Tandem ictus sclopeti mortifer eam prostrauit.

Senes grauiter contusi laceratique erant; vterque tamen conualuit, atque ex illo die magnificis nominibus appellati sunt: «Qui cum Vrso Pugnauit» et «Qui Vrsum Griseum Vicit».

CAPVT VNDECIMVM

PHILOSOPHVS RIDENS

Vix quicquam me vehementius exasperat quam opinio illa, indigenas huius terrae neque iocorum sensu neque hilaritatis facultate praeditos esse. Hanc eorum indolis partem optime nouerunt quibus, seu prospero seu aduerso fato, contigit vt in ipsorum sedibus dies noctesque versarentur. Equidem vix vmquam sincerum illum atque ex animo profectum risum audiui nisi ad focos Indigenarum. Saepe totam vesperam vna cum eis ridendo exegi, donec ridere amplius non possem.

Sunt vesperae quibus facetus ille fabulator, quem vniuersus vicus agnoscit, sine mercede fabulas narrat atque omnes in tantum risum concitat vt vix prius conquiescant quam ipse discesserit. Sed ioci Indigenarum non minus gestibus vocisque flexibus quam verbis constant; quare in aliam linguam paene transferri nequeunt.

Matogee, id est Vrsus Flauus, natura lepidus erat orator, ceteroquin admodum verecundus. Plerumque pauca dicebat; cum autem hilaritatis causa sermonem suscepisset, magnam hominum frequentiam risu continuo concutere poterat. Id praecipue accidebat quotiens affinem suum Tamedokah conueniebat.

Mos erat apud nostros cum fratribus sororibusque affinitate iunctis potissimum iocari. Nemo tamen vmquam de talibus iocis questus est aut eos, quamuis in se ipsum conuersos, aegre tulit; id enim grauissimum contra bonos mores delictum habitum esset.

«Tamedokah, audiui te ceruum marem cauda prehensa capere conatum esse», inquit Matogee ridens. «Credo id facinus iam fieri non posse; certe nemo tale quid perfecit ex quo homines pallidi nobis cultrum, ferrum illud arcanum et carbonem comminutum, cuius vi globi volant, attulerunt. Ab iis temporibus quibus maiores nostri cultris securibusque saxeis venabantur, neminem tale facinus fecisse affirmo.»

Re autem vera Tamedokah illo ipso die venando ceruum ictu attonuerat. Cum iam ad praedam exenterandam se pararet, animal repente surrexit fugereque conatum est; ille statim prosiluit vt praedam retineret. Sed nihil nisi caudam cerui apprehendere potuit; sic per prata siluasque proximas huc illuc

tractus est, donec cauda in manibus eius auulsa est. Matogee tam egregiam ridendi occasionem silentio praeterire nolebat.

Ipse ad ostium tabernaculi sedebam, fabulamque de tam ridiculo casu summo cum oblectamento audiebam.

«Ita vero», Tamedokah placide respondit, «facinus aliquod edere volui quo fabulam illius viri superarem, qui ceruo iuueni, quem wapiti vocant, insedit atque auxilium summis clamoribus, tamquam mulier eiulans, implorauit.»

«Vgh! Illud mera fabula fuit», rettulit Matogee; nam ipse, cum adulescens esset, eius fabulae heros fuerat. «Hoc autem recens huius diei factum est. Chankpayuhah se nescire dicebat vter magis perterritus fuerit, ceruusne an tu», pergebat. «Cerui oculos e sedibus paene exsiluisse narrabat, Tamedokah autem os vsque ad aures magis magisque diduxisse, dum capilli eius vento sparsi inter arborum ramos volitarent atque huc illuc quaterentur.

«Hoc inter maiorum nostrorum memorabiles fabulas posteris tradetur», inquit tandem gestu sibi placens.

«Casus sane insolitus fuit», concessit Tamedokah.

Matogee fistulam fumariam impleuerat eamque Tamedokah comiter porrexit, lato adhuc ore subridens. «Fateri tamen oportet», rursus ait, «manus tibi incredibili firmitate praeditas esse: nemo alius tam diu retinere potuisset, atque insuper tantum tropaeum reportasset. Illa cauda ad pennam aquilae sustinendam aptissima erit.»

Iam tabernaculum adeo completum erat vt nouos hospites vix caperet. Nam cum magni risus e tabernaculo Matogee audirentur, omnes eum aliquid iucundissimum narrare suspicati ad audiendum confluxerant.

«Equidem rem totam audire nos oportere censeo», dixit vnus e nuper aduentis.

Intus tabernaculum carbonibus ardentibus lucide illustrabatur. Viri omnes genua ad pectus admouebant, pallia circa lumbos genuaque tam stricte circumdata vt eundem corporis habitum seruarent; ita sedentes speciem sellae nutatoriae quodammodo referebant.

«At nemo praeter Chankpayuhah eum vidit», monuit Matogee.

«Ita sane, ita; ipse nobis rem narret!» conclamauerunt multi.

«Haec ego vidi», testis coepit. «Cerui maris ceruaeque vestigia sequebar. Cum ad exiguam aperturam secus riuum appropinquarem, repente 'bum!' fragor ferri arcani exauditus est. Corpore inclinato ibi substiti, sperans ceruum per apertum spatium transiturum esse. Nec spes me fefellit: statim post

fragorem ceruus pulcherrimus e silua prorupit, Tamedokah eum proxime insequente. Is caudam cerui vtraque manu tenebat, cultrum autem ore gestabat; qui tamen mox ei excidit.

«'Tamedokah', clamaui, 'num bestiam perperam prehendisti?' Sed dum haec clamarem, ambo in siluam euanuerunt.

«Paulo post ambo rursus apparuerunt, et tum ego ridere coepi. Desinere non poteram; paene risu exanimatus sum. Ceruus longissimos saltus quos vmquam videram faciebat; Tamedokah longissimis passibus miranda celeritate ferebatur. Capilli eius arborum, quas praeteribant, ramos verberabant; aqua per faciem defluebat. Adeo risu incuruatus stabam vt spinam dorsi erigere nequirem; iam paene collabebar, cum ambo rursus euanuerunt.

«Cum tertium apparuissent, ipsa silua et pratum vna moueri mihi videbantur. Tamedokah per apertum locum saltitabat velut locusta saltare discens. Tum ego humi procubui.

«Cum ad me rediissem, ille aquam mihi in faciem caputque infundebat; sed simul atque eum aspexi iterum cecidi, neque quicquam sensi donec sol medium caelum transisset.»

Per hanc narrationem omnes tam immoderate ridebant vt vix respirare possent; ipse quoque Tamedokah hilare cum ceteris ridebat.

«Ho, ho, ho!» clamabant. «Nomen suum in annalibus nostris inclitum reddidit! Haec de illo posthac narrabuntur.»

«Haec res me admonet fabulae de vrso et Chadozee», ait quidam.

«Illius casus animos magis commouit, quippe in quo verum periculum adesset», intercessit alter.

«Tu nobis id narrare potes, Bobdoo», tertius addidit.

Is cui haec dicta erant non statim respondit; placide enim fumabat. Tandem fistulam, quam Matogee primus circumferre coeperat, tacitus ei reddidit. Deinde pallium lente circa corpus arctius collegit, simulque ait:

«Ho, id est ita vero. Vna cum eo aderam. Haud multum afuit quin vitam amitteret. Qua ratione id acciderit vobis exponam.

«Cum duobus illis viris, Nageedah et Chadozee, venabar. Ad frutices cerasorum siluestrium peruenimus. Cum fructus edere coepissem, vrsum griseum immanem, pilis argenteis insignem, ad nos repentem animaduerti. 'Cauete! Vrsus griseus adest!' exclamaui, equulumque meum in apertum campum incitaui; illi autem iam ex equis descenderant.

«Nageedah vix equum conscendere et periculo se subducere potuit; vrsus tamen pallium eius prehendit et detraxit. Chadozee in crepidine ripae arduae stabat, sub qua riuus profundus ac rapidus fluebat. Tam subito vrsus in eum impetum fecit vt, cum ille gradum vnum retro cederet, ambo simul in riuum praecipitarentur. Altitudo loci fere duplicem viri staturam aequabat.»

«Num ambo ex oculis euanuerunt?» aliquis rogauit.

«Ita, vterque praeceps cecidit. Chadozee animi perturbatione vrsum in aqua complexus est; neque vmquam vrsum vidi qui tam vehementer ab homine liberari cuperet quam ille.»

«Ha, ha, ha! Ha, ha, ha!» omnes riserunt.

«Cum rursus ad summam aquam emersissent, vterque tam auide ripam petebat vt alter alterum dimitteret; tum ad contrarias ripas quam celerrime enatauerunt. Chadozee vlterius progredi non potuit; radicem forte prominentem apprehendit, oculos tamen ab vrso numquam auertens, qui et ipse idem facere coactus erat. Ita vterque ibi pendebat, alterum alter contemptu atque contumacia intuens.»

«Ha, ha, ha! Ha, ha, ha!» iterum vniuersi riserunt.

«Postremo vrsus secundum ripam ad locum humiliorem natauit; nos autem Chadozee loris nostris e flumine extraximus. Is toto illo tempore tam grauiter gemebat vt eum pessime laceratum esse crederemus; sed cum vulnera eius inspexi, nihil praeter leuissimam scalpturam repperi.»

Rursus auditores communi clamore et risu narratorem probauerunt.

«Mirissimum autem in illo meo casu est», interpellauit Tamedokah, «quod totam rem nocte superiore per somnium videram.»

«Sunt somnia quae vera fiunt, egoque certe somniis fidem habeo», dixit quidam.

«Ita sane; omnes credimus. Nostis Hachah, qui somniis confisus vitam paene amisit», adiecit Matogee.

«Istam fabulam audiamus!» omnes vno ore petiuerunt.

«Omnes audiuistis de Hachah, magno illo viro artis sacrae perito, qui multa mirabilia gessit. Quattuor noctibus continuis somniauit se e praerupta rupe supra flumen Minnesotae volare. Singula loci et rei tam diligenter memoria retinuit vt somnium animo eius altissime inhaereret.

«Postridie, postquam idem somnium quarto viderat, vxori suasit vt secum ad flumen natatum iret; re vera autem locum per somnium visum explorare volebat.

«Locum quidem inuenit, isque Hachah prorsus talis visus est qualem per somnium viderat. Arbor incurua ex summo scopulo crescebat; infra aqua profundissima erat.»

«Num vero volauit?» ego impatiens ab ostio clamaui, vbi cum ceteris auscultans ridebam.

«Vgh, id ipsum vobis narraturus sum. Vna cum vxore, quae natandi peritissima erat, natabat; sed subito Hachah e conspectu euanuit. Mox in ipsa arbore quam in somnio viderat constitit atque in aquam prospexit. Arbor erat admodum flexilis, et Hachah sibi plane persuasum habebat se volare posse; itaque non multo post se audacter e rupe in aerem coniecit.

«Cruribus vehementer calcitrabat atque vtraque brachia huc illuc agitabat; nihilominus in aquae fundum delapsus est, haud secus ac coruus in ipso volatu telo deiectus.»

«Ho, ho, ho! Ho, ho, ho!» tota multitudo nullo iam retento risu cachinnauit.

«Vxor vero magnum clamorem sustulit, dum Hachah circumactus sub aquam praecipitaretur, tamquam ardea caerulea piscem petens. Tum, verita ne ictu attonitus esset, ad eum natauit eumque ad ripam traxit. Ille ne loqui quidem poterat; mulier autem obiurgationibus eum obruit.

«'Quid agis, stulte senex? Num te ipsum interficere cupis?' iterum atque iterum clamabat.

«'Mulier, tace', respondit, nec amplius quicquam dixit. Somnium suum per multos annos nemini aperuit. Neque enim prius quam senectute confectus et morti proximus esset, Hachah cuiquam narrauit se aliquando volare posse credidisse.»

His auditis omnes multo etiam vehementius riserunt.

CAPVT DVODECIMVM

PRIMAE DE CVLTV CIVILI NOTIONES

Vix eam aetatem attigeram qua aliquid certi de «Magnis Cultris», quo nomine homines albos appellabamus, cognoscere possem, cum illa terribilis caedes Minnesotensis domum nostram dissipauit meque in exsilium abripuit. Iam narraui quemadmodum in familiam patrui mei, qui patre meo minor natu erat, receptus sim, postquam pater proditione captus in custodiam coniectus est. Omnes eum eundem exitum subiisse arbitrabamur ac viros qui Mankatone in Minnesota supplicio affecti erant.

Philosophi autem gentium siluestrium vltionem in acie susceptam inter virtutes excelsissimas numerabant. Mortem propinqui aut amici carissimi vindicare praeclarum facinus putabatur. Itaque patruus meus nulli labori pepercerat quo animo meo adhuc tenero officium iniungeret patris fratrumque maiorum sanguinem vlciscendi. Iam diem ardenter exspectabam quo facultas mihi daretur praecepta eius exsequendi. Ipse interim quotannis ad bellum proficiscebatur atque aestate cum cutibus e capitibus hostium detractis redibat.

Ex his facile conici potest quibus ego animis erga Magnos Cultros essem!

Contra tamen mirabilia multa de ea gente audiueram. Aliis rebus eos contemnebamus, aliis quasi wakan, id est arcanos, existimabamus: gentem cuius potentia paene supra ipsam naturam eminere videretur. Didiceram eos «nauem ignis» fecisse. Quomodo duo elementa quae simul consistere non possent iunxissent, intellegere non poteram. Putabam enim aquam ignem exstincturam, ignem autem nauem consumpturum esse, si modo vel minimam occasionem nactus esset.

Id mihi prorsus absurdum videbatur! Cum vero diceretur Magnos Cultros etiam «nauem ignis per montes ambulantem» — machinam scilicet quae currus trahit — excogitauisse, rem fidem omnem excedere iudicaui.

«Immo vero», inquit is qui haec mihi narrabat, «qui monstrum illud moueri viderunt affirmabant, cum quasi commotum esset, e monte in montem volare. Dicebant etiam sibi videri auem tonitrui intus vehi; nam, dum bestia illa cursum faceret, saepe solitum eius clamorem bellicum audiuerant!»

Complures bellatores e longinquo vnum e primis traminibus viae ferreae Pacifici Septentrionalis conspexerant; inde de mirificis hominum pallidorum facultatibus opinionem plus aequo magnificam conceperant. Viderant enim tramen pontem transire, qui super profundam voraginem porrectus erat, atque ipsis videbatur ab vna ripa ad alteram saltu transilire. Fateor hac narratione ardorem atque audaciam meam paene exstinctam esse.

Duo aut tres adulescentes de formidabili illo inuento inter se colloquebantur.

«Attamen», inquit vnus, «intellego nauem illam igneam per montes ambulantem moueri non posse nisi per viam ferream huic vsui exstructam.»

Etsi puerum colloquiis seniorum interesse non decebat, ausus sum rogare: «Ergo per asperas terras nos persequi non potest?»

«Minime, id facere non potest», responsum est; quod magno animi leuamento audiui.

Iam sclopeta aliasque res videram quas Galli e Canada ad nos attulerant; itaque quandam opinionem de facultatibus hominum alborum, paene supra naturam positis, conceperam. Numquam tamen tales fabulas audiueram quales illo mane audiui. Dicebatur eos pontes super flumina Missurium ac Mississippium exstruxisse, ingentesque domos lapidibus lateribusque exstructas alias aliis superimponere, donec collibus altissimis pares fierent. Multos deinde dies haec animum meum perplexum tenuerunt.

Tandem patruum interrogaui cur Magnum Arcanum tantam potestatem hominibus albis, quos interdum Washechu, id est «diuites», nominabamus, nobis autem Dakotis minime tribuisset.

«Eadem de causa», respondit, «qua Dutae facultatem optimos arcus sagittasque conficiendi dedit, Wachesne autem nullam omnino rei cuiusquam conficiendae peritiam tribuit.»

«Cur autem Magni Cultri numero tanto celerius augentur quam Dakotae?» perrexi.

«Ferunt, et verum esse credo, plures eis liberos nasci quam nobis. Domum cuiusdam Eashecha, hoc est Germani, ingressus non minus nouem liberos numeraui; natu maximus quindecim annos nondum superauerat. Cum auus meus homines illius gentis primum ad ostium Mississippii inuisit, pauci admodum erant; postea, cum pater meus Magnum eorum Patrem Vasintoniae adiit, iam per totam regionem sese diffuderant.»

«Certe gens sine misericordia est. Quosdam e suis ministrare coegerunt, immo seruos esse! Nos numquam probauimus homines in seruitute retineri;

isti autem Washechu id facere videntur. Apud nos creditur eos olim famulos suos nigro colore tinxisse, vt a reliquis discernerentur; nunc etiam liberis seruorum idem color iam nascentibus inest!

«Summum vitae eorum studium esse videtur res acquirere atque diuites fieri. Vniuersum orbem possidere cupiunt. Nobis per triginta annos persuadere conati sunt vt terram nostram venderemus. Denique bello exorto omnia occupauerunt, nosque ex patria pulcherrima expulsi sumus.

«Mira profecto gens est. Diem in horas diuiserunt, sicut nos annum in lunas diuidimus; quin etiam omnia metiuntur. Nemo illorum vel vnum rapum ex agro suo auferri sinit nisi pretium eius integrum acceperit. Audio magnates eorum epulum parare multosque inuitare, sed peracto conuiuio conuiuas, priusquam domo exeant, pecuniam pro iis quae comederint soluere cogi. Ipse apud Albam Rupem — sic oppidum Sancti Pauli in Minnesota vocamus — virum vidi qui tympanum aeneum atque tintinnabulum habebat, quibus homines ad mensam conuocaret; postquam autem eos receperat, pro cibo pretium ab eis exigebat!

«Praeterea», inquit patruus, «accepi, quamquam vix credo, summum eorum ducem, quem praesidem vocant, vnumquemque cogere vt pro agro in quo habitat, pro omnibus rebus suis, immo pro ipsa sua vita singulis annis tributum ei soluat!» (Ita ille vectigalia intellegebat.) «Sub tali lege nos viuere posse non arbitror.

«Cum bellum exortum est, occasionem nobis datam esse putauimus; iam enim acceperamus Magnos Cultros inter se belligerare propter dissensionem de seruis. Dicebatur summus dux in vna terrae parte seruitutem permisisse, in altera vetuisse, atque inde tantas simultates ortas esse vt ad arma descenderent. Quid in hac fama veri esset, nesciebamus.

«Aliquanto antequam illa perturbatio orta est, quidam viri precibus dediti ad nos venerant. Septimum quemque diem sanctum habebant. Eo die in aedem ad eum vsum exstructam conueniebant, vt carmina canerent, preces funderent atque de Magno suo Arcano loquerentur. Ego numquam talibus coetibus interfui. Audiui eos magnum quendam librum habere, e quo recitarent.

«Omnibus testimoniis ab aliis hominibus albis quos noueramus plurimum differebant; nam reliqui nullum eiusmodi diem obseruabant, nec vmquam eos precari comperimus, nec nobis de Magno suo Arcano quicquam narrauerunt.

«In bello duces habent et praefectos bellicos variis honorum gradibus distinctos. Milites gregarii velut grex antiloparum ad hostem aguntur. Quoniam ita non sua sponte neque propria virtute, sed coacti pugnant, nulla aduersus tales hostes insignia virtutis bellicae, quae coup appellant, nobis adscribimus. Vnus bellator in locis asperis magno eorum exercitui multum mali inferre potest.»

Ex hoc cum patruo sermone primam certam de hominibus albis notionem accepi.

Quindecim annos nondum expleueram, cum patruus sclopetum silice ignem elicientem mihi dono dedit. Cum iam «ferrum arcanum» et «terram fragorem edentem», siue «carbonem in puluerem redactum», vt vocabatur, possiderem, nouae me cogitationes incesserunt. Omnia belli carmina quae ab infantia audiueram cum heroum suorum imaginibus in memoriam redibant. Videbar mihi plane alius factus esse: puer iam vir euaseram!

«Iam aetate satis prouectus sum», mecum dicebam; «patruum orare debeo vt me in proximam suam expeditionem bellicam ducat. Breui inter homines albos ire potero, quotiens voluero, atque patris fratrumque meorum sanguinem vlcisci.»

Iam Magni Arcani fauorem precibus inuocare coeperam. Vix dies praeteribat quin aliquid e praeda venationis ei offerrem, ne mihi iratus esset. Nostri interdiu me raro conspiciebant; in solitudine enim vires quibus egebam reperiebam. Per siluas incertis itineribus palans viam mihi quaerebam et locum viri inter viros occupare statueram. Pueriles mores paulatim recedebant, quibus grauitas quaedam tristis et tacita animi constantia succedebat.

Ne cogitatio quidem amoris consilia mea impediebat. Vago quodam somnio prospiciebam diem quo, fama virtutis parta et aquilae pennis meritis, pulchram puellam olim amore captus peterem.

Quodam die, dum solito more venatum abessem, duo peregrini e Ciuitatibus Foederatis castra nostra adierunt. Audacter fines septentrionales transgressi erant. Indigenae quidem erant, sed vestibus hominum alborum induti. Feliciter eo tempore cum sclopeto aberam.

Pater meus, duce quodam Indigena comitatus, post multorum dierum inuestigationem nos tandem reppererat. Vna cum iis qui caedi aut proeliis quae eam secuta sunt interfuerant, Dauenporti in Ioua in carcere inclusus fuerat; ibi a primis illarum regionum missionariis, doctoribus Williamson et Riggs, eruditus et ad fidem Christianam conuersus est. Supplicio damnatus

erat, sed inter eos numerabatur contra quos nullum certum testimonium delicti repertum est, quique tandem a praeside Lincoln venia donati sunt.

Custodia liberatus cum ad nouam prope Missurium sedem genti attributam redisset, mox intellexit vitam in agris a magistratibus assignatis et corporis et animi corruptelam secum ferre. Itaque cum nonnullis aliis statuit more hominum alborum victum sibi quaerere. Inuito igitur administratore, stationem illam reliquerunt, omnibus subsidiis publicis renuntiauerunt, atque iuxta Magnum Sioux flumen agrum lege Ciuitatum Foederatarum, quae colonis agros possidendos dabat, sibi acceperunt.

Postquam ibi domicilium constituerat, filium amissum quaerere desiderauit. Illis temporibus fines transire res periculosa erat; caritas tamen Christiana eum ad tale periculum subeundum impulit. Duce perito sibi comparato tandem per vastam solitudinem ad nos peruenit.

Ego vero, cum redirem, ne suspicabar quidem aliquid insoliti mihi euenturum esse. Dum ad castra venationis praeda humeris imposita appropinquarem, ne minima quidem praesagitione admonebar vitam meam siluestrem subito abruptam iri meque in vitae genus mihi adhuc ignotum transiturum esse.

Vbi primum in conspectum veni, pater meus, qui longam patrui narrationem de prima mea vita atque institutione patienter audiuerat, animo penitus commotus est. Filii amplexum vehementer cupiebat, quem modo didicerat iam hoc sibi vitae propositum constituisse, vt patris sanguinem vlcisceretur. Pater ille amantissimus intra tabernaculum manere atque filium venientem spectare non potuit; itaque obuiam mihi processit. Patruus quoque surrexit, vt fratrem comitaretur et ab omni periculo tutum praestaret.

Ardebat mihi facies insolita animi perturbatione, cum hominem vestibus qualibus Magni Cultri vtebantur indutum vna cum patruo mihi obuiam venire viderem.

«Quid hoc sibi vult, patrue?»

«Mi puer, hic pater tuus est, frater meus, quem mortuum lugebamus. Te quaesitum aduenit.»

Tum pater addidit: «Gaudeo filium meum validum et fortem esse. Fratres tui rationem vitae hominum alborum secuti sunt; ego veni vt tu quoque hanc nouam viuendi rationem discas. Cupio enim te bonum virum euadere.»

Vestimenta mihi quaedam more ciuili confecta attulerat. Primo vestes ab hominibus, quos tam acerbe oderam, confectas induere vehementer

recusabam. Sed cum reputarem eos patrem fratresque meos non interfecisse, animum mutaui atque illas vestes indui.

Paucis post diebus iter in Ciuitates Foederatas suscepimus. Mihi videbar mortuus esse atque ad Terram Spirituum proficisci; nam omnes veteres animi mei opiniones nouis cedere debebant, totaque vita futura longe aliter quam praeterita instituenda erat.

Nihilominus miranda quaedam hominum alborum inuenta videre cupiebam. Cum ad castellum Totten peruenissemus, omnia oculis curiosis et animo ad mira fingenda prompto contemplabar.

Pater oblitus erat mihi dicere «nauem ignis per montes ambulantem» apud oppidum Jamestown suam habere viam, atque quouis momento apparere posse. Dum equulos adaquabam, repente e collibus haud procul positis sonitus quidam acutissimus atque insolitus exauditus est. Equuli erectis capitibus aures intendere coeperunt; mox fremitu edito per campos aufugerunt. Ego quoque territus, in tergum vnius insilui et summa celeritate effugi. Serena dies erat; vnde tam terribilis, tamquam non terrenus, sonitus oreretur conicere non poteram.

Ipse orbis terrarum mihi in duas partes disrumpi videbatur!

Collem ascendi eodem tempore quo tramen apparuit. «O!» mecum dixi, «haec profecto nauis illa ignea est quae per montes ambulat, de qua audiui!» Tum equulos retro egi.

Pater meus cotidie mane e Bibliis legere et vnam hymni sacri stropham canere solebat. Complures iam dies summo mane cum sclopeto foras ire solebam; tandem vero, cum egredi pararer, me retinuit iussitque exspectare.

Audiebam summa admiratione. In hymno nomen Iesu pronuntiabatur. Quid eo nomine significaretur non intellegebam; tum pater mihi exposuit Iesum Filium Dei esse, qui in terram venisset vt peccatores seruaret, seque propter ipsum me quaesitum venisse. Hic sermo animo meo penitus insedit.

Autumno iam prouecto ad vicum ciuium Flandreau in Dakota Meridionali peruenimus, vbi pater meus et nonnulli alii inter homines albos habitabant. Ibi vitae meae siluestris finis fuit, atque dies in schola agere coepi.